

A
BORSODI
TÁJHÁZ
KÖZLEMÉNYEI
15–16

**A Borsodi Tájház
közleményei
15 – 16**

2004

A BORSODI TÁJHÁZ KÖZLEMÉNYEI 15–16

8. évfolyam 1–2. szám
2004

Szerkeszti:

HADOBÁS PÁL

Szöveggondozás:

DR. M. TAKÁCS LAJOS

Technikai munkatárs:

SLEZSÁK ZSOLT

A borítón:

A borítón: A császtai szőlőhegy új harangtornya
A Borsodi Tájház

A hátsó borítón: Bocskai István (1557-1606)
(*Balthasar Caymoux metszete, 17. sz. eleje, MNM*)

© MKKM, Edelény

HU ISSN 1418 – 2211

Felelős kiadó: HADOBÁS PÁL, *a Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum igazgatója.*

Készült az edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum számítógépes szövegszerkesztőjén 2004-ben.

Nyomdai munkák: K-B Aktív Kft. Gyorsnyomda és másolószolgálat,
Miskolc. Felelős vezető: Kása Béla.

BÚCSÚ

JANKA LAJOSTÓL

(1926. február 9. - 2004. április 28.)

Aggteleken született. Élete Edelényhez és a kistérséghez kötődik. Nyomáron kezdte tanítói pályafutását. Dolgozott az edelényi járási tanács népművelési felügyelőjeként, majd a hangácsi általános iskola igazgatója volt. Vezetője volt a helyi művelődési háznak is, ahol táncsoportot és népdalkört alapított és vezetett. 2004. május 3-án helyezték örök nyugalomra a hangácsi temetőben.

Rá emlékezünk önéletírásának egy részletével, mely életének egy jelentős és sorsdöntő eseményét eleveníti fel.

A kettétört élet

Az idő gyorsan múlik. 1947-ben érettségiztem a sárospataki református gimnáziumban. Elképzeléseim szerint teológus tanuló lettem a sárospataki Református Teológiai Akadémián. A gimnáziumban és az akadémián töltött évek életem legboldogabb éveit, gondtalan diákéveket voltak. Készültem betölteni hivatásomat, melyre a gondviselő Isten elhívott. Törtetlen hittel készültem arra a szolgálatra, melyre vállalkoztam. Nem érdekelt, hogy milyen forradalmi változások zajlanak körülöttem a társadalomban. Végeztem becsülettel a dolgomat, melyre, úgy hittem, Isten elhívott. Úgy elröpült az idő, szinte észre sem vettem, hogy ötödéves lettem.

Ekkor következett a nagy törés az életemben. Ma sem tudom megmagyarázni, elfogadni, csak mint változtathatatlan tudomásul venni, hogy miért? Ma, ötvenhárom év távlatából, megöregedve könnyű rámondani, mert Istennél így volt elrendelve. Minden csak úgy történhetett, ahogyan a szerető Isten akarta.

1951 nyarán megszüntették, bezárták a sárospataki Református Teológiai Akadémiát, a gimnáziumot államosították. Minket, teológusokat Debrecenbe és Budapestre irányítottak professzoraink, hogy ott folytassuk tanulmányainkat. Az volt a köztudatba „bedobva”, hogy a zsinat szüntette meg a papképzést Sárospatakon és Pápán. Én a pesti teológiára akartam menni, mivel az előző évben ott voltam cserediák. Koncz Sándor és Nagy Barna professzor urak lebeszéltek erről, mondván, hogy engem választott az ifjúság az 1951–52-es iskolai évre ifjúsági elnökök és a teológusok zöme Debrecenbe megy, nem hagyhatom faképnél a bennem bízó társaimat. Az érvelést elfogadtam, meggyőztek. Így lettem én is debreceni teológus, hogy az ötödik évet ott fejezzem be, s majd ott szenteljenek pappá. Úgy látszott, hogy ennek semmi akadálya nem lesz. Debrecenben is igyekeztem beilleszkedni a teológia kialakult életébe. Úgy éreztem, sikerült is. Ambruzsék, az

ottani akkori szenior és a diáktársak elfogadtak. Nem tudtam ugyan az akkori „ébredő egyháznak” nevezett vallási mozgalom szélsőséges irányzatával azonosulni. Nem voltam igazi „bethanista”. A Szikszai Béni vezette mozgalomnak nagy tisztelője voltam, vagyok, de nem tudtam több megnyilvánulásával egyetérteni. A történelmi kálvinista irányzatnak voltam, vagyok a híve. A Barth-i teológiának a lelki gondozást hangsúlyozó irányzatát részesítem előnyben.

Debrecenben a családias, meghitt közösség hiányzott leginkább, mely Patakon a tanári kar és a diákok között volt.

1951 őszén Miskolcon volt egy tiszánineni egyházkerületi gyűlés, ahol a szolgálatban lévő papok nem fogadták el a sárospataki teológiai akadémia bezárását, megszüntetését. Tiltakozásukat a rövidesen megnyíló zsinat elé akarták vinni. Ezt meghallva a Debrecenben tanuló pataki teológusok, közöttük is megindult a szervezkedés. A jelszó: „Az idősebb generáció is megtette a magáét, az ifjúságnak is lépni kell!”.

Léptünk. Szeptember valamelyik hétfőjének hajnalán a volt pataki teológusok észrevétlenül három-négy fős csoportokban kiszivárogtunk a teológjáról az állomásra. A hatvan teológusból ötvenhatan szálltunk fel a kisvonatra s mentünk vissza Patakra. (A Tisza partján a kompra várva fénykép maradt fenn az „exodusban” részt vett teológusokról.) Az a cél vezérelt minket, hogy követeljük a zsinattól a sárospataki teológiai akadémián a tanítás újraindítását.

Patakra érve a Kis internátusban intéztek nekünk szállást. Még aznap délután az imateremben gyülekeztünk. Az áhítatot Koncz professzor úr tartotta. Utána megválasztottuk a három fős küldöttséget, akik Pestre mennek és viszik a másnap összeülő zsinat elé a követelésünket. A pataki teológiai akadémia újra nyíljon meg és újra induljon meg benne a tanítás. A profeszszori kar adva van, a tanulóifjúság már Patakon van.

Másnap reggel a küldöttek, Kocsis István, Kőrösi József és Kulcsár István elutaztak Pestre. Ott már várta őket Enyedi Andor püspök úr és Darányi Lajos sárospataki lelkész, zsinati tag. Tájékoztatták őket, hogy dolgavégzetlenül jöjjenek vissza, mert nem a zsinati vezetés, nem Péter János zsinati elnök szüntette meg a teológia működését, hanem állami nyomásra történt minden, amit már nem lehet visszacsinálni.

Estére a küldöttség visszajött és tájékoztatott bennünket a történekről. Az elkeseredés, a kiábrándultság, a bizonytalanság, a félelem leírhatatlan, ami hatalmába kerített egy rövid időre mindnyájunkat. Csak a közös imádság ereje, a közösség összetartó tudata, a volt professzoraink mérhetetlen szeretete, az Isten csodálatos kegyelme tartotta bennünk a lelket. Az érzések sokféleségét, a ki-kitörő indulatokat ma már nem lehet érzékeltetni.

Másnap ott volt Péter János debreceni püspök, – akkori zsinati elnök – távirata: „*A volt pataki diákok menjenek vissza Debrecenbe. Nem lesz senki-nek semmi baja.*” Még egy éjszaka Patakon háltunk. Az este és az éjszaka imádkozással telt el. Forró könnyörgések, esedezések szálltak az égbe. Másnap visszautaztunk Debrecenbe, ahol úgy fogadtak, mintha misem történt volna.

Szeptember végén, október elején még suplikációba is elengedték a volt pataki diákokat. Másodszor is megkaptam Patakról az utazási költségeket, mivel az első küldeményt az „exodusra”, a Debrecenből való kivonulásra költöttük. Tóth Endre dékán úr előtte már többször is maga elé rendelt, s arra kért, figyelmeztessem diáktársaimat, hogy a suplikáció alatt neho gy valami zendülés-félét csináljanak. Megígértette, hogy a suplikáció alatt a pataki diákok nem beszélnek a pataki „kirándulásról”. A többiek nevében is megígérttem, s aztán mindenki a legjobb lelkiismerete szerint tartotta meg az ígéretet.

A suplikáció után kb. két hétig nagy csend volt. Majd az egyik nap ebéd után minden előzetes bejelentés nélkül az egyik professzor kihirdette, hogy a volt pataki diákok azonnal menjenek a díszterembe. Senki sem tudta közü lünk, minek, miért, mi lesz? A díszteremben Pap László professzor szellő sen szétültetett bennünket és arra kért, hogy az elénk tett papíron lévő kér désekre mindenki válaszoljon a legjobb tudása szerint.

Huszonegy vagy harminc kérdés volt a papíron, már nem emlékszem pontosan.

Ilyenek:

- *Miért mentünk vissza Patakra?*
- *Kik szervezték a visszamenetelt?*
- *Ki volt a vezér?*
- *Milyen szervezettel álltunk kapcsolatban?*
- *Honnan kaptuk a pénzt?*
- *Kik finanszírozták az utat?*
- *Mi volt a szerepük volt professzorainknak?*
- *Mi volt a szerepe Enyedi püspök úrnak?*
- *Milyen kapcsolatunk van a Szabad Európa Rádióval? stb., stb.*

Ki emlékszik már ezekre?!

Két hétig ezután újra csend volt.

Majd az egyik október végi napon, ebéd után hívat Tóth Endre dékán úr. Éjfélíg tart ez az első beszélgetés, kihallgatás. A kérdések és a válaszok felől érdeklődött főleg. Nem emlékszem pontosan, mi mindenről beszélget tünk, de a vacsorát is odahozatta a dékániba s együtt vacsoráztunk. Arra vi szont nagyon jól emlékszem, hogy elmondta, hogy az ÁVH érdeklődik a

történetek iránt, de Péter püspök úr nem járult hozzá, hogy az ávó hallgasson ki – javára legyen ez írva –, ezért van házon belül ez a beszélgetés, s mosolyogva megjegyezte: „*Ő sem érti, de a püspök úr is azon csodálkozott, hogy hatvan pataki diák, egy-két kivételtől eltekintve, szinte ugyanazokkal a szavakkal válaszolt a kérdésekre. Hogy lehet ennyi embernek egyforma szavakkal felelni? Mindenki azt vallotta, hogy mindenki mindent együtt határozott és mindent együtt cselekedett. Nem volt vezér, nem volt felbujtó. Jelmondat: Egy mindenkiért, mindenki egyért.*”

Nem mi találtuk ki, de nálunk nagyon jól működött. Úgy emlékszem, a dékán úr nagyon együtt érzett velünk. Ezután két-három hét alatt még ötször-hatszor beszélgettünk. Faggatott, mi hogy történt és miért? Többször is újra és újra el kellett mondani, mi hogyan is történt.

Néhány napig tartó csend következett, majd 1951. december 6-án délelőtt az egyik előadóba újra összehívták a teológus hallgatókat és a dékán úr ítéletet hirdetett. Kocsis Istvánt, Körösi Józsefet, Kulcsár Istvánt és Janka Lajost az ország minden teológiai akadémijáról kizárják. Teológiai tanulmányaikat nem fejezhetik be. A többi volt pataki diákot dorgálásban részesítették, néhány teológust pedig év vagy félév vesztesre ítélték, egy még ezután hozandó zsinati törvény alapján.

Nem tudom leírni azt a morajlást, szitkozódást, sírást, könnyezést, ami a kihirdetés után a teremben kitört. Könnyeztem, magamba roskadva ültem. Úgy éreztem, egy egész élet, hit, célok, tervek, elképzelések egy pillanat alatt összeomlottak, semmivé váltak. Csak arra riadtam fel, amikor elemi erővel tört fel a kiáltás egy emberként: Egy mindenkiért, mindenki egyért! Ha a négy testvérnek el kell hagyni az iskolát, megyünk mindnyájan. Nem leszünk papok.

Csak nagyon lassan ült el a morajlás, csendesültek, csillapodtak le az indulatok s az elkeseredés töltötte be a termet. Lassan, fejhorgasztva szállingóztak ki a teremből a teológusok. Sírta keserűségemben, tehetetlenségemben, amikor hozzám jött a rektor úr s azt mondta: „*No Lajos (ekkor szólított először a nevemen), a 10-i egyháztörténeti kollokviumból már nem lesz semmi.*” Úgy éreztem, egy egész világ omlott össze bennem. Nem tudtam szólni. Folytak a könnyeim és némán zokogtam.

Az ítélet után még öt-hat nap bókászunk az internátusban. Előadásokra már nem járhattunk. Ezek nagyon nehéz napok voltak. Gyözködni a többieket, hogy nem hagyhatják el a teológiát, hiszen a ránk szakadt nagyon nehéz időkben egy egész generáció esne ki s két egyházkerület maradna papi utánpótlás nélkül. Nagyon lassan csillapodtak a kedélyek, az indulatok. Egyik nap nagy meglepetésünkre a dékán úr keresett a szálláshelyünkön. Tolmácsolta Péter püspök úr üzenetét: Ha két napon belül nem hagyjuk el az iskolát és a többiek nem folytatják tanulmányaikat, akkor nem tudja to-

vább vállalni a biztonságunkat. Nagyon mellbe vágó dolog volt. Győzzük meg a saját biztonságunk érdekében a diáktársainkat, hogy maradjanak és tanuljanak tovább, vagy mi négyen ki tudja milyen következményekkel számolhatunk.

Közbevetve, mi csak később tudtuk meg, hogy a Szabad Európa Rádió, amikor mi Patakra visszamentünk, még aznap este bementa, hogy a volt pataki teológusok, tiltakozásul a pataki főiskola megszüntetése ellen fellázdak és visszamentek Patakra.

Olyan idők voltak ezek, amikor nyomtalanul tűntek el emberek. Az ávó érdeklődik, kíváncsi s a püspök úr nem vállalja tovább a biztonságunkat, nem tartja tovább a hátát.

Még aznap éjszaka imádkozás és könyörgés közepette született meg a döntés: Mi négyen fájó szívvel elmegyünk, a többiek maradnak. Az volt a kérésünk, hogy utoljára Péter püspök úr még fogadjon bennünket. Az volt a válasz, hogy pillanatnyilag nincs rá lehetőség, de feltétlen sort kerít rá a püspök úr.

Másnap délelőtt 10 órakor léptünk ki négyen az iskola kapuján. Ugyanis az volt a kikötés, hogy kíséret nélkül menjünk, minden feltűnés nélkül. Nagy volt a meglepetésünk, amikor az állomásra érve nagy csapat teológus fogadott. Ők a tiltás ellenére kijöttek, vegyesen patakiak és debreceniek, hogy búcsút vegyenek tőlünk, ami nagy fájdalmak és kínok között történt. Hová is vezethetett az első utunk? Vissza Sárospatakra. Az álmok, a véget ért álmok városába. Érzéseinket, gondolatainkat nem lehet még most se leírni, elmondani, amit akkor a rommá és összetörtté vált életünk bizonytalanná váló perceiben, óráiban éreztünk.

Patakra érve az angol internátusba irányítottak. Itt Ruszkai tanár úr, a kollégium akkori igazgatója, Enyedi Andor, akkor még a Tiszáninneri Egyházkerület püspöke, Ujszászi Kálmán, Nagy Barna és Koncz Sándor professzor urak fogadtak. A beszélgetés végére úgy döntöttek, hogy a pataki Nagykönyvtárban és a Levéltárban fogunk dolgozni mind a négyen. Ez némileg megnyugvást jelentett számunkra, mert éreztük a felénk irányuló jóindulatot és szeretetet.

Otthon

Miskolctól négyfelé vált az utunk. Mentünk hazafelé a négy kicsapott diák, hogy szeretteinket tájékoztassuk a történetekről. Nagyon nagy aggodalommal és félelemmel közeledtem az otthon felé. Már este volt, amikor hazértem. Nagy volt a meglepetés, hogy karácsony előtt ilyen hamar hazatop pantam. Csak későbbre vártak. Az este nem is esett szó a velem történetekről. Láttam vagy éreztem, hogy a húgom sejt valamit, de tapintatosan nem

kérdezett. Örültünk egymásnak, mint mindig. Nagyon nehezemre esett, hogy nem beszélhettem, de nem akartam még édesanyámékat szomorítani. A szobában, vagy ahogy akkor mondtuk, az első házban csak álltam a már kész, a padlásgerendára felakasztott papi palást előtt összetört szívvel, fájdalmas lélekkel, hogy én már azt nem viselhetem, nem szolgálhatom az én Uramat, Istenemet benne. Nem hirdethetem mint pap, felszentelt pap az Isten ígését.

Az éjszaka nyugtalanul telt. Reggel tovább lustálkodtam. Mikor felkeltem, hívtam a családot: édesapámat, édesanyámat és a húgomat. Pista sógor már akkor elment dolgozni. Ekkor mondtam el, hogy mi történt, miért jöttem hamarabb haza. Szótlatlanul hallgattak végig. Mikor odaértem a történetben, hogy engem azzal büntettek, hogy nem folytathatom tovább a tanulmányaimat, mert kizártak az ország minden teológiájáról, és én már nem lehetek pap, édesanyám egy hangosat sóhajtott s szinte hangosan kiáltotta: Éreztem, hogy valami nagy baj ér, és felnézett a palástra fájdalmas, szenvedő arccal és elájult. Amint összeesett, a palástba kapaszkodott. Az pedig leszakadva betakarta az elalélt testet. Nagy nehezen tudtuk eszméltre téríteni. Édesapámmal felemeltük a földről és az ágyra fektettük. A húgom szaladva hozta az ólomecetet, azt szagoltatta vele, illetve odatartotta az orra alá. Sokára kezdett magához térni. A szemét felnyitva halkán, sóhaj-szerűen kérdezte: Hol vagyok? Rám nézett és elkezdett hangosan zokogni, mint akinek halottja van. Apámat akkor láttam sírni. Sírtunk keservesen mind a hárman. Csak nagyon sokára eszmélkedtünk. Végre apám törte meg a csendet. Ha a dolgok így történtek is, az idő nem áll meg. Hárman-négyen is majd megleszünk valahogyan. Csak ne keseredjete el.

Édesanyám ettől a naptól nem tudott többé templomba járni. Többször próbálkozott. Elment a templomba. Beült az asszonyok közé az utolsó padok valamelyikébe. Énekelt, imádkozott. Amikor azonban a pap, akkor Ablonczy László volt Aggteleken a pap, felment a szószékre és anyám meglátta a palástot, valami összeszorította a szívét, rosszul lett s ki kellett vezetni a templomból, mert elájult. Legtöbbször vele volt a húgom s ő vigyázott rá. Ilyenkor mindig leroskadt, összeesett. Inkább nem járt többé templomba, hogy másokat ne botránkoztasson meg. Nem tudom, nem akarom leírni, mit éreztem ilyenkor.

Nehezen teltek a napok. Nem találtam a helyemet. Az éjszakák gyötrően hosszúak voltak. Aztán eljött a karácsony. Az adventnak, a várakozásnak nem akart vége szakadni. Ekkor, 1951 karácsonyán már nem mehettünk, kicsapott teológusok legációba. Enyedi püspök úr megnyugtatóan, hogy helyettünk majd valamelyik miskolci káplán, vagy nyugdíjas pap végzi el a szolgálatot, a legáció összegét pedig nekünk adja. Helyettem Kóris Lajos, idős pap szolgált, de csak a fele pénzt kaptam meg. Azt mondta: Ennyi volt.

Kész. Nyugodjak bele. Örüljek, hogy ennyit is kaptam. Mit is csinálhattam volna? Örültem, hogy annyit is kaptam.

Karácsony is elmúlt. Nem történt semmi. Az idő nagyon kegyetlen tud lenni!

Kihallgatás, fogadás? Mindegy, hogy nevezem. A két ünnep között kaptam egy táviratot Debrecenből, a dékán úr aláírásával: A püspök úr december 31-én délelőtt 10 órakor elbeszélgetésre fogad. Szállás az internátusban.

Teli reményekkel, félelemmel s gyötrő kíváncsisággal készültem a beszélgetésre. December 30-án a délutáni órákban érkeztem meg Debrecenbe. Az internátusban találkoztam a többiekkel: Kocsis, Körösi, Kulcsár. Az internátusban rendkívül kedvesen fogadtak. A vacsoránál a dékán úr tájékoztatott, hogy a püspök úr 31-én pontosan 10 órára vár bennünket. Megjegyezte: Legyünk nagyon pontosak, mert a püspök úrnak minden perce foglalt.

Az 1951-es esztendő utolsó napján pontosan délelőtt 10 órakor léptük át a püspöki hivatal küszöbét. A püspöki titkár nagy szeretettel fogadott. Néhány perc várakozás után megjelent Péter János püspök úr. Nagy meglepetésünkre a beszélgetés egész ideje alatt ő beszélt és nem nagyon engedett minket szóhoz jutni. Egész idő alatt arról igyekezett meggyőzni bennünket, hogy a történeteket hívő emberhez méltóan fogadjuk el, mert minden az Isten akarata szerint történt. Sorsunk az Isten kezében van, és minden az Ő eleve elrendelése szerint történik ebben a világban. Méltóképpen viseljük el, nyugodjunk bele Isten akaratába.

Amikor megkérdeztük, hogy mi lesz velünk, akkor elmondtuk, hogy a sárospataki Nagykönyvtárban és a Levéltárban szeretnénk dolgozni. Azt válaszolta, hogy erről szó sem lehet. Ő figyelemmel fogja kísérni további életünk alakulását és minden helyzetben segíteni fog, de egyházi szolgálatban nem maradhatunk. Még egyházi pénzbeszedők, vagy harangozók sem lehetünk. Mindezt oly kenetteljesen, oly farizeusi kedvességgel mondta, torunkra forrasztva minden ellenkezésünket, hogy csak nyeldestünk s alig tudtunk szólni. Azzal fejezte be a beszélgetést, világosan tudtunkra adva, hogy ha nem csinálunk semmi meggondolatlanságot s elfogadjuk a történeteket Isten akaratának, akkor ő kezességet tud vállalni értünk. Máskülönbem nem tudja szavatolni a biztonságunkat, szabadságunkat. Teljesen új egzisztenciát kell választanunk, máshol kell elhelyezkednünk, amiben ő teljességgel segíteni fog.

Ezzel befejezte a beszélgetést. Magunkra hagyott. Összeroskadva ültünk még néhány percig s összetörve, nagyon rossz érzésekkel hagytuk el a püspöki irodát. Amikor az ajtón kiléptünk, megkondult a nagytemplom nagyharangja, mintha csak minket siratott, búcsúztatott volna s szólt addig,

amíg vissza nem értünk az internátusba, ahol lerogyva gondolkodtunk, némán zokogtunk.

Utunk Sárospatakra vezetett, ahol volt professzoraink meglepődve, hitetlenkedve fogadták, hogy Péter János két órán keresztül beszélt velünk, s főleg, hogy ő beszélt. Nem volt szokása, hogy a delikvenssekkel ilyen sokáig és sokat beszéljen. Az akkori helyzetben nem mertek alkalmazni egyházi szolgálatban s azzal váltunk el, hogy ki-ki egyénileg próbál meg elhelyezkedni, munkát találni.

Befejeződött egy életszakasz. Álmodok, elképzelések, hitek omlottak össze. Az életem romokban hevert. A próbára tett hitem, bizodalmam, az Isten megmásíthatatlan akarata elfogadni kész magatartásom nehezen rázódott helyre. Sokat tűnődtem: az egyházi vezetésem dobott ki magából. Azóta is sokat gondoltam vissza ezekre az időkre. Az otthonlét egyre kínosabb, nehezebb lett, illetve egyre nehezebben viseltem. Éreztem, hogy terhükre vagyok az otthoniaknak. Nekik megvolt a mindennapi dolguk, én meg csak hereként lézengtem közöttük.

Több helyen próbáltam elhelyezkedni, munkát szerezni. Kulcsár sorszárral megbeszéltük, illetve ő ajánlotta, hogy neki ismerőse az edelényi járási tanács művelődési osztályvezetője, Kovács István, s mind a ketten jelentkezzünk képesítés nélküli nevelőnek, akkor volt ilyen, s ha van a járásban üres tanítói állás, akkor elhelyez. Biztatott is, hogy legyünk nyugodtan, majd elhelyez. Majd szól telefonon.

Napok teltek el. Semmi!

Én közben jelentkeztem Putnokon a Földműves Szövetkezetnél. A színi erdészeti kirendeltségen is próbálkoztam, hogy vegyenek fel erdész tanulóknak. Sőt, elmentem Rózsa Tiborékhoz Mezőkeresztesre, hogy ott a „Maszolja”-nál valamilyen munkára alkalmazzanak. Akkor fúrtak olaj után a vidéken. Gondoltam, hogy ahol hamarabb adnak munkát, ott fogok dolgozni. Mindenhol biztattak. Örültek a fiatal munkaerőnek. Csak amikor a személyzetis megtudta az önéletrajzomból, hogy én teológus voltam, hogy a debreceni Teológiai Akadémiáról rúgtak ki, s tulajdonképpen semmiféle szakmám nincs, akkor mindenféle kifogással, mis-másolással tudomásomra hozták, hogy nem tudnak alkalmazni, mert nincs felvétel. Minden munkahely be van töltve. Micsoda arculcsapás, elkeserítő állapot volt ez! Harc az életért.

Az volt számomra a megnyugtató, hogy ha valóban az Isten akarata volt ez a döntés, amit a napok múlásával én is egyre inkább elfogadtam, akkor Ő bizonyosan gondoskodni fog rólam. Csak türelmesen ki kell várni a döntését. Ahogyan megőrzött Bécsben a bombázáskor, ahogyan élve kerültem ki a nyári zivatar villámcsapásából, ahogyan velem volt az embert formáló napokban, bizonyosan célja van velem s az elhelyezkedésemet is megoldja.

Sohasem jutott eszembe a zúgolódás, a miértek firtatása. Sohasem kerültem olyan állapotba, hogy a keserőségek közepette, a csalódottság és a megalázások sorozatában a szesz, az ital kábulatában keressek vigasztalódást.

Közben eltelt az 1952. évből is a január és a február is, a sikertelen próbálkozások ideje. Jött a március, a kitavaszkodás boldog ígérete. Anyám, a hűgom nyugtatgattak. De sokat elmondták: Ne félj, minden jóra fordul! Sokat imádkoztam. Kérve könyörögtem a jó Istenhez, Krisztushoz, hogy mustassák meg az utat, amelyen járnom kell.

Március 8-án kaptam Edelényből egy táviratot. Március 10-én 10 órára jelenjek meg a Járási Tanács Művelődési Osztályán eskütételre. Azt a fel szabadult örömet, boldog megnyugvást nem lehet leírni, ami akkor eltöltött. Ha már pap nem lehetek, akkor tanító leszek, ha az Isten is úgy akarja.

Másnap mentem Nyomárra Kulcsár Istvánékhoz. Sose jártam azon a vidéken. Sötétedett, amikor Zilízen leszálltam a vonatról. Merre menjek? Merre van Nyomár? Egy szánkó várakozott a megállóban. A kocsist kérdeztem, hogy merre kell menni Nyomárra. Mondta, hogy Gyurkó főjegyző úrra vár. Hangácsra megy. Ha a főjegyző úr megengedi, felvisz Nyomárra. Hátul kapaszkodjak fel a saroglyába. A két vonat Boldván mellőzködik, pár perc múlva itt a miskolci vonat. Ha megjön a főjegyző úr, megyünk. A főjegyző úr jött. Nagyon bizalmatlanul fogadta a potyautast. Faggatózott. Hová, miért megyek? Ki vagyok? Csak akkor enyhült meg, amikor hallotta, hogy Kulcsárékhoz megyek s a Pistával együtt voltam teológus Debrecenben. Annyit mondott: akkor mehetünk. Az apja bírám volt. Jöhetsz velünk! (Csak később tudtam meg, hogy akkor „B”-listázták.)

Nehezen értünk Nyomárra. Nagyon hosszúnak tűnt az út. Akkor még nem volt köves út Zilíztől Hangácsig. Félve kopogtattam a sötét estében Kulcsárékhoz. Éppen disznótor közepébe cseppentem. Kimondhatatlan nagy szeretettel, örömmel fogadtak. A disznótoros vacsora, meg a jó nyomári bor hatására nemsokára otthon éreztem magam.

Másnap Pistával együtt mentünk Edelénybe. Letettük az esküt s kineveztek képesítés nélküli nevelőnek. A bökkenő csak az volt, hogy Pistát nem engedték haza Nyomárra tanítani. A másik üres hely pedig Rakacán volt. Jobb híján Kulcsár István Rakacán, én pedig Nyomáron lettem tanító. Új élet, új egzisztencia.

(Megjegyzés: 1956 őszén az akkori Művelődési Osztály gazdasági igazgatója szólt: Lajos jöjjön, mutatok valamit! Elém tett egy rövid levelet. Meglepetve láttam a fejléctet: Tiszántúli Püspöki Hivatal. Két sor írás: Jól képzettek. Kinevezhetők. Aláírás: Péter János püspök.)

Így lettem tanító 1952. március 10-én.

BÚCSÚ

DOBOG BÉLÁTÓL

(1954. június 9. - 2004. május 30.)

Becskeházán született. Az első iskolaév után Szendrőbe költöztek. A középiskolát Miskolcon, a Kossuth és a Földes Ferenc Gimnáziumban végezte, majd az egri tanárképző főiskolára járt. Itt a Kréta című diáklap szerkesztője, 1977-től újságíró gyakornok. 1978-ban, mint magyar-történelem szakos általános iskolai tanár Miskolcra költözött és a megyei rádió külsős munkatársa, újságíró lett. Családot alapított, két lánya született. 1984-ben Kanadába disszidált, első verseskötete is ott jelent meg Hazát kiáltok címmel. Tíz év után édesapja betegsége hozza haza, itthon ragad. 1998-ban Meztelen fájdalom címmel jelent meg második verseskötete, majd 2001-ben az addig írt verseiből válogatást adott ki.

Az idők folyamán több írása jelent meg antológiákban. Így a Heves megyei fiatal művészek Útrahívás, a kanadai magyar költők Úzen az ág, az Amerikai és kanadai magyar költők hitvallása, valamint a Miskolci Irodalom II. kötetben, a Napjainkról napjainkban. Negyedik verseskötete 2003-ban jelent meg Szél szállít virágot címmel, melyet Zsuzsanna lánya illusztrált.

Halála minden ismerősét megdöbbentette. 2004. június 3-án helyezték örök nyugalomra a szendrői temetőben. A költőtárs, Cseh Károly sírbeszédével emlékezzünk rá.

Teljében is fogyatkozva

Sírbeszéd Dobog Béla költő temetésén

Tudja, érzi a ragadozó gyász, mikor és hová kell lecsapnia. Hajdani „végvári boldog időzéseink” városában, Egerben ért el a fekete hír, halálad harmadnapján. Így és ott kellett történnie.

Teljében állt a létezés, mikor utolsót dobbant szíved. Piros és fekete: pünkösdi tüzes öröm és vak elmúlás egy időben adatott meg. A kinti reggeli ujjongó fény és a benti sötét, a múlandóság tonnás árnya, viaskodott akkor és győzött az utóbbi, visszavonhatatlanul.

Tudtam, éreztem én is mostanában, hogy valami történni fog veled. Sorjázta az előjelek. Aznapra virradóra is hajnali, sőhajnyi álmomban, versokról, verssorokról vitakoztunk, (mint régen) s később, alkonyattájt versbe szökken tollam alól a földi ideiglenesség érzete. Talán épp akkor érkeztek el hozzám, lélekhullámhosszodon küldözgetett SOS jeleid. Megkésve, menthetetlenül.

Most is, mint már sajnos, annyiszor: munkált bennem a tragikus megérzés. Mondják többen, hogy a haldoklóban a végső pillanatokban végigpereg az élete. Haldoklás van bennem, bennünk is: lassún most halsz ki belőlünk:

egy barátal, alkotótárssal, és egy Dobog Bélányi múlttal végérvényesen kevesebb lett belül. Emlékekkel töltöm ki a helyedet. Közel harminc évvel ez előtt júniusi verőfényben ülünk, sörözünk, versekről vitázunk az egri Sörkertben. Múlhatatlannak tűnik nyarunk. Aztán Jeszenyin-igézetű decemberi havazásban rójuk a kifehéredő, esti utcákat, majd március szelében úgy lobog tiltott, hosszú kokárdád a Dobó téren, mint belül az ünneplő lélek... S mindez örökre a múlandóságé lesz?! Nem, nem lehet!

Június van újra, és teljében áll a létezés a sír fölött is. Teljében áll a létezés, és tündöklésében – mint egy látomásban – sugarasulnak az utolsó álombéli vers sorai, s emelnek felfelé, fel ama sosem nyugvó napú „túlnani Távoli Kertbe”.

Lent köteleken és koporsóban alászáll a romlandó test, fent pedig, mint ha kifényesült verssorokon, magasba emelkedik a romolhatatlan és maradandó szellem és lélek.

Teljében is fogyatkozva állunk körül: szeretteid, barátaid, alkotótársaid s azzal a reménnyel engedünk utadra, hogy e kemény és nehéz föld után meghittebb otthonod lesz a menny.

Hajts fejet és emeld fel szíved, mikor belépsz! Jó utat odaátra! Isten vedled!

Dobog Béla

Sírfelirat

Elmentél

hát

végül

magad mögött

hagytad a földet

talán neked volt

igazad

hűtlen

ÉVFORDULÓK

A Bocskai-szabadságharc edelényi csatájának 400. évfordulójára

2004. november 28-án az Edelény-borsodi református templomban megemlékeztek a Bocskai-szabadságharc edelényi csatájának 400. évfordulójáról. Az ünnepség keretében egy emléktáblát helyeztek el a templom déli falán. A megemlékezést a Város Önkormányzata, az Edelény-Borsod-i Református Egyházközség és a Borsodi Földvár Kulturális Alapítvány szervezte.

Mi a szabadságharc vezetője, Bocskai István rövid életrajzának ismertetésével és a Hadtörténelmi Közlemények 1956. évi 2. számában megjelent írással emlékezünk az évfordulóra.

1605–1606: erdélyi fejedelem. Középbirtokos családból származott. A bécsi udvarban volt apród, majd visszatért Erdélybe. 1592-től váradi kapitány és a törökellenes párt egyik vezéralakja lett. A Habsburg-szövetség híveként nagy szerepe volt abban, hogy Báthori Zsigmond szövetkezett Rudolf-fal. 1595-ben fővezérlete alatt az erdélyi és havasalföldi haderő nagy győzelmet aratott a török seregen. Az ígért császári segítség elmaradása miatt azonban Erdély egyedül nem tudott a töröknek ellenállni, és a fejedelemség területe csataterré vált. Amikor 1602-ben tiltakozott Basta tábornok rémuralma ellen, két évig Prágában tartották. A kiábrándult Bocskai bihari birtokaira vonult vissza és kapcsolatot teremtett a török területen élő erdélyiekkel. Bocskai hosszú vívódás után szembefordult korábbi politikai nézeteivel, és hajlandó volt Erdély fõlszabadításáért együttműködni a törökkel. Bethlen Gábor a bujdosók nevében fölkelésre biztatta Bocskait. Belgiojoso kassai főkapitány a rakamazi táborba hívta Bocskait, aki azonban megnyerte a hajdúkat, és segítségükkel 1604. október 15-én Álmosdnál szétszórta a császári csapatokat. A harc megindulása után az idegen zsoldosoktól sokat szenvedett jobbágyok is Bocskai mellé álltak. Rövidesen csatlakoztak hozzá a magyarországi rendek is. Az 1605 áprilisában Szerencsen tartott országgyűlés Bocskait Magyarország fejedelmévé választotta. Az év végére Magyarországnak a töröktől el nem foglalt része és Erdély a fölkelők birtokában volt. A török szövetséget kötött Bocskaival, sőt királyi koronát ajánlott föl neki, ezt azonban visszautasította. Rudolf végül tárgyalásokra kényszerült és Bocskai is békére hajlott. Az 1606 végén megkötött bécsi béke biztosította a rendi jogokat és a vallásszabadságot, s négy vármegyét Bocskai élete tartamára Erdélyhez csatolt. Az ugyanebben az évben megkö-

tött, Bocskai által közvetített zsitvatoroki béke a tizenöt éves török háborúnak vetett véget. Bocskai elismerte a hajdúk szerepét az eredmények elérésében, 10000 hajdúnak (kollektív) nemességét, birtokot és címert adományozott. A székelyeknek is biztosította korábbi kiváltságaikat. A bécsi béke aláírása után egyre romló egészségi állapota miatt Bocskai politikai végrendeletet készített, amelyben a független Erdély fönntartásának fontosságára hívta föl a figyelmet. Halálát a kortársak mérgezésnek tulajdonították.

*(Megjelent: Ki kicsoda a magyar történelemben.
Anno Kiadó, Bp. [2002] 72-74. p.)*

Adatok az edelényi – besenyői csata történetéhez 1604-ben

A Bocskai szabadságharc katonai történetének több olyan mozzanata van, amit még nem derített fel, vagy nem tisztázott megnyugtató és kielégítő módon a hadtörténetírás. Így többek között tisztázásra szorul az 1604 novemberének utolsó napjaiban végbement csata pontos helye, ideje és lefolyása, melyet edelényi csata néven tartunk számon történetírásunkban.

Rónai Horváth Jenő a döntő mértékben Istvánffyra és Orteliusra támaszkodó tanulmányában¹ maga is kételkedve forrásainak pontosságában, a következőképpen írja le a csata helyét és időpontját:

Ortelius a csatával kapcsolatban „... olyan badarságokat hord össze, melyek – eltekintve a nyakatekert helynevektől is – egyáltalán nem érthetők. Mivel azonban az egyetlen forrás, mely az eseményről részletesen beszél, adatait mégis főlemlítjük. Szerinte 1604. november 25-én Putnoktól egy mérföldnyire találkozott Básta a hajdúkkal, s harcolt is velük, de eredmény nélkül. Másnap a császári had egy szoroson vonult át, mire a hajdúk – amint a zavaros előadásból kivehető – a szorost a császáriak mögött is megszállották, de végre elűztettek; a császári had hátrább vonult és az éjet egy szorosban egy Besele? nevű helynél töltötte. A szoros a Putnok és Sajókaza közti lehetett, az éjjelező hely talán Velezd. Harmadnap, november 27-én, Básta hadát a hajdúsereg minden oldalról körülkerítette, mi a császáriak közt oly nagy rémületet keltett, hogy a zsoldosok már szökdösni kezdenek...

---

¹ *Rónai Horváth Jenő: Bocskay István háborúja Rudolf ellen. Hadtörténelmi Közlemények. 1893. 569–597. o.*

Negyednap végre, november 28-án ment végbe a döntő küzdelem, a tulajdonképpeni edelényi csata...” stb.²

Előljáróban meg kell annyit jegyezni, hogy bár Ortelius Rónai Horváth által idézett adatai nem pontosak, de mégis közelebb járnak a valósághoz, mint azt Rónai Horváth hitte. Vegyük sorra a számba jöhető forrásokat, s ez rögtön be is bizonyosodik.

A legcélszerűbb talán először is megnézni a támadást irányító hadvezérnek, Bástának a leveleit, amelyeket hiteles támpontként használhatunk.

A november 17-én lezajlott osgyáni ütközet után, november 22-én Bástá már Putnokon volt.³ Itt tartózkodott még másnap is, majd lassan megindult a Sajó és Bódva találkozója, valamint Sajószentpéter tájékán gyülekező hajdúcsapatok felé.

A hajdúcsapatok a segélyerők érkezésére várva, kitértek a harc elől, s ezért Bástá úgy döntött, hogy északkelet felé fordulva, Edelényen keresztül Kassa elfoglalására indul.⁴

Bástá november 26-án reggel indult el Edelényről⁵ (Szamosközy szerint 25-én, de ez nem fogadható el, mert Bástá több levelében határozottan 26-át ír, úgyszintén Hohenlohe György Frigyes is a szász választóhoz küldött november 30-i levelében, bár önála tíz napos eltérés van minden dátumban, mert még a régi időszámítást használta.)⁶

A császári seregnek két hídon kellett átkelnie: az Edelényt átszelő kis patak, valamint a Bódva hídján. Bocskai serege, amely Bástá adatai szerint 5000 hajdúból és 3000 török-tatár segélycsapatból állott (Hohenlohe szerint 25000 fő), szemközt helyezkedett el, Bástá szerint azzal a szándékkal, hogy rátörjön a császári sereg hátvédére. Bástá, hogy a rajtaütést elkerülje, a poggyászokat és szekereket fedezettel előreküldte, maga pedig három gyalogezreddel és a lovasság nagy részével hátramaradt a híd innenső oldalán.

A hajdúsereg megtámadta az átkelésre készülő császáriakat november 26-án és véres harc fejlődött ki a híd környékén. A császáriaknak csak je-

---

² R. Horváth J.: i. m. 596–597. o.

³ Basta 1604. nov. 22-i levele Kollonitsch Siegfried kapitányhoz, valamint nov. 23-i levele Rudolfhoz. (Dr. Veress Endre: Basta György hadvezér levelezése és iratai. Budapest, 1913. II. k. 1713. és 1714. sz.)

⁴ Basta 1604. nov. 22-i levele. (i. m. 1714. sz.)

⁵ Basta 1604. december 18-i levele San Ciemente prágai spanyol követhoz. (i. m. 1741. sz.) „...en el partirme la manana de los 26 del village de Edelinio ...”

⁶ Szilágyi Sándor: Szamosközy István történeti maradványai. Budapest, 1880. (Monumenta Hungariae Historica Scriptorum XXX. K.) 261. o. Hohenlohe György Frigyes 1604. nov. 20-i (helyesen 30-i) levele a szász választóhoz. (Marczali Henrik: Regesták a külföldi levéltárakból. Budapest, 1882. 95. o.)

lentős veszteség árán (Szamosközy szerint 400, Básta szerint kb. 200 fő) sikerült átkelni a hídon.

A folyón való átkelés után este Básta a Besenyő (ma Ládbesenyő) falu körüli dombokon táborozott le seregével. Ezt a terepet alkalmasnak tartotta a védekezésre a zömében gyalogságból álló sereg számára.

Másnap, 27-én reggel feltűntek Bocskai katonái, akiket – Básta szerint – „... gögössé tett a támadás, amelyet előző napon intéztek ellenünk a hídon való átkelésünk előtt, azt gondolva, hogy a visszavonulásunk menekülés volt...”⁷

Bocskai, miután látta, hogy a császáriak előnyös védelmi állást foglaltak el, nem indított támadást ellenük, hanem látóközelben maradván igyekezett bekeríteni Básta seregét. A bekerítés megijesztette a császári vezért, mert mint írja: „... már attól kellett tartanom, hogy vereséget kell majd szenvednem, mivelhogy nem tudtam megmozdulni, sem élelem keresésére menni; tekintetbe véve pedig a veszélyeket és veszteségeket, amelyek ebből következhetnek, elhatároztam magam a következő reggel, amely 28-án volt, hogy megtámadom az ellenség táborát...”⁸

Maga az edelényi, vagyis helyesebben mondva, a besenyői csata a következőképpen zajlott le:

28-án hajnalban a sűrű köd leple alatt Básta észrevétlenül felállította seregét, s egy völgyön keresztül, amely a hajdúk felé vezetett, támadásra indult ellenük. Olyan észrevétlenül sikerült megközelíteni a hajdúkat, hogy azok „...se nem láttak, se nem hallottak...”⁹ semmit. A rajtaütés elején sikerült elfoglalni három tüzérségi löveget, és sikerült elválasztani egymástól a gyalogságot és a lovasságot. Két óráig tartó kemény küzdelem után Bocskai lovassága megkezdte a visszavonulást. A gyalogságból sokan elesetek, úgyszintén a törökök közül is. Istvánffy szerint kb. 600 janicsár és más török katona esett el az agyúk védelmében.¹⁰ A császáriak vesztesége Básta adatai szerint mindössze csak 40 katona volt, köztük gróf Salm Frigyes kapitány is.

Básta adatait alátámasztják Szamosközy és Szepsi Laczkó Máté írásai is, bár ez utóbbi szűkszavúan csak annyit ír a csatáról, hogy „... Básta megütközik Edelénynél Bocskai hadával és megfordula a had Básta György ha-

---

⁷ Basta 1604. dec. id. 18-i lev.

⁸ U. o.

⁹ U. o.

¹⁰ *Istvánffy Miklós*: Magyarország története 1490–1606. Vidovich Gy. ford. Debrecen, 1867. 902. o.

da előtt, mert stratagemával csalá meg...”¹¹ Pethő Gergely azzal egészíti még ki az edelényi csata adatait, hogy Bocskai a csata előtti csapatösszevonáskor „...a földnépét is mind fölvevé...”¹²

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy bár az edelényi-besenyői csatára vonatkozó források hézagosak és szűkszavúak, mégis megközelítően pontos képet kaphatunk lefolyásáról az elmondottak alapján. Bocskai tehát az osztrák vesztes ütközet után a Sajó és Bódva között igyekezett feltartóztatni a császári támadást. A csapatösszevonást nem tudta teljes mértékben végrehajtani, mert például Homonnai Bálint serege sem érkezett meg a csata előtt. Így Bocskai kerülni kívánta a nyílt összecsapást és rajtaütéssel, majd bekerítéssel akarta felmorzsolni a császári had erejét, illetve megállítani Básta támadását. Ez utóbbi nem járt sikerrel, mert Básta a ködöt és a rejtett völgy előnyeit kihasználva, meglepte és megfutamtította Bocskai seregét. Bástának azonban ez a második győzelme is csak harcászati sikert eredményezett, mert nem sikerült döntő csapást mérni a szabadságharc hadseregére és nem sikerült felszámolni a mozgalmat, amely a széles néptömegek aktív részvételére támaszkodott.

Nagy László

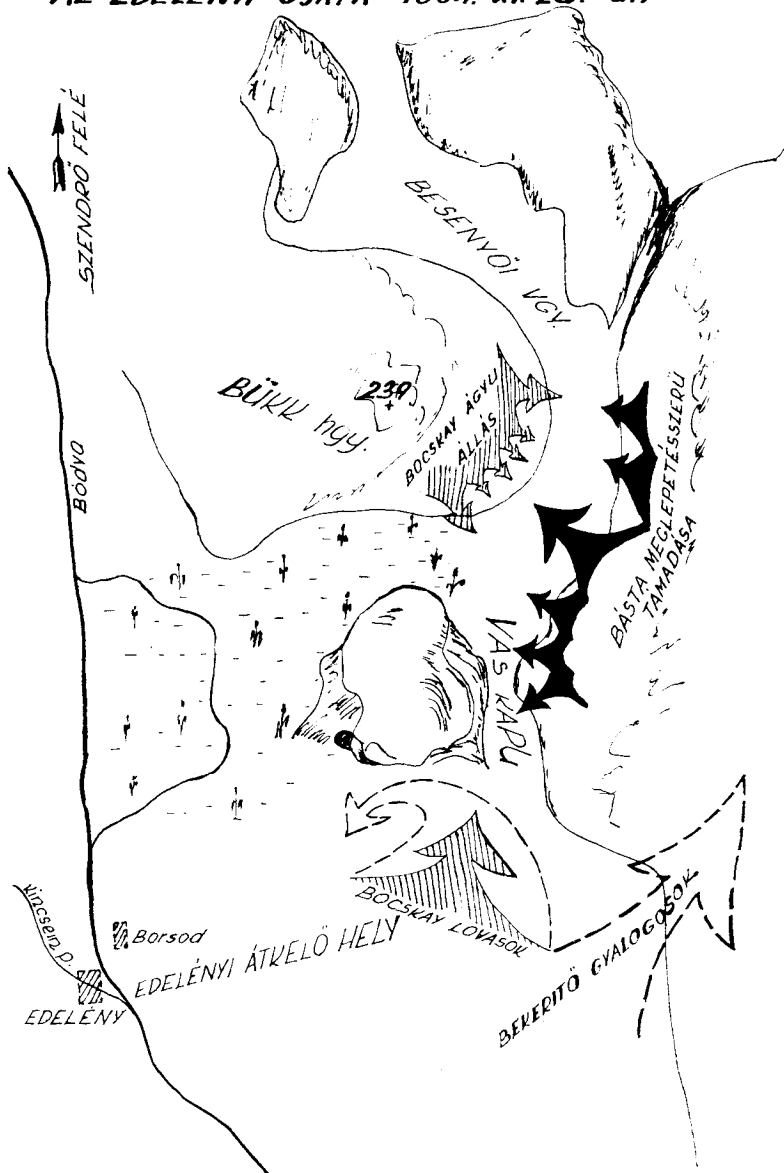
(Megjelent: Hadtörténelmi Közlemények. 1956. 2. sz. 152-154. p.)

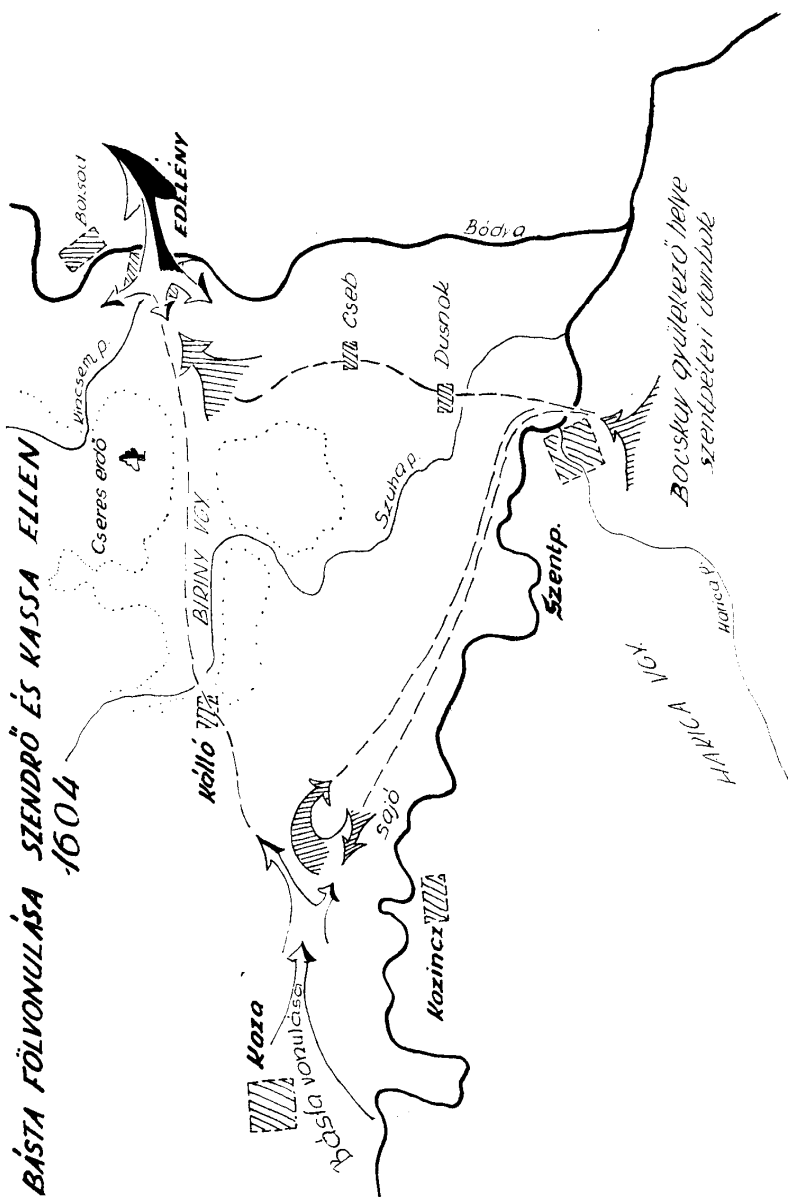
¹¹ Szepsi Laczkó Máté krónikája. (Rohonyi G. – Nagy L. – Tóth Gy. szerk.: Szemelvények a magyar hadtörténelem tanulmányozásához. Hadtörténelmi Intézet, Budapest, 1955. I. k. 197. o.)

¹² Pethő Gergely: Magyar Krónika. (Geréb: A hazai osztályharcok irodalma. Budapest, 1955. 259. o.)

AZ EDELÉNYI CSATA 1604. XI. 28. -án

Forrás: Edeleny múltjából, 1973. 65. old.

Forrás: Edeleny múltjából, 1973. 64. old.

A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai 1703 - 1709

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Fejlesztési Ügynökség közös kiadásában jelent meg **A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai Abaúj-Torna, Borsod-Gömör-Kishont és Zemplén megyékből** című háromkötetes könyv 2004-ben. Az első kötet 1703-1704 dokumentumait és a 2004. május 26-án a Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Akadémiai Bizottságának székházában tartott emlékülés anyagát, a második kötet 1705-1707, a harmadik kötet az 1708-1709 közötti időszak dokumentumait tartalmazza. 2005-ben tervezik az 1710-1711 közötti időszak dokumentumainak a megjelentetését.

A könyv a szabadságharc zászlóbontásának 300. évfordulója tiszteletére jelent meg.

Jelen összeállításunkban az Edelényi kistérségre vonatkozó adatokat közöljük, eltekintve a dokumentumok szövegének teljes közlésétől. A közlésnél az eredeti sorszámozást megtartottuk.

1703

5. Tokaji Tábor, 1703. október 20.

Rákóczi Ferenc Kossovics Mártonnak a szendrői prófuntmester lizkai és tolcsvai szőlőjének idej termését adományozza.

Fogalmazvány. OSZK Kt. FH 978. 12a.

40. Tokaji tábor, 1703. november 12.

Rákóczi Ferenc Gyulay Zsigmondot a szádvári uradalom és a Borsod vármegyei fiskális birtokok inspektorává nevezi ki.

Fogalmazvány. OSZK Kt. FH 978. 44.

44. Tokaji tábor, 1703. november 12.

A fejedelem Baranyai Andrást bízta meg Szendrő várának ostromzárolásával.

Fogalmazvány. OSZK Kt. FH 978. 36.

56. Meszes, 1703. november 30.

Baranyai András levele a fejedelemhez a Szendrő körüli kuruc ostromzár különböző problémáiról.

Eredeti. OL. G. 19. RSZL. II. 2. e/A.

57. Tokaji tábor, 1703. december 1.

Borsi Ádám szendrői harmincados úrlapátvételi elismervénye.

Eredeti. OL. G. 29. RSZL. V. 3. f. Pag. 6-7.

1704

83. Miskolc, 1704. február 8.

Rákóczi Ferenc határozatai Szakmári János prefektus 25 pontból álló beadványára, amely az igazgatása alatt álló Borsod és Gömör megyei kincstári és lefoglalt birtokok gazdasági és társadalmi ügyeivel foglalkozik.

Eredeti. OL. G. 19. RSZL. II. 2. e/A.

Szendrő is szerepel benne.

85. Miskolc, 1704. február 11.

Rákóczi Ferenc megfizetmi rendeli az örösi prédikátor hátralékos fizetését.

Eredeti. OL. G. 19. RSZL. II. 2. f.

Szendrő is szerepel benne.

102. Miskolc, 1704. március 13.

A fejedelem Velics Zsigmond sátoraljaiújhelyi harmincadosnak adomá-nyozza Contra Mátyás szendrői élésmester tolcsvai házát.

Fogalmazvány. OSZK Kt. FH 978. 71.

133. Miskolc, 1704. május 28.

Borsod megye beadványa a fejedelemhez: a megyére kirótt élelmezési és szekerezésbeli terhek csökkentését kérik, minthogy azokat magasnak tartják és teljesíteni nem tudják.

Eredeti. OL. G. 19. RSZL. II. 2. c. Régi jelzete: OL Missiles. Részeket idéz belőle: *Takács János*, Közteherviselés II. Rákóczi Ferenc korában. Zalaegerszeg, 1941. 102-103. 1.

Szendrő is szerepel benne.

147. Szilas, 1704. június 18.

Szilágyi Éva özv. Visolyi Jánosné Sajóörösön lévő portiójával kapcsolatos iratok.

Eredeti. OL. G. 16. RSZL. I. 2. i.

148. Solti tábor, 1704. június 18.

Rákóczi Ferenc válaszol Borsod megye feliratára: utasította Darvas Ferenc főcommissáriust, az élésbeli terhek kirovásánál vegye figyelembe, hogy a megyéből sok nemes fegyverrel szolgál, s a megye az Eger és Szendrő alatti ostromló hadaknak is szállított élelmet.

Eredeti. BAZML. Borsod m. It. Acta politica. Materia II. Fasc. I. Nro. 288.

173. 1704. szeptember.

A fejedelem intézkedései Szendrő várának ellátásáról.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 189.

174. 1704 (szeptember).

Baranyai András szendrői kapitány a fejedelemnek. Betegsége miatt házához vitette magát, kéri, hogy felgyógyulásáig Janka Pétert bízta meg helyettesítésével.

Eredeti. OL. G. 19. RSZL. II. 2. e/A.

176. Gyöngyösi tábor, 1704. szeptember 5.

A fejedelem visszaadja Gyürki Pál Szendrőben lévő ingóságait.
Fogalmazvány. OSZK Kt. FH. 978. 85a.

197. Selmecbánya, 1704. október 12.

Gróf Bercsényi Miklós közli Borsod vármegyével, hogy a megyei hadat nem bocsáthatja addig haza, míg más katonasággal fel nem váltják. A megye hada dicséretesen viselkedett, s ezért bizonyos pénzt osztott ki a katonák között.

Eredeti. BAZML. Borsod m. It. Acta politica. Materia. II. Fasc. I. Nro. 302.
Szendrő is szerepel benne.

213. Galgóc vára, 1704. november 28.

A fejedelem a kassai harmincad jövedelméből 500 forintot utal ki a szendrei barátoknak.

Fogalmazvány. OSZK Kt. FH 978. 98.

221. Galgóc, 1704. december 18.

A fejedelem Szepessi Istvánt nevezi ki szendrei kapitánynak.

226. Hely és dátum nélkül (1704 vége).

Abauj vármegye megbízottainak beadványa a fejedelemhez: részletesen feltárják a megye gazdasági, adózási, katonaiállítási és társadalmi problémáit, valamint jelentik a megye területén lévő prépostságokat és apátságokat.

Eredeti. OSZK Kt. FH 1389/3. Pag. 215-22220. Rajta Thaly Kálmán kézírásával: 1704. Egy másik áthúzott évszám: 1708.

1705

27. Kistapolcsány, 1705. január 28.

A fejedelem intézkedései Szendrő váráról.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. Fh. 978. 209/a.

36. Kistapolcsány, 1705. február 10-11.
A fejedelem intézkedése Szendrő őrségének ellátásáról.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 216/a.
43. Szécsény, 1705. február 24.
Szepesi Istvánnak. Egerbe repraesentálja a szendrői praesídium szükségseit.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 220.
50. Eger, 1705. március 5.
A fejedelem intézkedése a Szendrőben lévő rabok ellátásáról.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 227.
68. Eger, 1705. március 31.
II. Rákóczi Ferenc döntései arra a beadványra, amelyben Szepesi István a Szendrő várában lévő gondokat és szükséges intézkedéseket sorolja fel.
Eredeti. OL. G. 19. RSzL. II. 2. h. Pag. 13-14.
75. Eger, 1705. április 18.
Fejedelmi intézkedés a szendrői őrség fizetéséről.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 249/a.
79. Eger, 1705. április 23.
A fejedelem visszaadja Farkas Kristófnak azt a szendrői házat, amelyet nagybátyjától még a Szepesi Kamara foglalt le.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 109/a.
82. Eger, 1705. április 26.
A fejedelem utasítja Keczer Sándort, hogy a Wesselényi Ferenc nádor által tett alapítványból a szendrői barátoknak ez évben járó összeget fizesse ki.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 110.
84. Eger, 1705. április 29.
A fejedelem a Borsod vármegyei Szilas falu felét az egri sörházhoz rendeli szolgálatra.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 257.
95. Egri tábor, 1705. május 15.
A Borsod falubeli közbirtokosok panasza a fejedelemhez birtokügyi megkárosításukról, és Rákóczi ez ügyben való két döntése.
Eredeti. OL. G. 19. RSZL. II. 2. f.

98. *Egeri tábor, 1705. május 23.*
A fejedelem jelentést kér a szádvári uradalom állományáról és jövedelméről.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 266.
119. *Eger, 1705. június 14.*
A fejedelem utasítása Szepesi Istvánnak a szendrői őrség fegyverei és fizetése iránt.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 285.
122. *Eger, 1705. június 15.*
A fejedelem Darvas Ferencnek a szendrői őrség kifizetéséről és a vár megerősítéséről.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 285.
136. *Dányi tábor, 1705. június 24.*
Bulyovszky Dániel számvevő által készített összeírás a szádvári uradalom jövedelmeiről, Zolnai Zsigmond provizor számadása alapján.
Eredeti. OL. G. 19. RSZL. I. 2. e.
152. *Kéméendi tábor, 1705. július 116.*
Rákóczi Szentpéteri Imre Borsod megyei alispánnak: a putnoki és szendrői gyalogságot küldje táborába.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 418/a.
164. *Vecsei tábor, 1705. augusztus 15.*
A fejedelem közli, hogy a szendrői őrségnek Keczer Sándor fog fizetni és fegyvert adni.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 432.
166. *Szécsény alatt, 1705. szeptember 15.*
Rákóczi Szepesi István szendrői kapitánynak: a várban lévő felszerelés elégséges az ellenség meghatározott ideig való feltartására.
Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 978. 439/a.

1706

218. *Eger, 1706. március 27.*
A fejedelem 15.000 forintot utal ki a murányi, szendrei és egeri őrség fizetésére.
Fogalmazat. OSZK. Kt. FH. 978. 161/a.

288. Kassa, 1706. november 24.

Idősb Szepessy Pál özvegye, Csuda Zsuzsanna beadványa a szenátusi bizottsághoz: kéri vissza a Szepesi Kamara által elkobzott Borsod megyei Szuhogy falu másik felét is.

Eredeti. OL. G. 19. RSzL. II. 1. c.

307. Rozsnyó, 1706. december 16.

II. Rákóczi Ferenc 40 köből búzát utal ki az alamizsnáért folyamodó szendrői ferenceseknek.

Eredeti. OL. G. 19. RSzL. II. 2. f.

1707

325. Hely és dátum nélkül [1707 eleje lehet].

A fejedelem Borsod megye panaszára a Szendrő várának lerombolására kirendelt mérnökök visszaéléseinek kivizsgálására és a bűnösök megbüntetésére utasítja Berthóti Ferencet.

Fogalmazat. OL. G. 19. RSZL. II. 3. B.

326. Hely és dátum nélkül [1707 elején lehet].

Rákóczi utasítása Keczer Sándor kerületi hadbiztoshoz ugyanabban az ügyben. (Mint a 325.)

Fogalmazat. OL. G. 19. RSzL. II. 3. B.

330. Kassa, 1707. január

Kassa város beadványa Rákóczi Ferenchez. A lebontásra kerülő Szendrő várából kéri a szárazmalmot. Kéri, hogy a város által kiállított 100 hajdút a Commissáriátus lássa el.

Eredeti. OL. G. 19. RSzL. II. 2. h.

331. [Kassa, 1707. január 10.]

Özvegy Szepessy Pálné Csuda Zsuzsanna beadványa a szenátusi deputációhoz: a férjétől a Szepesi Kamara által törvénytelenül elkobzott Szuhogy falu másik felének a visszaadását is kéri.

Eredeti. OL. G. 19. RSzL. II. 1. c.

335. [Rozsnyó], 1707. január 25.

Fejedelmi védlevél Aggtelek lakosainak.

Fogalmazvány. OSZK. Kt. FH. 1389/5. 65-76. pag.

336. Rozsnyó, 1707. január 27.

A szenátusi deputáció döntése a Borsod megyei Szuhogy falu ügyében: visszaadati rendeli özvegy Szepessy Pálnénak, akinek férjétől a Szepesi

Kamara kobozta el a Thököly-felkelés bukásakor. Csatolva az utasítás Borsod megye alispánjához az átruházás foganatosítására.

Fogalmazvány. OL. G. 19. RSzL. II. 1. c.

355. Ónod, 1707. március 30.

Borsod vármegye közgyűlésének panasza Rákóczihoz azokról a terhekről, amelyek a parasztságra Szendrő várának lebontása következtében nehezednek. A fejedelem Marosvásárhelyen április 20-án tesz intézkedéseket az ügyben.

Eredeti. OL. G. 19. RSzL. II. 2. c.

402. Szerencs vára, 1707. október 30.

A fejedelem elutasítja a szendrei ferenceseknek azt a kérését, hogy visszakapják az ún. szombati vámot, még hozzá jó pénzben.

Egykorú másolat, az egész ugyanannak a kéznek az írása, a fejedelmi határozat is. OL. G. 19. RSzL. II. 2. h.

1708-ból

nincs a kistérségre vonatkozó adat.

1709

132. Miskolc, 1709. március 9.

Borsod megye kimutatása a lakosokra kirótt hajdúk számáról és a fegyverpénz összegéről.

Eredeti. OSZK. Kt. Fol. Hung. 1389/13. Pag. 222-229. A keskeny füzet elején más írással: 7. E6. 2. Nr. 2.

206. H. n., 1709. június

Gróf Bercsényi Miklós értesíti gróf Csáky István generális commissáriust, hogy a fejedelem a Luby György ezereskapitány edelényi majorsága után járó naturálékat elengedte.

Eredeti, fogalmazat. MOL. RSzL. G. 24. II. 6.

255. Szikszó, 1709. október 2.

Győri Péter helyettes ruházati hadbiztos jelentése gróf Bercsényi Miklósnak a ruházati anyagok Szendrőbe való költöztetéséről.

A könyvek megtalálhatók a Városi Könyvtár helytörténeti gyűjteményében.

Összeállította: **Hadobás Pál.**

Hangács - nyomári háborús krónika (Részlet)

1944. december 10-e örökre feledhetetlen „fekete vasárnap”-ja marad Hangács és Nyomár községek lakosságának, s az átörökítés révén a késői századok emlékezetében is.

Tíz napi ostrom után ennek a napnak a délutánján öt óraker nyomultak be a két község területére a szovjet-orosz csapatok másodízben. Először december 1-jén, péntek délután két óraker – nem váratlanul ugyan, mert a bejövételüket mindenki biztosra vette –, de meglepetésszerűen, minden ellenállás nélkül érkeztek Alsóvadász irányából, ahonnan senki sem várta a támadást. A német csapatok sem. Mindenki a Miskolc-Boldva felőli szovjet támadással számolt. Senki sem gondolt arra, hogy Hangács és Nyomár előbb kerül orosz kézre, mint a 25 km-rel délebbre fekvő ipari, kereskedelmi és katonai központ, Miskolc, amely irányból a szovjet előnyomulás már hónapok óta jött közelebb és közelebb. Miskolc magyar és német helyőrségét ezzel az Ongaujfalú, Alsóvadász, Hangács felé hirtelen előretörő, bekerítő hadmozdulattal kényszerítette a szovjet hadvezetés a város feladására. A szovjet tüzérség azonnal felvontatta lövegeit a községet környező dombokra, s Miskolc háta mögött pokoli ágyúzást kezdett, amivel a miskolci védelmet kétségbe ejtette. A város védőrsége alapos okkal érezte a küszöbön lévő bekerítését, s a várost december 3-án feladta.

A Miskolc felől visszavonuló német csapatok azonban a Tomor-Damak-edelényi műútig merészen előretört orosz éket a Nyergestető előtt húzódnó völgyben Sajóvámos felől levágással fenyegették, amit az orosz felderítés még idejében megneszelt. Ennek következtében a szovjet csapatok december 2-án, szombaton délután három óra tájban hirtelen visszavonulási parancsot kaptak, s ebédjüket is felhagyva, körülbelül 3000 emberükkel, néhány ágyújukkal s teméntelen szekerükkel eszeveszetten rohantak el a református temető felé, Alsóvadász irányába, s az Alsóvadászon innen fekvő Fáy-féle akácos erdőben készítették maguknak jól megépített téli állást, melyek némelyikét a környékbeli községek lakosságától elhurcolt plüss díványokkal, heverőkkel és kályhákkal is berendezték. A 24 órás szovjet-orosz megszállás után megkönnyebbülten lélegzett fel, s az éjszakai nem alvás után nyugodtan hajtotta álomra a fejét a két falu lakossága. A leszálló alkonyattal eltűntek az oroszok, s estére már nem volt orosz katona a faluban. Az emberek álma azonban mégsem volt nyugodt. Mindenki érezte, hogy az oroszok visszavonulásának nyomában megérkeznek a német és magyar csapatok, a községek hadszíntérré válnak, a két arcvonal közé szorulnak, s mindenki közélről, a saját bőrén fogja megtapasztalni a modern hadviselés minden borzalmát. Ez másnap, december 3-án reggel be is következett. Be-

érkezett az első, három főből álló német járőr a faluba, s az elvonult szovjet-orosz csapatok számbeli ereje, valamint fegyverneme iránt érdeklődött. Utánuk beérkezett egy hetven-nyolcvan főből álló vegyes német alakulat, akik Fekete Pál kiserdejében, a Nyilas legelőn és a nyomári Bogyoszló szőlő gyepújében, s a Nyergestetőn foglaltak harcállást.

A 24 órás szovjet-orosz megszállás alatt szertefoszlottak azok a hiedelmek, melyek az oroszok bejövetelét megelőzően némi nyugalommal töltötték el a lakosságot. Akadtak olyanok is, akik a hatodik esztendejében lévő háború sok megpróbáltatásának végét, s a „felszabadulást” várták az oroszoktól azoknak az újságoknak (Magyar Újság) és rölapoknak az ígéretei alapján, melyeket a szovjet repülőgépek már hónapok óta garmada számra szórtak le. A megszállásnak már az első órái bebizonyították, hogy a rölapok tartalmának nagy része megtévesztő, rászedő, hazug propaganda volt. Már a járőrök első útja is az istállóba vitt. Elkötötték a legjobb lovakat, s úgy vágdtáztak a sápi erdő felé. A község lovainak és szekereinek nagy részét már az első bevonulásuk alkalmával magukkal vitték. A sertés és aprójószág állományt ezalatt a rövid idő alatt is jórészben elpusztították, a csizmákat, bakancsokat az emberek lábáról lehúzták, a lakosságtól nagyon sok értéket, ruhaneműt, házi és kézi használati tárgyakat (órát, beretvát, öngyújtót, bicskát stb.) elraboltak. Eperjesy Dénes plébánost az utcán zsebelték ki. Több asszonyt és lányt durva erőszakkal s fegyveres fenyegetés után megbecstelenítettek. A községben feltalálható bort seprőstől megitták, s nagyobb részük embertelenül lerészegedett, s a szerencsétlen lakosság kétségbeesetten remegett garázdálkodásuk és rémuralmuk súlya alatt. A községházán vandál módon zúztak, törtek, hánytak szét mindent. A drága írógépeket összetörték, a telefon miatt Gyurkó Jenő főjegyzőt német spionnak nevezték, s állandóan fegyverrel fenyegették. Fekete Pál, 78 esztendőös gondnokunkat s családját kivégzéssel fenyegették, s a fiára többször fegyvert fogtak, hogy agyonlövök.

A postán a telefon-berendezést összetörték, a postai értékcsikket tartalmazó vasládát szétverték, tartalmát széjjelszórták, szétépték, összetaposták. A községháza pánccélszekrényét is feltörték, s a benne talált 1070 pengőt magukkal vitték. Ezek a kirívóbb esetek, de egyszerűbb házakban is hasonló barbár módon viselkedtek vagyoni különbség nélkül mindenkivel egyformán, sőt még a cigányokat is burzsujnak nevezték, mert asztaluk volt és ágyuk.

Annak ellenére, hogy özön népük a Homrogd felé vezető utat hangya módra ellepve egyenesen beleütközött a református parókiába, az első 24 órás megszállás alatt nagyobb károkat vagy rablásokat nem csináltak sem a lelkész, sem az egyház, sem a tanító javaiban, kivéve a takarmányt, amiben óriási pocsékolást végeztek. Az egy kat. holdnyi lelkészi portán és kertben

tucat számra állott a szekér és a ló, s ezek a takarmányban nagy pusztítást, és még nagyobb pocskékolást műveltek. A kaput rendszerint nem használták, hanem szekerestől nekimentek a kerítésnek s átgázoltak rajta. Megmagyarázhatatlan rejtély, hogy pl. a katonáik is miért nem a kapukon jártak ki és be? Miért kellett sok esetben közvetlenül a kapu mellett széttörniük a kerítést, s azon át, nem a kapun járni ki-be? A szomszédokhoz is a kerítésen át közlekedtek, s nem az utcán. Ezzel kapcsolatban is meg kell állapítani, hogy a magatartásukat az jellemezte, hogy sokkal többet pusztítottak el a javakból, mint amire tényleg szükségük volt. Egy-egy levágott tehénből kivették az egyik hátsó combot, a többit otthagyták a kutyáknak. Soha annyi hízott, jól táplált kutyát nem lehetett látni a faluban, mint ezekben a szomorú időkben.

Először elvitték két hektoliter boromat hordóstól, s apróbb használati tárgyakat loptak el az irodai asztalról, míg valamiért elfordultam. Bevonulásuk súlyos betegen talált, de amint meghallottam, hogy itt vannak az orosz előőrsek s özön népük úgy jön a Nyilas legelő felől, mint az eső, úgy kipatantam az ágyból, mintha rugóra jártam volna. Egyszerre semmi bajomat sem éreztem, hanem sebtében elrejtettem a magam és az egyház pénzét s néhány értéktárgyamat. Alig telt el néhány perc, s máris tolódtak az éppen útjukba eső parókiába bort és ennivalót követelve, amit persze meg is kaptak. Tagadhatatlanul nagyon sokat jelentett úgy az egyházi, mint a saját értékek mentése szempontjából szívélyes, de nem szolgálai, öntudatos de nem kihívó, félelemmentes magatartásom mellett az a kevés orosz nyelvtudásom, amit nyolchónapos oroszországi frontszolgálatom alatt szereztem közöttük. Mindenek felett pedig Isten kegyelme, ami beteg testemnek is erőt adott az emberfeletten súlyos megpróbáltatások elviselésére.

Beteggyamból kiverve kellett a parókiát zsúfolásig ellepő szovjet katonáknak éjjel-nappal szolgálnom, az összes szobát hadikórház céljára kiürítenem, két újságlapon a padlón feküdnöm, melynek következtében egyetlen nap alatt testben és lélekben teljesen össze voltam törve, mert még a padlón sem lehetett szó alvásról. Szüntelenül jöttek-mentek, verték, rugdosták az ajtót, végre hajnali két órakor a padlóról is felköltöztek és súlyos betegen kellett a padlásra hordanom velük a súlyos berendezési tárgyakat, hogy a lakást hadikórházzá rendezhessék be.

A templomot már az első alkalommal betörték, a perselyt összetörték és kirabolták, az egyik templomablakot összetörték, de szent edényeket nem találtak, mert azokat a nyomáriakkal együtt már előzőleg elástuk Gyöngyösi István nyomári kurátorral és Kulcsár István presbiterrel, községi bíróval. Rengeteg bajunk volt ezekkel az egyházi holmikkal, melyekkel együtt ástuk el az összes anyakönyvet is. A hónapok óta tartó esőzések folytán felfakadt a víz a láda alatt s azt félig elborította, s csak annak köszönhető, hogy nem semmisült meg semmi, hogy a ládának minden rése jól le volt szurkozva és

el volt tömve pecsétviasszal. Amikor a holmikát az esőzés miatt ki kellett ásní, akkor még nem voltak bent a szovjet csapatok, de pár nap múlva elfoglalták a községet. Gyöngyösi kurátor hol ide, hol oda dugta az értékes ládát, s jórészt az ő hűségének köszönhető, hogy mindkét egyház értékei (csak az ezüstkelyhek több kilót nyomtak) és pótolhatatlan anyakönyvei hiánytalanul megmaradtak.

A dúló szovjet katonák Hangácson is elrontották az orgonát, amelyért öt mázsa búza értékű vegyes terményt, Nyomáron tíz mázsa terményt adott össze a gyülekezet. A parókiában, melléképületeiben, kerítésében esett kár békebeli, 1938-as áron ötszáz pengő, az iskolának és melléképületeinek, valamint felszerelésének a kára ezernyolcszáz-huszonhét pengő, Nyomáron ugyanez a templommal együtt ötszáz pengő.

December 10-én (vasárnap) délelőtt tíz óráig (két órán át) tartott az erős ágyú- és aknatűz, amikor gyengülni kezdett s kisebb megszakításokkal délután négy óráig tartott. Négy órától öt óráig utcai harcok folytak, melyek során a szovjet gyalogság kiűzte a községből a németeket. A magyar tüzéség a Vesszősről idejében elvontatta a lövegeit a Tomor-edelényi műúton, míg a németek több ágyúja szovjet zsákmány lett. A nyolc napos harc során mindkét részről tetemes számú halott és sebesült volt, a polgári lakosság közül Hangácson négy, Nyomáron egy halálos áldozat esett. A hangácsiak a parókia melletti major romjai alatt lelték halálukat, akiket csak december 18-án tudtam eltemetni, de még akkor is csak nagy veszélyek között.

A december 10-én délután benyomuló szovjet-orosz csapatok megszállták, feldúlták és kifosztották a lakásokat. Mire lakóik hétfőn és kedden a borospincékből hazatértek, kirabolt lakást találtak.

Feltörték és kirabolták az éléskamrámat, magtáramat, pincémet, lakásomat többszörösen végigrabolták, fegyver után kutatás ürügyével százszor kinyitattak minden szekrényajtót. Napról napra, hajnaltól késő estig több mint két hétig hajszoltak a kulcsokkal. Vesztémet okozta a nagy, kaszárnyaszerű parókia. Minden rablót azt hitte, hogy ebben valami gróf lakik, s minden bitang belebotlott.

A decemberi alkonyattal Alsóvadászig visszavonult szovjet csapatok után december 3-án Edelény felől hetven-nyolcvan főre tehető német gyalogos és tüzér érkezett egy rohamlöveggel, néhány ágyúval s aknavetővel a Kilátó szőlő mögötti Vesszős tanyától a nyomári Bujár erdőig húzódó mintegy 8 km hosszúságú arcvonal védelmére. Nem lehet tudni, hogy ostobaságuk vagy elbizakodottságuk miatt szálltak szembe a a roppant túlerővel harcuk végnapjaiban s fölényesen jelentették ki, hogy csak legyen nyugodt a lakosság, ők visszaverik az oroszokat.

Minden irántuk való jogos ellenszenv ellenére is el kell ismerni, hogy a lakossággal szemben emberségesen viselkedtek, nem raboltak. Tudomásom

szerint a két községben nagyobb kárt csak egy embernek okoztak, akitől visszavonulásuk alkalmával két ökröt elvittek. Azt is meg kell állapítani, hogy a roppant szovjet túlerővel szemben ez a maréknyi német nyolc napig ellenállt. Amikor az arcvonaluk közvetlenül a falut szegélyező dombokra, a falu fölötti református temető túlsó garádjáig húzódott vissza, az ablakom alatt gyülekeztek rendszerint huszonöt-harmincan, közönyösen csibukolva, a vonalbeliek leváltására.

A harc nyolc napon át éjjel-nappal folyt, az ágyúdörgés és a géppuskaropogás egyre közelebb jött. December 9-én a szovjet tüzérség már a falut lőtte. Hangács lakosságának nagyobb része a községtől északra emelkedő domb alá ásott borospincékben, kisebb része és a nyomáriak a házak alatti pincékben keresett oltalmat, de a hangácsiak december 9-én kimenekültek a borospincékbe. A faluban alig lehetett embert látni. A december 9-i istentiszteletet néhány kétségbeesetten remegő résztvevővel Hangácson még megtartottam, de Nyomárra már nem tudtam lemenni. December 10-ének hajnalig néhány magyar tüzér hált a faluban, akik elmondták, hogy 24 db 15 cm-es mozsárral a falutól 3 km-re északra eső Vesszős tanyáról reggel támadni fognak, ami 8 órakor meg is kezdődött. Mindössze néhány percig dörögtek a magyar mozsarak és a német ágyúk, válaszul a szovjet tüzérség pokoli ágyú, sztálinorgona és aknavető pergőtűzet zúdított a falura és a határra.

Közel egy esztendőt töltöttem a szovjet-orosz fronton mint az 53. gyalogezred tábori lelkésze, de ilyen sztálinorgona és tüzérségi tüzet csak néhányszor éltem át.

Amikor a parókiával szemben, az utca másik oldalán néhány méterre épült majorépületbe egymás után három gránát csapódott be és a hatalmas parókia úgy megingott, mintha vízen járó csónak lett volna, nem lehetett tovább az ablakok leszedését folytatnom, hanem le kellett mennem a lakás alatti pincébe, ahol már napok óta ott volt néhány család, akik a szomszédságból a lelkészlak pincéjében kerestek oltalmat. Remegtek és imádkoztak. A parókia körül néhány méterre mintegy tucatnyi nehéz gránát és akna csapódott be, de Isten kegyelme csodálatosan megőrizte a telitalálattól. A le nem szedett ablakok, noha azok is nyitva voltak, a szilánkoktól és a légnyomástól mind kihullottak. A szilánkok átvérték a csatornát, sok cserepet betörtek s több helyen leverték az épület vakolatát. Templomunkat ugyanilyen csodálatosan őrizte meg az Úr. Egy aknatalálatot kapott ugyan hátul, de a hatalmas, erős épületnek nem árthatott, csak a vakolatot verte le belül is, s kívülről néhány téglát kidobott. Ellenben az ablakait csaknem mind bezúzta a szilánk és a légnyomás. Falazata és tetőzete a szilánkoktól szenvedett érzékenyebb kárt. Ugyanígy az iskola és a tanítói lakás, melynek egyik ablaktokját is kiemelte a légnyomás. Hasonlóképpen óvta meg az isteni

gondviselés a nyomári templomunkat, iskolánkat és egyházi épületeinket is, ahol szintén csak ablak, tető és vakolatkárok keletkeztek, azzal a különbséggel, hogy ott a templom kegyeszetartó szekrényét összetörték és négy darab használatra fennhagyott úrasztali terítőt és kendőt elvittek, az orgona sípjait összetaposták, széthurcolták, amivel békeviszonylatban is mintegy ezer pengő kárt okoztak. Minden egyházi épület körül több helyen áttörték a kerítéseket, összetörték és a teherautóik alá rakták a kapukat. Közvetlenül a front elvonulása után, amikor még a pénz értéke nem romlott, Hangács 1700, Nyomár 1000 pengőt fizetett a templomablakok beüvegezéséért. A parókián az ablakok máig üvegezetlenek, az iskolát egy sor üveggel láttuk el, amelyben a tanítás 1945. január 4-én megkezdődött.

Tölem 60 mázsa vegyes takarmányt, 300 mázsa lóherét és szénát, 2 hektoliter bort (hordóstól), 30 tyúkot és kacsát, egész esztendőre berendezett éléskamrák tartalmát, 2000 pengő értékű ruhaneműt és használati tárgyat raboltak, s eltűzeltek egész téli tüzelőmet: 60 mázsa vágott fát. Mind a két faluból sok értéket vittek el.

A nyolc napos ostrom során Hangácsra és Nyomárra, valamint a határakra sok ezer szovjet, német és magyar gránát hullott. Egyes határrészek tölcsermezőkké váltak (Így a paptag temető mögötti része is.). Hangácson aknátalálatot kapott huszonnyolc lakóház, melyből tíz lakhatatlanná vált, Nyomáron megsérült tíz lakóház, melyből hat lakhatatlan lett.

A legsúlyosabb harcok a hangácsi határban a Keresztpatak tanya határában, Nyomáron a Nyergestetőn dúltak. Ez utóbbi helyen tömegsírban tizennégy szovjet katona van eltemetve. Az említett hangácsi határrészen hír szerint az orosz csapatok 300 katonát vesztek. A nyomári református temetőben négy német katona van közös sírba temetve, a református templomkertben kettő külön-külön sírban. A hangácsi római katolikus templomkertben fekszik magányos sírban egy szovjet kapitány, s mellette közös sírban három szovjet katona, akik az utcai harcok során estek el. Közös sírban több szovjet katona pihen a keresztpataki tanya középső részén, s a kastély épülete előtt három vagy négy román sír is van. Ez utóbbiak lőszer utánpótlást szállítva a patakon át vezető híd elé helyezték aknára mentek. Magányos orosz sír van még a Fekete Pálék kiserdejében, s német sír a Vesszős tanyán és a Nyomár alatti második keresztnél, valamint a Bujár erdő mellett s a Lakatos-féle Kőkényvölgyi tanya mellett a had-háznál. Ez a harcok veszteségi mérlege. Egy német szoldba szegődött ukrán katonát december 1-jén az edelényi műúton elfogtak az oroszok, s kihallgatás után föbe lőtték. A református temető árkában temették el. Ha már a temetőkről és a halottakról van szó, azt fel kell jegyezni, hogy az oroszok a halottak nyugalma sem átalatták megzavarni. Már december 1-jei bevonulásuk alkalmával feldúlták a református temető mindkét kriptáját. Az egyik a Fekete, a másik a ki-

halt Kohen családé. A koporsókat feltépték, s a porladó csontokat széjjel-szórták.

Sem december 10-én, sem 17-én nem lehetett az istentiszteletet megtartani. Karácsony első és másodnapján mindkét templomban megtartottuk az istentiszteletet, s kiosztottuk az úrvacsorát. A férfiak közül Hangácson egy, Nyomáron egy sem vett részt az úrvacsoraosztásban, mert az oroszok karácsony szombatjának délutánján mindkét falu férfilakosságát elhajtották robotra a boldvai töltésre röögöt törni. Szomorú volt látni karácsony estéjének óráiban a hátukon zsákkal és tarisznyával, a vállukon szerszámokkal a csüggedt, elkeseredett embereket, akiket középkori módra, mint a barmokat terelt robotra a szentestén a Magyarországot felszabadító dicsőséges szovjet hadsereg. Ezeknek a szerencsétlen embereknek a lelkét egész ünnep alatt tépte a kétségbeesés és az aggodalom, hogy a férfiaktól megfosztott falvakban maradt nők még szabadabb prédái lesznek a szovjet katonák állatiasságának.

Vallásos összejövetelek tartásáról, az istentiszteleteken kívül, az egész 1944/45-ös tél folyamán nem lehetett szó, hiszen a részeg szovjet katonák az iskolai tanítást is megzavarták, melynek következtében a gyermekeket is alig tudtuk rávenni az iskolába járásra.

Ez a karácsony esti „gyászmenet” hüen tükrözte kicsiben az egész „felszabadulást”, amiből eddig még csak a „dúlás”-t éreztük.

Mikola István
református lelkipásztor

(Mikola István 1937-1947 között volt Hangács, Nyomár református lelkésze, majd Ramocsaházán, Szabolcson és Geszteréden szolgált. 1983-ban hunyt el Kemecsen. Az itt közölt írását a naplójából vettük át.)

ÉPÍTÉS, KORSZERŰSÍTÉS

Már ismét szól a császtai dülő harangja

Ápolják gazdag történelmi múltjukat, keresztény hagyományaikat

Edelény, Császta (ÉM - KT)

- Edelény Hegyközség és a város önkormányzata a múlt héten tartotta a császtai harangtorony avatását és az eredeti harang újraszertelését. A remek időben tartott eseményen több százán vettek részt.

Avatóbeszédet Virág Tamás, az Edelény Hegyközség elnöke mondott, a harangtoronyot Molnár Oszkár országgyűlési képviselő, polgármester és Kiss Ferenc, az APEH gazdasági igazgatója avatta fel.

Az eredeti helyén

A harang újraszertelését Kovács László plébános, címzetes esperes végezte, végül Virág Tamás okleveleket adott át azok számára, akik a legtöbbet tették a hegyközség jelképéért.

Az egykor önálló, már évtizedek óta kihalt Császta községben valaha harangláb állt az iskola mellett. Ennek közelében és emlékére állították az új harangtoronyot, amely kilátóként is funkcionál majd. A harangot az 1860-as évek elején az egri borász Gröber József, mint császtai haszonbérllő adományozta a községnek. A harang a falu elnéptelenedése után Edelénybe került, most pedig vissza az eredeti helyére, miután a helyi római katolikus egyház-közösség a napokban szentmise keretében visszaszolgáltatta azt a császtai gazdáknak. A megállapodás szerint cserébe egy új harangot ad a hegyközség. Virág Tamás elmondta: a torony megépítésével, a harang visszavételével elsősorban gazdag történelmi múltjukat, keresztény hagyományaikat kívánják ápolni. Rangot adnak hegyeiknek, összekovácsolják szőlősgazdáikat, feloldották azt a feszültséget, amely a harang körül kialakult és harmincöt évig fennállt. A harang visszahelyezése közösségük erejének próbatétele is volt.

Júliustól októberig

A harangtorony építéséhez július 12-én kezdtek hozzá és október 27-én fejezték be. A harangtorony megépítésével, a harang visszahelyezésével kapcsolatos költség 3,8 millió forint volt, amelyet a pénzben, anyagban és munkában történő adományok teljesen fedeztek. A harangtorony építéséhez főtámogatóként tizenhat jogi és magánszemély járult hozzá, míg a támogatók száma meghaladta a százat.

[Megjelent: Észak-Magyarország, 60. évf. 256. sz. (2004. nov. 3.) 7. p.]

A császtai harang.

Molnár Oszkár polgármester leleplezte az emléktáblát

Kovács László rk. esperes szentbeszéde. Fotók: Slezsák Zsolt

A rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeum újja rendezett ásvány- és őslénytára

Rudabánya térségében a bányászat több ezer éves múltra tekint vissza. Jelenleg az *Alsótelekes* határában folyó gipsztermelés a hagyományok életben tartója. Korábban, 1880 és 1985 között külszíni nagyüzemi vasércfejtéséről volt nevezetes a település, a középkorban pedig (14-15. sz.) rezet és ezüstöt adott a kincses *Rudahegy*.

A bányászat „melléktermékeként” megkapó szépségű ásványok is felszínre kerültek, s annak ellenére, hogy a vasércbánya már lassan 20 éve nem működik, még napjainkban is *Rudabánya* a legjelentősebb magyarországi ásványlelőhely. Szép darabok előbukkanásának reményében évente sokan keresik fel a hatalmas külszíni bányagödört a község határában, itthonról és külföldről egyaránt. Különösen a nálunk ritka rézváltozatok (azurit, kuprit, malachit, termésréz) méltóak a gyűjtők figyelmére, de más érdekességek is bőven akadnak. Az elmúlt negyedszázad kutatásainak eredményeként – elsősorban *dr. Szakáll Sándor* fáradozásainak köszönhetően – a korábbiak a többszörösére növekedett az innen ismert ásványfajok száma (jelenleg 135 félélt tartanak nyilván).

A rudabányai ásványok megismerésének történetéből az alábbi momentumok és tények érdemelnek figyelmet:

– 1726-ban *Luigi Ferdinando Marsigli* olasz tudós, polihisztor a *Duna* menti országok természeti értékeiről írt hatalmas munkájában (*Danubius pannonico-mysicus*) említést tesz a rudabányai termésrézről. Három példányról színezett fametszetet is közöl. Ebből arra gondolhatunk, hogy külföldi ásványgyűjtemények már az előző (17.) században rendelkeztek *Rudabányáról* származó darabokkal. Nem kizárt, hogy Marsigli személyesen is megfordult a lelőhelyen.

– 1727-ben *Franz Ernst Brückmann* wolfenbütteli német orvos, természetbúvár a világ ásványlelőhelyeit ismertető nagy művében (*Magnalia Dei locis subterraneis*) azt írja *Rudabányáról*, hogy egész *Magyarországon* itt kerülnek elő a legszebb réz-ásványok. Szemléltetésül két (sajnos rosszul sikerült) ábrát is közöl róluk. Megjegyzi, hogy a bánya tulajdonosa, a grófnő (a nevét nem említi, de kétségtelen, hogy özvegy *Gvadányi Sándornéről*, a későbbi híres író, *Gvadányi József* nagyanyjáról van szó) gyűjti a termelés közben talált különleges darabokat. Birtokában van egy egészen ritka termésréz-példány, amely szőlőfürt alakú, és felülete teljesen tiszta (azaz nem borítja zöld oxidréteg). Ez az első – meglepően korai – adat a helyi ásványgyűjtésről. *Brückmann* egyébként 1724-ben járt a helyszínen.

– Az igazi fellendülést a rudabányai ásványok megismerésében és kutatásában az 1880-ban kezdődött külszíni nagyüzemi vasércbányászat hozta.

A termelés közben tömegével kerültek elő a szebbnél szebb darabok, amelyek a születőben, formálódóban levő magyar ásványtan úttörőinek (például *Schmidt Sándornak*) a figyelmét sem kerülték el. De igazából csak az 1920-as években bontakozott ki és még napjainkban, jóval a bányászat megszűnése után is tart a rudabányai vasérctelep ásványtani kutatása, olyannyira, hogy a legfontosabb eredmények talán éppen az elmúlt két évtizedhez köthetők. A következő szakemberek neve érdemel említést e vonatkozásban: *Koch Sándor, Tokody László, Kertai György, Zsivny Viktor, Tasnádi Kubacska András, Pantó Gábor*, az 1980-as évek elejétől pedig *Szakáll Sándor*.

– 1966-ban *Koch Sándor Magyarország ásványai* című könyvében részletesen (40 oldal terjedelemben) foglalkozik *Rudabányával* is. (A könyv második, *Mezősi József* által javított és bővített kiadása 1985-ben jelent meg.)

– 1988-ban a *Lapis* című német szaklap közölt színes képekkel illusztrált terjedelmes tanulmányt a rudabányai ásványokról.

– 2000-ben *dr. Szakáll Sándor* egyetemi doktori disszertációjának témájául a rudabányai és az alsósajói (ma Szlovákiában található bányahely, *Nižná Slaná*) vasérctelep ásványtani összehasonlítását választotta.

– Ugyancsak 2000-ben a már említett *Lapis* c. periodika 6. száma, a három hónappal korábban előkerült kapitális rudabányai kupritokról, mint az ásványgyűjtő világ friss szenzációjáról számolt be.

– 2001-ben a *Mineralogical Record* című amerikai szakfolyóirat 44 oldalas, sok képpel és ábrával illusztrált, valamint gazdag irodalomjegyzékkel kísért tanulmányban mutatta be *Rudabánya* ásványait.

– Végül szintén 2001-ben hagyta el a nyomdát az első tudományos igényű monográfia a rudabányai ásványokról, szerzője *dr. Szakáll Sándor*, kiadója a budapesti *Kőország Kft.*

A településen működő, 1956-ban alapított *Érc- és Ásványbányászati Múzeum* kezdettől fogva kötelességének tartotta a helyi bányából előkerülő legszebb ásványok bemutatását is. 1980-ra a mineralógiai gyűjtemény már kinőtte a korábbi kereteket, ezért különálló kiállítótermet építettek számára, amelyet *dr. Földvári Aladárról*, a *Miskolci Egyetem* 1973-ban elhunyt neves geológus-professzoráról neveztek el. Az új bemutatóhelyen a rudabányain kívül más hazai bányák ásványai is teret kaptak. Külföldi darabok és különlegességek (például meteoritok) is gazdagították a látogatók elé tárt anyagot. Így jött létre az egyik legszebb és leggazdagabb vidéki ásványkiállítás. Kis idő múlva a világhírű *Rudapithecus-leleteket* és más ősmaradványokat bemutató blokkal bővült a tárlat.

Az elmúlt közel 25 évben dinamikusán gyarapodott a gyűjtemény, ezért szükségessé vált átalakítása, újjárendezése, a friss kutatási eredményekkel

történő kiegészítése. A feladatra *dr. Szakáll Sándor* mineralógust, a *Miskolci Egyetem* docensét kértük fel, aki örömmel vállalta a megbízást. Nevéhez fűződik a kiállítási koncepció és a forgatókönyv elkészítése is. Segítségére voltak a *Herman Ottó Múzeumból Fehér Béla*, *Tóthné Szabó Tünde* és *Vincze Klára*, továbbá *Horváth István*, az ismert miskolci ásványgyűjtő- és kutató, *Rudabányáról* pedig *Hernyák Gábor*, a vasércbánya hajdani főgeológusa és a helyi múzeum munkatársai. A rendezés munkálatait megelőzte a kiállító-terem belső festése, lapos tetőzetének újraszigetelése, valamint esőcsatornájának cseréje. Ehhez a *Magyar Bányászati Hivatal* biztosított pályázat útján támogatást.

A kiállítás újraindítására 2004. március 5-én, a *Miskolci Nemzetközi Ásványbörze* kísérő-rendezvényeként került sor. A meghívott vendégek és az érdeklődők népes csoportja előtt *dr. Böhm József* egyetemi docens, a *Miskolci Egyetem Földtudományi Karának* dékánja mondott avatóbeszédet, majd *dr. Szakáll Sándor* tartott tárlatvezetést. Az alábbiakban öt idézzük:

Dr. Böhm József avatóbeszédét tartja

„Az új állandó kiállításon a legfontosabb magyarországi bányahelyek ásványaiból láthatunk ízelítőt. A feliratok két nyelven, a magyar mellett angolul készültek.

A bemutatás a dunántúli bányákkal kezdődik. Ennek során megismerhetjük a bakonyi üledékes mangántelepek (Úrkút, Eplény) jellemző példányaikat, a Bakony és a Vértes-hegység bauxittELEPEINEK néhány jellemző ásványát és a Velencei-hegység pegmatitjának, pneumatolitos és hidrotermás eredetű képződményeinek egykor az iparban hasznosított példányaikat.

A Mátrából a legtöbb kiállított darab a Gyöngyösorszi és Mátrászentimre környéki polimetallikus ércesedést képviseli. Ebben a gazdag anyagban megtekinthetők a legfontosabb ércásványok, illetve a teléreket kísérő meddőásványok egyaránt. Kisebb összeállítás mutatja be a Parádsasvár környéki ólom- és cinkércesedés, valamint a recski Lahóca és mélyszinti ércesedés genetikai és ásványtani szempontból egyaránt érdekes darabjait.

A Tokaji-hegységből főként úgynevezett nemérceket láthatunk. Számos, az iparban hasznosított agyagásványt, kvarc- és opálváltozatot mutatunk be, és egy kis válogatást adunk az andezitek hólyagüregeiben megjelent ásványokból is.

Az előbbieknél részletesebben foglalkozik a kiállítás a rudabányai érces terület ásványaival. Először a jellemző kőzettípusokat mutatjuk be. Külön vitrinben található az érctelep elsődleges és másodlagos ásványai, az utóbbiak különlegesen változatos kifejlődésük miatt nagy példányszámban. A terem végének falán az érctelep ásványgazdagságát reprezentáló poszterek láthatók, főként az oxidációs zóna színpompás ásványainak fotóival. (Ezeket az elmúlt két évtizedben fedezték fel, s szinte mikroszkopikus méreteik miatt csak így lehetett a közönség számára bemutatni.)

Külön tárlókban tekinthetők meg a tornaszentandrás Esztramos-hegy változatos kalcitjai, illetve a perkipai és az alsótelekesi evaporittelek előbbiektől eltérő ásványgyűjtése.

A honi bányahelyek ásványai után – az ablakok közötti vitrinekben – ásványrendszertani összeállítás látható, olyan régi példányokból, melyek zömmel a történelmi Magyarország ma már klasszikus lelőhelyeit képviselik. Végül a múzeum friss szerzeményeivel ismerkedhetnek meg a látogatók. A névadó tudós munkásságát külön tárló mutatja be.”

Gyöngyösorszi ásványai az újjárendezett kiállításon

2004 szeptemberében a *Földvári Aladár Kiállítóterem* őslénytani anyagát is átrendeztük. A múzeumlátogatók körében mindig nagy érdeklődéssel kísért *Rudapithecus*-kutatások eddigi eredményeit új, nagyméretű tablók és fotók szemléltetik. A látnivalónak kissé szürke paleontológiai anyagot ősmaradványokat ábrázoló hazai és külföldi bélyegek nagyított színes másolataival tettük vonzóbbá, informatívabbá.

Októberben az épület külső festése is megtörtént, amivel a közel egyeztetendő munka, az ásvány- és őslénytár teljes felújítása befejeződött. A kiállítás remélhetőleg hosszú ideig fennáll majd ebben a formában, az érdeklődők meglepésére.

Hadobás Sándor
múzeumigazgató

35 ÉVE ÍRTÁK

A Rakacai Víztorló

Észak-Magyarország iparosodott tájrészein, s különösen a Sajó völgyében és mellékvölgyeiben települt borsodi iparvidéken évről évre növekszik a lakosság és az ipar vízszükséglete. A Sajó, a borsodi iparvidék tengelye már erősen szennyezetten érkezik Magyarországra, ivóvíznek nem alkalmas, sőt öntözni sem ajánlatos vele. E területnek ivóvízzel való ellátását még csak nehezítik a szénbányák vízbetöréseinek megelőzése végett folytatott munkálatok. Ez a szabályozó munka olyan következményekkel járt, hogy a talajvíz szintje mélyebbre szállt, és így a bányászfalvak ivóvízellátásában zavarok keletkeztek.

Két évtizeddel ezelőtt, amikor a borsodi iparvidék lendületesebb fejlesztése megindult, hozzáláttak a vízellátás gondjainak megoldásához. Minthogy a Sajó vize – a már említett szennyeződés miatt – még tisztításra sem alkalmas, a Sajó és a Bódva jó minőségű vizet adó kavicsteraszaiba mélyítették kutakat. Ezek természetes talajvizét azonban a fokozódó vízki-vétel miatt a vízben szegény hónapokban növelni kell, s ez csak víztárolók építésével valósítható meg. Az első nagy víztároló helyét a borsodi iparvidékhez közel, a Rakaca-patak völgyében jelölték ki.

Hazánk legnagyobb mesterséges tava

a Rakaca-patak Meszes és Szalonna közti szakaszán, a Bódva mellékvölgyében létesült. Helyének megválasztása gondos vizsgálatok eredménye. 1957-ben hidrogeológusok és különféle műszaki szakemberek tanulmányozták a Bódva menti táj földtani, talajtani és vízrajzi adottságait. Megállapították, hogy a víztároló építésére a legalkalmasabb a tektonikus (kéregszerkezeti) mozgásokkal kialakított Szalonnai-medencének keleti, a Rakaca-patak völgyébe beömlősődő része. Ott a geológiai szerkezet és a felszíni adottságok egyaránt kedvezőek. Nem forog fenn az a veszély, hogy a tárolt víz elszivárog, hiszen délről a földtörténet ókorának ún. karbon időszakából eredő kristályos mészkővonulat húzódik. A kristályos mészkő nem karsztosodik, tehát töbrök, vagyis víznyelők nem képződnek rajta, sem behorpadások, behorpadások következtében alakuló úgynevezett dolinák, katlanszerű mélyedések. Északra viszont harmadkori rétegek, pliocén agyag és iszapos homok építi fel a völgy oldalát. Mint ismeretes, az agyag vízzáró kőzet, s ez lehetővé teszi a tárolómedence építését.

1958-ban megkezdődtek a földmunkálatok. Néhány év alatt 136000 köbméternyi föld megmozgatásával 6,5 – 7,5 méter magas, 850 méter hosszú, betonlapokkal fedett völgyzárógátat építettek a Borzlyuktető és a Nagysomos hegy között. Ezzel a patak vizét felduzzasztották, és így egy 300 kat. hold (173 hektár) kiterjedésű tó keletkezett. Hossza 3,5 – 4 kilométer, szélessége átlagosan 600 – 700 méter. Mélysége 3 – 5 méter között változik. A Rakacai-tó engedélyezett szintmagassága 154,3 méter a tenger szintje felett, és ilyenkor a legnagyobb vízmélység körülbelül 5,5 méter, a teljes vízmennyiség pedig 5,5 millió köbméter! Ez tekintélyes mennyiség, kivált, ha a régebbi, ipari rendeltetésű víztárolók adataival hasonlítjuk össze (például a Bánhidai-tó 800000, a Hámori-tó 440000 köbméter vizet tárol).

A Rakacai-víztároló a Cserehát-dombság északnyugati területeiről kapja a vízutánpótlást, 240 – 250 négyzetkilométernyi területről. Ezen a tájon 570 – 670 milliméter az évi átlagos csapadékmennyiség. A lehulló csapadéknak csak 10 – 15 százaléka folyik le a felszínen, a többi a talajba szivárog, illetve elpárolog. Emiatt a Rakaca-patak vízhozama jelentéktelen, inkább csak a hóolvadás és a nyári záporok idején szállít nagyobb vízmennyiséget. Nyáron általában bokáig ér a vize, nagy szárazság idején – amilyen például 1968-ban volt – csaknem teljesen kiszárad. A kis patak láttán fölvetődik a kérdés, hogyan töltötte fel ezt a hatalmas víztárolót. Bizony huzamos időre, több mint egy évre volt szükség ahhoz, hogy megteljen a töme-dence!

A Rakacai-víztároló nagyszerű földrajzi környezetben létesült. Délről erdő borította mészkőrögök (200 – 250 m), északról kissé lankásabb, 150 – 200 méter magas dombok övezik, gondosan művelt szántóföldekkel. Ott halad az út Szalonnától Meszes felé – ezt a víztároló építése miatt 4 – 4,5 km hosszúságban magasabban kell vezetni, mint korábban, akárcsak a villany- és telefonvezetékeket. Ezekkel a járulékos kiadásokkal együtt a víztároló építése 50 millió forintba került.

A cél

a Bódva vízhozamának másodpercenként két köbméteres állandó szinten tartása, s ezáltal a borsodsziráki vízmű egyenletes napi 8000 – 10000 köbméteres termelésének biztosítása. Nyáron a Bódva vize alaposan megfogyatkozik (0,25 m³/másodperc), és ilyenkor a víztárolóból biztosítják a folyó vizét. Tehát a Rakacai-víztárolóból természetes mederben jut el a víz Borsodszirákra, és ott a Bódva kavicsteraszába mélyített 26 kútból szivattyúzzák fel a tiszta, jó minőségű ivóvizet. Onnan a borsodi regionális, a vidéket ellátó vízmű hálózatába jut, és így kielégíti egyebek között Sajószentpéter, Kazincbarcika, Múcsony, Rudabánya és még jó néhány ipa-

ri és bányásztelepülés ivó- és ipari vízszükségletét. A víztároló és a regionális vízmű mintegy 50000 embert juttat egészséges ivóvízhez. Több nagyüzem is ebből a hálózatból kapja az ipari vizet.

Mivel a borsodi iparvidék újabb ipari létesítményekkel gyarapodik, illetve a régebbi üzemek vízszükséglete is állandóan nő, a jelenlegi vízmű, teljesítőképességének felső határát elérve sem tudja ezt kielégíteni. Éppen ezért máris építik a második nagy, 6 millió köbméter vizet tároló tavat a Bán-patak völgyében. Ez a Lázberci-víztároló a Bükk hegység északi és északnyugati területeiről gyűjti majd össze a források vizét: 1970-re készül el és megkezdzi működését a vízmű is, amely Kazincbarcikának és Ózdnak szállít ivóvizet. Ezt követően – egy későbbi időpontban – a Rakacai-víztároló szomszédságában, Perkupán, a Bódva kis medencéjében létesül majd egy harmadik, még nagyobb víztároló.

Szebb lett a táj

arulata is a Rakacai-víztárolóval, s nőttön-nő azoknak a száma, akik hétvégi pihenőjüket a tóparton töltik. Még 1962-ben, amikor a tómedence feltöltődött, az Észak-magyarországi Horgászegyesület betelepítette a víztárolót, és mellette egy 7 kat. hold kiterjedésű ivadéknivelőt létesített. 1968-ban aztán a megfelelő trágyázási és takarmányozási feltételek biztosításával – a biológiai láncolat körülményeit mérlegelve – több mint 50 mázsa pontyivadék került a tóba, s ezenkívül mintegy 30 süllőfészket helyeztek el a vízben. Néhány évvel ezelőtt a ponty volt a legjellemzőbb hal a Rakacai-víztárolóban, manapság a süllő és az ugyancsak finom húsu, bár szálkás kárász került fölénybe. 1968-ban a horgászegyesület próbahalászáton megállapította, hogy a tóban a kárász eléri, sőt meg is haladja átlagosan az egy kiló súlyt, s így már a szálkájával is könnyű elbánni!

Hogy megkönnyítsék a miskolci és a borsodi iparvidék horgászainak az ott tartózkodást, egy takaros, 40 személyt szállásoló horgásztanyát építettek. S ezzel megkezdődött a tó üdülőtelep jellegének kibontakozása. Az idegenforgalomra kedvezően hat, hogy a környező erdőség kitűnő vadászterület, ahol őz, vaddisznó és róka, a Bódva völgyében mezei nyúl, fácán és fogoly tanyázik. Érdekességként említjük, hogy a tavon, mintegy természetes madárszállón, időszakonként megszállnak az átvonuló vadkacsák, a szürkegémek, a sárszalonnák és a vadlibák. Ilyen kedvező adottságok közepette egyre több ipartelep, vállalat, intézmény érez kedvet egy-egy tóparti üdülőház építésére. Máris elkészült a Borsodi Szénbányák üdülője, amelyet hamarosan a magánosok hétvégi házai is követnek.

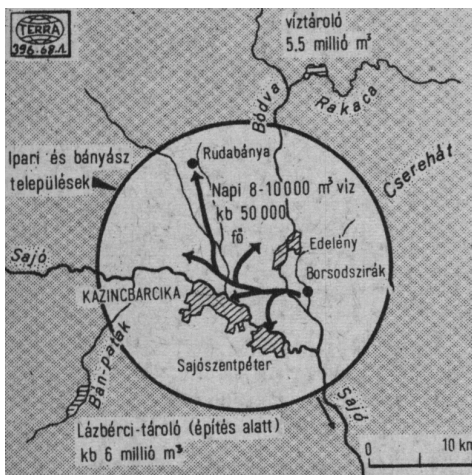
Elkészült a tó környékének rendezési terve. Eszerint a tó északi lankás oldalán egy 6 kat. holdnyi területen, 500 méter hosszúságban másfél száz

víkendház épül. Ezekben mintegy 600 ember töltheti hétvégi szabadságát. Ezenkívül egy 200 vendéget befogadó kempinget is létesítenek, megfelelő közegészségügyi beruházással, továbbá kölcsönzővel és csónakházzal. Cél-szerű lenne strandfürdőt is létesíteni, hiszen a víz hőmérséklete a nyári hó- napokban 20–28 C-fok körül ingadozik, csakhogy ennek megvalósítása egyelőre a tó iszapja miatt bajos. De egy-két úgynevezett kosármencede ki- alakításával még a strandfürdőzésnek is biztató jövője lehet ott.

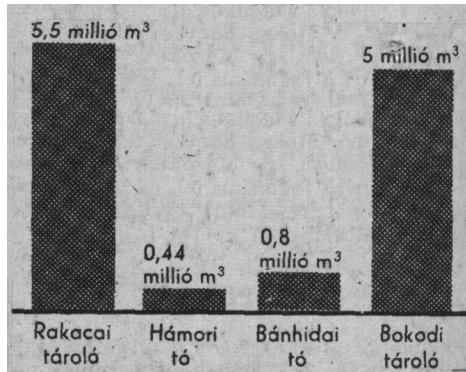
A Rakacai-víztároló környékének fejlesztési terve előírja a közművesítést, továbbá az idényjellegű szolgáltatási intézmények telepítését. Az üdü- lőtelepnek ivóvízzel való ellátását a közeli Martonyiból biztosítják. Onnan gravitációs úton, magyarul: egyszerű lejtéses folyással jut majd a víz a tó- parti üdülőtelepre.

Mint láttuk, a tó az ipari és ivóvízellátás megjavítása végett létesült, de üdülőhelyi jellege is egyre markánsabban rajzolódik ki. Természeti szépsé- gekben gazdag környezete, a Bódva-völgy vagy a Hernád-völgy felől oda- vezető út sok-sok ódon épületével, népi műemlékével és a kitűnő kirándulá- si alkalmakkal (például az aggteleki barlangvidékkel, a tornanádaskai élőfagyűjteménnyel, a szögligeti várral) méltán avatja e tájat üdülőhellyé.

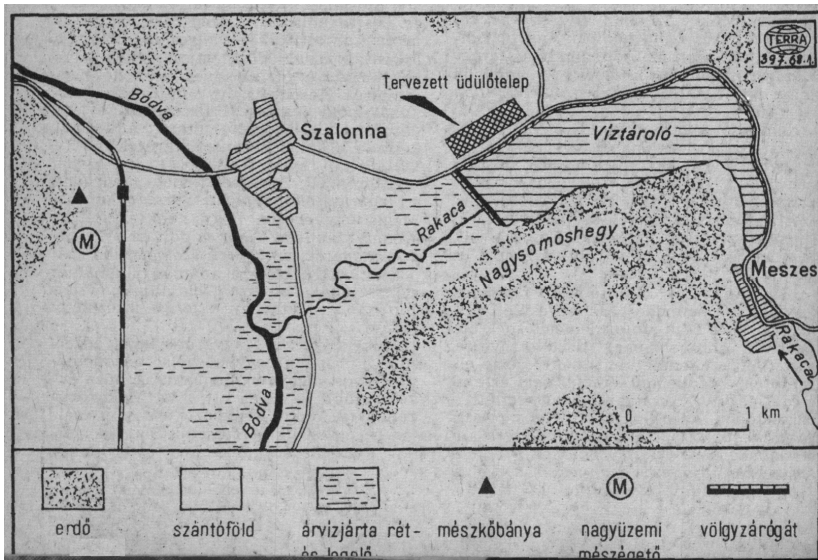
Dr. Frisnyák Sándor

A Rakacai-víztároló biztosítja a Bódva 2 m³/mp állandó szinten tartását, s ezáltal a borsodsziráki vízmű napi 8000 – 10 000 m³-es termelését. Ez a mennyiség 50 000 ember vízszükségletét elégíti ki.

Hazánk néhány víztárolójának befogadóképessége

A Rakacai-víztároló környékének térképvázlata (szerkesztette a szerző)

(Megjelent: Élet és Tudomány. 24. évf. 30. sz. (1969. júl. 25.) 1426-1429. p.)

MÚLTIDÉZŐ

Az Edelényi Kistérség régészeti leletei a Herman Ottó Múzeum évkönyveiben

A Miskolci Herman Ottó Múzeum évkönyve 1957-től jelenik meg. Összeállításunkban a •-tal jelölt adatok *A Herman Ottó Múzeum leletmentései és ásatásai* című írásokból kerültek lejegyzésre. Az írás megjelenésének pontos helyét minden tétel után zárójelben, dőlt betűvel közöljük.

• Edelény

Bíró Zoltán edelényi művészeti előadó jelentette, hogy az új lakótelep építkezésénél edényeket és régi pénzeket találtak. Az ő közreműködésével bekerült egy kis edény a múzeumba, melyet egykori tulajdonosa pénzzel megtöltve rejtett el. Az eddig összegyűjtött pénzek között van I. Ferdinánd ezüst érmein kívül Zápolya Jánosnak egy arany érme is. Az elrejtett leletek valószínűleg az első észak-magyarországi török hadjáratral állnak kapcsolatban.

(HOM Évkönyve I. Miskolc, 1957. 167. p.)

• Edelény

A homokbányából mállott állapotú mamut csontmaradványok kerültek elő.

(HOM Évkönyve II. Miskolc, 1958. 130. p.)

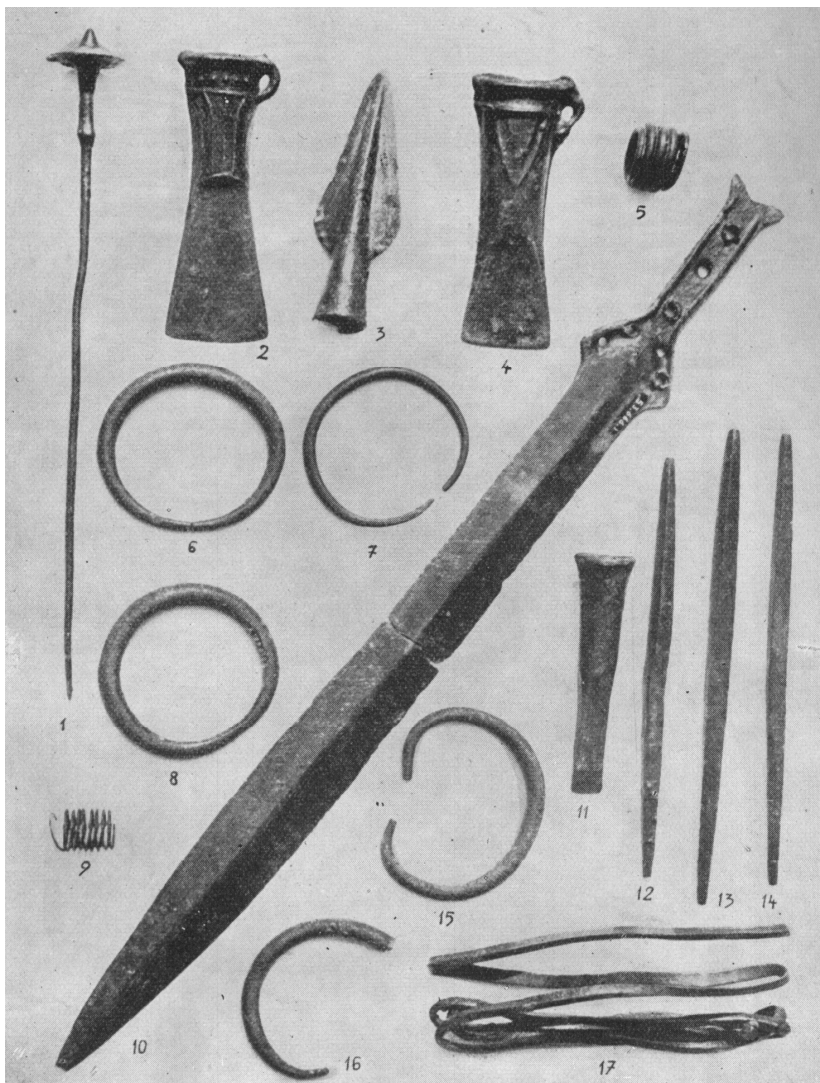
• Szendrőlád

A községtől három km-re fekvő ún. „Bükk” vagy „Pál” hegyen levő várrom kb. 60 m hosszan megtisztított, 150-300 cm magas falainál XIII-XVII. sz.-i cserepek kerültek elő. (1961-ben).

(HOM Évkönyve IV. Miskolc, 1964. 236. p.)

A rimaszombati típusú raktárleletek időrendi helyzete / Kemenczei Tibor

A későbronzkori pilinyi kultúra rimaszombati csoportjának raktárleletei között a Finkén (1963-tól Edelény része) talált leletekről is közöl fényképet. (Lásd az 1. sz. mellékletet)

I. sz. melléklet

(HOM Évkönyve V. Miskolc, 1965. 135-175. p.)

• **Jósvafő**

Szelcepusztán, Izsó András földjén szántás közben római kori cserepek kerültek a napvilágra.

(*HOM Évkönyve V. Miskolc, 1965. 451. p.*)

Őskori bronztárgyak a miskolci múzeumban / Kemenczei Tibor

- **Szuhogy**

Az egykori Csorbakői vár területén került elő egy sarkított balta, oldalai erősen íveltek. H.: 14,1 cm. Lelt. sz.: 53.651.1.

- **Martonyi**

Az egykori vasércbánya területéről előkerült egy félholdas kávájú tokosbalta. Az egyik oldalon a peremrész hiányzik. H.: 7,2 cm. Lelt. sz.: 53.661.1.

- **Abod**

Sarkított balta. Szárnyzáródása szögletes, oldalai íveltek. H.: 17,7cm. Lelt. sz.: 53.650. 1.

- **Szendrőlád**

Korongos csákány. Felső részét laposan ívelt korong alkotja, alatta ke-
rek nyéllyuk van. Pengéje ívelt. Egész felületét gazdag vonaldíszítés borítja.
A penge két oldalán levő díszítés egyforma, a korong felső lapjának közepe
sérült. H.: 19,4 cm, korongátmérő: 7,2 cm. Lelt. sz.: 53.637.1.

Tokos balta. Pereme alatt vízszintesen körbefutó bordák, oldalának fel-
ső részén az oldalrészt két ívelt függőleges borda hangsúlyozza ki. A balta
oldalrészre kettősen ívelt. H.: 10,1 cm. Lelt. sz.: 53.638.1.

- **Finke** (1963-tól Edelény része)

Huzalgyűrű, nyolc menetes. H.: 1,7 cm. Átm.: 1,8 cm. A múzeumban
levő, már közölt későbronzkori raktárlelethez tartozik. A közlés után a mú-
zeumi anyag revíziójakor került meg. Lelt. sz.: 53.1048.1.

- **Boldva**

Gyűrű, vastag huzalból. Három menetű, végei elkeskenyednek. Átm.:
2,4 cm. Lelt. sz.: 53.685.1.

(*HOM Évkönyve VII. Miskolc, 1968. 19-46. p.*)

Avarkori leletek a miskolci múzeumban

Edelény

2 db vaskengyel. Fülük négyszögletes, talpuk homorú, széles, közepén alul bordával. Száruk alul kiszélesedik. Az egyik kengyel kisebb. M.: 19. ill. 20 cm.

Vaszabla. S alakú oldalpálcával H.: 27,1 cm.

1957-ben, Bendsák Lajos ajándékeként került be a múzeumba.

(HOM Évkönyve VII. Miskolc, 1968. 47-90. p.)

• Aggtelek

A Baradla-barlangban betonjárda építés és villanyvezeték lefektetése közben végzett földmunkák során újkőkori és koravaskori edénytöredékeket találtak. A leletek a barlang Hangversenyterem és Csontház nevű részében kerültek elő.

(HOM Évkönyve VII. Miskolc, 1968. 391. p.)

Kelta leletek a miskolci múzeumban / K. Végh Katalin

- Boldva

1942-ben vételként került be a múzeumba a pincék aljáról, az egyházi földről egy lapított testű bronzfibula. H.: 9 cm. Lelt. sz.: 53.850.1.

- Szendrő

Az ún. Ördöggáti Csengő-barlangból származik egy vasolló. H.: 20,7 cm. Lelt.: sz.: 53.842.1.

(HOM Évkönyve VIII. Miskolc, 1969. 114. p.)

A Kyjatice-kultúra Észak-Magyarországon / Kemenczei Tibor

- Edelény

Az Edelényhez tartozó Borsod-derékegyházi dülőben egy patak által részben körbevett magas dombtetőn a bükki kultúrának nagy kiterjedésű települése volt. Az ásatás során azonban kora vaskori cserepek is előkerültek, amelyek a Nemzeti Múzeumban vannak. Lelt. sz.: 1948.40 – cserépleltár. A miskolci múzeum a felszínről őriz néhány kora vaskori edénytöredéket innen. Lelt. sz.: 53.566.1 - 6, 53.747 - 2.

- Szendrő

Az ördöggáti Csengő-barlangban 1933-35-ben Megay Géza végzett ásatásokat. Újkori, kora vaskori és szkíta leleteket talált. Ezek között bronztárgyak (tokos balta; H.: 10,6 cm; lándzsahegy, h.: 9,3 cm; bronztű, h.: 7,8 cm; csüngő, 3,1 cm, és egy agancszabla töredéke volt. Misk. múz., lelt. sz.: 53.600.1 – 53.602.8.

- Aggtelek

A Baradla-barlangban az ásatásokat 1876-ban Nyáry Jenő indította meg. Az első feltárást még több követte, egészen 1953-ig. 1966-ban vilányvezeték lefektetése során találtak leletre a barlang Csontház nevű részében, míg 1967-ben a mai bejárat előtt római kori, 1969-ben újkőkori és kora vaskori cserepekre bukkantak. A barlangban a kutatások eredményeképpen az újkőkori és kora vaskori ember településnyomait tárták fel. Számos temetkezés is előkerült, amelyek nagy része a kora vaskorból származhat. A gazdag kora vaskori leletanyagból külön egy bronz- és egy aranykincset említhetünk meg. A barlangból a Nemzeti Múzeum és a miskolci múzeum egyaránt őriz leleteket. A most közölt leletanyag egy része ajándékként és 1966-ban gyűjtésként került a miskolci múzeumba. Lelt. sz.: 53.598.1 - 3, 67.15.15 - 34.

(HOM Évkönyve IX. Miskolc, 1970. 17-78. p.)

Honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletek a miskolci múzeumban / K. Végh Katalin

- Edelény

Finkén a vasúti töltés melletti dombon találták a következő sírleletet: vaskengyel, m: 15,1 cm; törött vaskengyel, m: 16,3 cm; zabla töredéke; nyílhegy, h: 6,4 cm. Lelt. sz.: 53.1088.1-4. A sírban lócsontok is voltak.

- Edelény

A Derekegyházi dűlőn, az ismert újkőkori lelőhelyen az alábbi honfoglalás-kori tárgyakat találták: füles bronzgomb töredéke, alsó felén rovátkolással, h: 2,9 cm. 5 db üvegyöngy fekete üvegből, sárga, piros és zöld ráfolyatott dísszel. Lelt. sz.: 53.1085.9, 53.1124.1.

- Edelény

Leszih Andor 1926-ban a magas földsáncsal körülvett Borsodi Földvárban XI-XIV. századi templomot és temetőt tárt fel. A leletek közül egy öntött bronzgomb és néhány Árpád-kori edénytöredék maradt meg. A gomb

alul rovátkolással díszített, h: 2 cm. Lelt. sz.: 53.1085.1. A földvárban s-végű hajkarika is előkerült.

- Edelény

Borsodon a Fő utca (most Borsodi út) 268. szám alatt a következő leleteket találták: 2 db bronz hajkarika, bordázott, s-végű, átm: 2,6 cm; gyűrű sodrott bronzhuzalból, átm: 2,5 cm. Lelt. sz.: 63.55.1. *(A házszám téves! A szerk.)*

(HOM Évkönyve IX. Miskolc, 1970. 79-107. p.)

• Boldva

A cigánytelep feletti dombon Tóth Lajos későbronzkori településről származó cserepeket talált és adott át a múzeumnak. A leletek a pilinyi kultúra népének hagyatékaik.

(HOM Évkönyve X. Miskolc, 1971. 507. p.)

• Edelény

Az Akácoshelyen Tóth Lajos bronzkorvégi cserepekre bukkant. Ezek települést jeleznek ott.

(HOM Évkönyve X. Miskolc, 1971. 507. p.)

• Edelény

A Sajószentpéterről vezető út mucsonyi elágazása közelében lévő homokbányában két mamutfogra bukkantak. Ezeket Kovács József adta a múzeumnak.

(HOM Évkönyve X. Miskolc, 1971. 511. p.)

• Edelény

Baricska Pál házána építéskor, az Ifjúság u. 21. sz. alatt, a Bódva feletti magas parton edényeket, valószínű hamvasztásos sírokat talált. Négy bögre került erről a lelőhelyről a Herman Ottó Múzeumba. Gömbölyű hasúak, fülük a perem fölé magasodik. L. sz.: 71.39.1-4. Bronzkoriak.

(HOM Évkönyve XI. Miskolc, 1972. 694. p.)

A Kyjatice-kultúra újabb lelőhelye /Hellebrandt Magdolna

- Szinpetri

A falu határában levő András-hegyen – helyben Csapás-tetőnek nevezik – Dénes György terepmunkái során megismert egy kis barlangot.

Az írás az itt előkerült cseréptöredékeket ismerteti.

(HOM Évkönyve XII. Miskolc, 1973. 589-598. p.)

• Bódvarákó

Dobódel területéről Dénes György középkori településre utaló cseréptöredékeket gyűjtött. A leleteket átadta a Herman Ottó Múzeumnak.

(HOM Évkönyve XII. Miskolc, 1973. 599. p.)

• Edelény

A múcsonyi elágazással szemközti Csebi-dűlőben az Alkotmány MgTsz kavicsbányájának bővítésekor középkori templom, temető és település nyomára bukkantak. A leletmentés során egy kis méretű, szögletes szentélyzáródású román kori templom alapjait és 80 sírt tártak fel. A sírokból XIV-XV. századi ruhadíszek, övveretek, pártamaradványok, koporsószőgek, valamint XIV-XVI. századi pénzek kerültek elő. A templomtól északra egy osszáriumot, több középkori hulladékgödört, kemencealapot tártak fel. Ezekből XII-XV. századi edények, edénytöredékek és fémtárgyak kerültek elő.

A sóderbánya É-i oldalán történő bővítéskor szintén több gödörnyom mutatkozott 2-4 m mélységben. Ezekben állatcsontváz gabonamagvakkal, vaskori és népvándorlás kori cserepek, csont- és fémtárgyak, állatcsontok voltak.

(HOM Évkönyve XII. Miskolc, 1973. 599. p.)

• Szalonna

A középkori templom mellett meszesgödör ásásakor jellegtelen őskori patics- és cseréptöredékek és vassalak került elő. L. sz.: 73.6.11-3. A tárgyakat Dénes György gyűjtötte.

(HOM Évkönyve XII. Miskolc, 1973. 605. p.)

• Tomor

Dankó Katalin sárospataki régész Stefancsik Erzsébet gyűjtése alapján bronzkori cserepeket, kőbaltatöredéket juttatott a Herman Ottó Múzeumba az Árpaszer-dűlőről. L. sz.: 72.9.11-114.

(HOM Évkönyve XII. Miskolc, 1973. 606. p.)

• Tornaszentandrás

Telek-dűlő lelőhelyről Dénes György jellegtelen őskori cseréptöredékeket (L. sz.: 72.115. 1-2.) és paticsot (L. sz.: 72.15.3.) hozott a Herman Ottó Múzeumba. A leletek a szántásban kerültek felszínre.

(HOM Évkönyve XII. Miskolc, 1973. 606. p.)

• **Bódvaszilas**

A Húsvét zombolyból (Lsz. 73.30.1.) és a Kalap zombolyból (Lsz. 73.30.2.) Bárczi Éva későbronzkori cserepeket hozott a múzeumba.

(HOM Évkönyve XIII-XIV. Miskolc, 1975. 131. p.)

• **Boldva**

A Felszabadítók u. 62. számú ház alapozásakor őskori és középkori cserepek kerültek elő. Csontvázas temetkezést is találtak, de ennek korát nem sikerült tisztázni. Lsz. 73.32.1., 73.33.1., 73.34.11., 73.35.1.

(HOM Évkönyve XIII-XIV. Miskolc, 1975. 131. p.)

• **Edelény**

Majoros Lajos házának alapozásakor (Simmelweis u. 10.) csontvázakat talált. Slezsák Imrét, a Járási Könyvtár igazgatóját hívták a helyszínre, aki a már bolygatott öt csontváz helyzetét felmérte, a lelőhelyről vázlatot készített, s ezt elküldte a Herman Ottó Múzeumnak. A területen már a környező telkeken is befejezték a házalapozást, így nagyobb méretű feltárást nem végeztek. A megtalált csontvázak közül az 1. és 5. helyét hitelesítették. A házalapok közötti útszakaszon még három csontvázat sikerült feltárni. Az 1., 7., 8. sírokban előkerülő mellékletek alapján – fülbevalók, cserépfazekak – a temető kora a IX-X. századra tehető. A leletmentés költségeit a Herman Ottó Múzeum fedezte.

(HOM Évkönyve XIII-XIV. Miskolc, 1975. 131. p.)

• **Edelény**

A Simmelweis u. fölötti dombháton (Kistábla) rézkori cseréptöredékeket és egy agyagkanál töredékét találták.

(HOM Évkönyve XIII-XIV. Miskolc, 1975. 131. p.)

• **Edelény**

A Ludmilla szőlőhegyen, a Sáp-Damak felé vivő út mellett megerősített bronzkori telepen nagy mennyiségű kerámiatöredéket és paticsot gyűjtöttek.

(HOM Évkönyve XIII-XIV. Miskolc, 1975. 131. p.)

• **Szalonna**

A volt zsidó temető melletti szántásból Dénes György őskori cserepeket és jáspisopál, illetve obszidián pattintékokat gyűjtött. Lsz. 73.37.1-3.

(HOM Évkönyve XIII-XIV. Miskolc, 1975. 134. p.)

- **Aggtelek**

A Baradla-barlangból származó neolitikus és vaskori cseréptöredékeket ajándékozott a múzeumnak Dénes György. Lsz. 74.28.1-112.

(HOM Évkönyve XIII-XIV. Miskolc, 1975. 135. p.)

- **Bódvaszilás**

Az Acskó-forrás közelében, az Acskó-bükklápai nyeregnél Dénes György pattintékot talált. Lsz. 74.31.11.

(HOM Évkönyve XIII-XIV. Miskolc, 1975. 136. p.)

- **Edelény**

A Borsod-derékegyházi dombon élő növény, lucerna van. 1973 őszén a területet újraszántották. A terepjáráskor neolitikus, bükki kultúrába tartozó díszített cseréptöredékeket, obszidián pengéket, őrlőkődarabokat és trapéz alakú kőbaltát találtak. A domb másik oldalán bronzkori cseréptöredékeket gyűjtöttek. A terepbejáráson részt vett Wolf Mária és Saád Andror. Lsz. 74.9.11-54.

(HOM Évkönyve XIII-XIV. Miskolc, 1975. 136. p.)

- **Szendró**

Az általános iskolánál levő új kollégium építésénél XV-XVI. századi kerámia került elő. A leleteket az iskola igazgatója jelentette. Lsz. 74.26.11-21.

(HOM Évkönyve XIII-XIV. Miskolc, 1975. 140. p.)

- **Szögliget**

A község határában, a Ménesvölgytől északra, a Sárog-kertben Dénes György őskori cseréptöredéket gyűjtött. Lsz. 74.30.11.

(HOM Évkönyve XIII-XIV. Miskolc, 1975. 140. p.)

- **Aggtelek-Jósvafő**

Zsolczai Gyula barlangigazgató régészeti cserépanyagot adott át a múzeumnak. A leletek a korábbi években, alkalmi földmunkák során kerültek elő. Figyelemreméltó egy arcos töredék, és több festett edény darabja. A tárgyak nagy része a bükki kultúrából származik (Lsz. 77.39.11-40), kisebb része kora vaskori. Lsz. 77.39.41-52.

(HOM Évkönyve XVI. Miskolc, 1977. 77. p.)

• Boldva

A Kossuth u. 13. sz. háznál Lakatos András vízvezeték ásásakor háza udvarán cserépedényben elrejtett ezüstpénzeket talált. A 78 db-ból álló XVII. századi éremlelet néhány tallért, lengyel poltúrákat és dénárokat tartalmaz. A találó a leletet átadta a Herman Ottó Múzeumnak. Gyűjteményi száma: 78/76.

(HOM Évkönyve XVI. Miskolc, 1977. 78. p.)

• Edelény

Slezsák Imre, az edelényi Járási Könyvtár igazgatója telefonon értesítette a múzeumot, hogy a borsodi földvár mellett, illetve azzal szemben leletek kerültek elő. A területen az Észak-Magyarországi Vízügyi Igazgatóság 3. sz. szakaszmérnöksége (központ Encs) mederörtelepet létesít. A kiásott alapárkokban hamuval telt kőpakolásos kemencék és hulladékgyödrök, valamint falmaradványok kerültek elő. A leletanyag jellegzetes vékony falú, korongolt kerámia és nagy mennyiségű állatsont. Az előkerült objektum és a tárgyak a korai középkorból valók.

(HOM Évkönyve XVI. Miskolc, 1977. 79-80. p.)

• Aggtelek

Dénes György (Budapest, VITUKI) a barlang felett a felszínen, körülbelül egy négyzetméternyi területen késő bronzkori cserepeket gyűjtött egy kisebb építkezés által megbolygatott helyen. Ltsz. 78.115.11-114.

(HOM Évkönyve XVII-XVIII. Miskolc, 1979. 103. p.)

• Edelény

Urbán László, az edelényi Tanács V. B. titkára két bronzkori edényt hozott a múzeumba. A tárgyakat Urbán Ferenc találta. A lelőhely a Bódva partján van, Hámán Kató u. 4. (most Kővágó u.) Emésztőgödör ásásakor kerültek elő, három ásonyom, azaz 50-60 cm mélységből. A gödör falában a találó további cserépdarabokat talált, a telep folytatódik. A lelőhelyen további munkát nem terveznek, így nem veszélyeztetett. Ltsz. 78.11.1-13.

(HOM Évkönyve XVII-XVIII. Miskolc, 1979. 104. p.)

• Szendrő

A Petőfi tér 20. szám alatt Fazekas József vízvezeték ásásakor edényben elrejtett XVII. századi éremleletet talált. Az 555 darab garast és 320 darab denárt tartalmazó leletet a cserépedény töredékeivel együtt átadták a megyei Herman Ottó Múzeumnak.

(HOM Évkönyve XVII-XVIII. Miskolc, 1979. 107. p.)

• Szendrő

1978. október 22-én jelentés érkezett a szendrői református templom gondnokától, Horváth Páltól. Meszesgödör ásása közben falmaradványokra bukkantak a templomnál. 1978. október 26-án végezték el a leletmentést. A templom déli oldalán 3,5 x 2,2-2,5 m-es szabálytalan alakú gödörben találtak a falakat. A gödör keleti felében helyezkedik el egy pillérmaradvány és ehhez kapcsolódik egy, a templom déli falával párhuzamos, keletre tartó fal. Ez a fal a meszesgödörben nem ér véget. A gödört 135 cm mélységben ásták ki, itt még sehol sincs meg a gödör alja. Amennyire meg tudták állapítani, a pillérmaradvány és a keletre tartó fal egybeépült. A falmaradványokat felmérték, lerajzolták és lefényképezték. A gödörből előkerült földben semmiféle leletanyag nem volt, így nem tudtak következtetni a fal korára. (Wolf Mária)

(HOM Évkönyve XVII-XVIII. Miskolc, 1979. 114. p.)

• Tomor

Győrffy György erre a dombra (Gyanda) lokalizálja Gyanda középkori falut. Pesthy F. kéziratos helységnévtárában is szerepel dülönévként. A mai faluban is él ez az elnevezés, a falubeliek úgy tudják, hogy itt volt a régi falu. A domb mindkét oldalán keveredik a bronzkori anyag az Árpád-korival. A domb nyugati oldalán erősen égett, vörös és fekete rögöket figyeltek meg, valószínűleg házak nyomait. (Wolf Mária)

(HOM Évkönyve XVII-XVIII. Miskolc, 1979. 114. p.)

• Tomor

1979. IV. 5-6-án terepbejárást végeztem Tomoron a Gyanda dülőben. Győrffy György ide lokalizálja a középkori Gyanda falut, Pesthy F. kéziratos helységnévtárában említi, hogy a múlt század közepén itt még templom alapfalait és más épületromokat is találtak.

Terepbejárásom során azonban a Gyanda dombon csak egy későbronzkori telepet találtam. Árpád-kori vagy középkori falunak nyomát sem találtam. (Wolf Mária)

(HOM Évkönyve XIX. Miskolc, 1980. 96. p.)

• Aggtelek

1981 júliusában Majoros Zsuzsa jelentette, hogy a Baradla-barlangban embercsontok kerültek elő. A barlangban megtaláltuk egy ember felkarcsontjait és tibia (*sípcsont*) töredékeit egy patak partjára kitéve. Az eredeti lelőhelyet nem lehetett megállapítani. Ugyanakkor a Retek-ágban nagy mennyiségű neolitikus cserepet gyűjtöttünk. (Simán Katalin)

(HOM Évkönyve XXI. Miskolc, 1982. 110. p.)

• Bódvarákó

1981 tavaszán érkezett az első hír a Herman Ottó Múzeumba, hogy az Esztramos-hegy Szentandrás-barlangjában cserepek kerültek elő. Mivel a bányaművelés veszélyeztette a területet, még az év augusztusában megkezdttük a leletmentést. Ennek folyamán a kutató árkokból egy vaskori zabla és néhány cseréptöredék került elő.

1982 július-augusztus hónapban komplex kutatással folytattuk a leletmentést. Két méter széles, mintegy 20 méter hosszú árokkal a barlangot teljes hosszúságában felnyitottuk. A kitöltésből újkori, bronzkori, kora vaskori cserepek kerültek elő, valamint egy bronzkori kés. A rendelkezésünkre álló idő alatt szinte csak a holocén rétegsort tudtuk feltárni. Az ásatással egyidejűleg mérésekre, geomorfológiai megfigyelésekre is sor került. A tábor az OKTH Észak-Magyarországi Felügyelőségének egyetértésével a B.-A.-Z. megyei Természetvédelmi Egyesülettel közösen rendeztük. (Simán Katalin)

(HOM Évkönyve XXI. Miskolc, 1982. 110. p.)

• Edelény

1982 augusztusában Barta Istvánné edelényi gyógyszerész a Ludmilla dűlőről ép edényeket és cseréptöredékeket hozott be a múzeumba.

A helyszíni szemle során megállapítottuk, hogy a lelőhelyen, amely a Damak felé vezető országút mentén van, nagy kiterjedésű, középső bronzkori erődített település található. Erre utal a területen előkerült nagy mennyiségű kerámiatöredék. A területen már 1973-ban végeztek helyszíni szemlét a múzeum munkatársai. (L. Wolf Mária - S. Koós Judit)

(HOM Évkönyve XXI. Miskolc, 1982. 111. p.)

• Hangács

1982 áprilisában a Simonvölgy tanyánál a középkori Simonlaka falu lokalizálását végeztük. A lelőhely kb. 50 x 50 méteres, kevés, de egységes Árpád-kori leletanyag került elő belőle. (L. Wolf Mária - Simán Katalin)

(HOM Évkönyve XXI. Miskolc, 1982. 114. p.)

• Szendrő

1980 őszén Szendrő és Szalonna között a Gacsal nevű dűlőben szántás közben nagy mennyiségű embercsont, cserép és habarcsos kődarabok kerültek elő. A helyszíni szemlén Lovász Emese megállapította, hogy a területen egy középkori temető terül el, amelynek legfelső rétegét a szántás megbolygatta. A felszínre került nagy mennyiségű habarcsos maradványból kőépületre (templom?) lehetett következtetni.

Leletmentő-hitelesítő ásatást folytattunk 1981 nyarán, amelyet 1982-ben is folytattunk. Az ásatás során előkerült egy félköríves szentélyzáródású, nyugati tornyos templom maradványa. A templom körüli temetőnek idáig 37 sírját tártuk fel, tájolásuk általában K - Ny-i, mellékleteik a következők voltak: s-végű és sima hajkarikák, bronz, csont övveretek, vaskések, vascsatok, egy sírban pedig textilmaradványok. A sírok nagy részénél koporsónyomokat és több vasszőget is találtunk.

A templomtól kb. 30 méterre északra egy település nyomait is felfedeztük, több tűzhelyet, kőpakolósos kemencét és egy nagyméretű kétosztatú objektumot is. A településen gazdag Árpád-kori kerámiaanyag került elő.

Az ásatás során 10 db középkori pénzt is találtunk, amelyek közül a legkorábbi (Szt. László pénze) a településen, egy kőpakolósos tűzhely előteréből, a legkésőbbi (I. Ferdinánd-kori) a templom közeléből került elő. (L. Wolf Mária)

(HOM Évkönyve XXI. Miskolc, 1982. 123. p.)

• **Edelény**

A borsodi földvárral szemben, az Edelényről Szendrőbe vezető út bal oldalán található a Mederfelügyelősg területe. 1976-ban Hellebrandt Magdolna végzett itt leletmentést, amikor a területen építkezés folyt. A hitelesítő terepbejárás során több Árpád-kori és néhány őskori cseréptöredéket találtunk. (Ltsz.: 83.41.1-39.). (L. Wolf Mária - Simán Katalin)

(HOM Évkönyve XXII-XXIII. Miskolc, 1985. 77. p.)

• **Edelény**

Egy 1982-ben végzett helyszíni szemlének alapján kezdtük meg 1983 nyarán a leletmentő-hitelesítő ásatást a Ludmilla dűlőben, ahol szőlőművelés során egy középső bronzkori települést bolygattak meg. Viszonylag kis területen dolgozhattunk csak, mivel a terület nagy része művelt zártkert. Az előkerült leletanyag a füzesabonyi kultúra klasszikus időszakára jellemző. Ép edények, svédsisak alakú tál, nagyméretű tárolóedények töredékei, hordozható díszített tűzhely töredékei érdemelnek említést a nagy mennyiségű anyagból.

Az egyik gödörben rengeteg hamu, faszén között két ép edény és egy tál volt, benne égett gabonamagvakkal. A gödörben ezenkívül cseréptöredékeket, a gödör tetején pedig égett paticsdarabokat találtunk. A szőlő- és kertművelés által erősen megbolygatott területen települési objektumokat megfigyelni nem tudtunk. (S. Koós Judit)

(HOM Évkönyve XXII-XXIII. Miskolc, 1985. 77. p.)

• Jósvafő

Czajlik Zoltán barlangász jelentette, hogy az Elsőszilip-völgyben, a völgytorkolat fölött 20 méterrel kohó nyomait fedezte fel.

A lelőhelyen természetes kis katlanban erősen átégett agyagfalat, mélyebben enyhén ívelő boltozatot figyeltünk meg. A boltozat alatti kis üregben salakmaradványokat találtunk. A környéken elszórtan is láttunk salakdarabokat.

Gömöri János szakértői véleménye alapján a kohó újkori. (Simán Katalin)

(HOM Évkönyve XXII-XXIII. Miskolc, 1985. 82. p.)

• Szendrő

A Szendrőből Szalonnára vezető út jobb oldalán, közvetlenül az út mellett a Csehi-tanya magasságában vegyes őskori (bronzkori) és Árpád-kori lelőhelyet találtunk. Több obszidián és hidrokvarcit szilánkot, vassalakat és két orsógombot gyűjtöttünk. A lelőhely kiterjedése kb. 500 x 100 m. (Ltsz.: 83.40.1-57.) (L. Wolf Mária - Simán Katalin)

(HOM Évkönyve XXII-XXIII. Miskolc, 1985. 87. p.)

• Szendrő

Folytattuk az Árpád- és késő középkori település feltárását a Gacsal dűlőn. Ennek során két egymásba ássott nagyméretű, földbe mélyített későközépkori házat találtunk. Az 1. objektum 6 x 5,5 méteres, megközelítőleg négyzetes tere elé keletről 2,5 x 4 méteres lépcsőzetes bejárat csatlakozik. A bejárat körül négy nagyobb, kővel bélelt cölöplyuk, a bejáraton belül három kisebb, ugyancsak kővel bélelt cölöplyuk került elő. Az objektum a mai felszíntől 180 cm-re volt beásva. A ház közepe táján kis foltban tapasztaást találtunk. Ezen a részen meglehetősen nagy területen szétszóródva a mai felszínhez is igen közel nagyon sok követ találtunk. Ezek feltehetően a kemence maradványai. A kemence közeléből különféle mélységből igen sok, több fajta kályhaszem és kályhacsempe töredéke került elő. Az objektum északi sarkában 17 db pénz és egy aranyozott ezüstgyűrű került elő. A pénzek közül a legkorábbi Hunyadi János (?) vagy V. László (?) denára, a legkésőbbi pedig I. Ferdinánd 1529-ből való denára. Lehetséges, hogy ehhez a leletegyütteshez tartozott a ház területén szétszóródott további 9 db pénz is.

A 2. objektum négyzet alakú 6 x 6 méteres, lépcsős bejárata nem ugrik a lakótér elé. A házat a mai felszíntől 140 cm mélyre ásták be. A nyugatról nyíló bejáratával szemben déli falának síkjából félkör ívben állt ki a kemenceje, itt és közelében a keleti sarokban erősen átégett faszenes, hamus folt, valamint több nagyobb kő is volt. Ugyanitt találtunk egy 20 - 30 cm-es, erő-

sen átégett faszenes, paticsos réteget is. Az objektumot II. Lajos és I. Ferdinánd pénzei keltezik. (L. Wolf Mária)

(HOM Évkönyve XXII-XXIII. Miskolc, 1985. 87. p.)

• **Szendrő**

1984. április 13-án terepbejárást végeztünk Büdöskútpusztán a dombtetőn, melynek során a platón kb. 600 x 50 méteres vegyes őskori, többnyire bronzkori cserepekből álló lelőhelyet találtunk. (L. Wolf Mária - Simán Katalin)

(HOM Évkönyve XXIV. Miskolc, 1986. 352. p.)

• **Szendrő**

1984. április 13-án terepbejárást végeztünk Büdöskútpusztán a vasút mellett, melynek során a Büdöskútpusztára vezető út és a polgárvédelem épületei közötti területen egy kb. 50 x 50 méteres neolitikus lelőhelyet találtunk, sok cseréptöredékkal és három obszidián eszközzel. (L. Wolf Mária - Simán Katalin)

(HOM Évkönyve XXIV. Miskolc, 1986. 352. p.)

• **Szendrő**

A Gacsal dűlőn az 1984-es ásatást megelőzően a templom és a település egyes részein felderítő jellegű geofizikai kutatást, nevezetesen rádiófrekvenciás térérősség és dipol elektromos rétegszelvényezés méréseket végeztünk. Ezek eredményeit felhasználva bukkantunk a település néhány újabb objektumára. Ahol a geofizikai mérések a legpregnansabb eredményt mutatták, egy több korszakhoz tartozó gödöregyüttest tártunk fel: három egymásba ástott Árpád-kori, amelyek közül az egyiket egy őskori gödörbe ásták, három őskori gödör és egy árok több részlete került itt elő.

Az Árpád-kori objektumok közül egynek a formáját tudtuk teljes egészében megállapítani, a másik kettőt a későbbi beásások részben elpusztították. Az ovális alakú, 4,7 x 3 méter nagyságú gödör falai erősen rézsűsek, északi, keleti és nyugati fala alá kis szakaszon fülkét is vájtak. A nyugati és a keleti fülkék mellett egy-egy karólyukat is találtunk. Bejárata délről nyílik, szabályos lépcsősor vezet az objektum belsejébe. A lépcsők közül kettő enyhe lejtésű padkában folytatódik az objektum keleti fala mentén. A leghosszabb padkába az objektum déli fala mellett két kisebb és egy nagyobb cölöplyukat vájtak, részben a rézsús oldalfal alá. Ezek feltehetően valamiféle belső berendezés nyomai.

A másik két Árpád-kori gödör formája jóval egyszerűbb. A leletanyag nagyfokú azonossága miatt nehéz megállapítani az objektumok időbeli sorrendjét, valószínűnek látszik, hogy mindháromat a XIII. század folyamán használták. (L. Wolf Mária)

(HOM Évkönyve XXIV. Miskolc, 1986. 353. p.)

• Szendrő

A Garadna nevű területről Poharanszki János két bronzkori bögrét aján-dékozott a Herman Ottó Múzeumnak, amelyek korábbi mezőgazdasági munkák során kerültek elő. Elmondása szerint a helyszínen sok cseréptöre-dék, paticsdarabok és kőépületre utaló nyomok is voltak.

(HOM Évkönyve XXIV. Miskolc, 1986. 353. p.)

• Edelény

1987-ben az Edelényi Városi Tanács levélben fordult a miskolci Herman Ottó Múzeumhoz, amelyben jelezte, hogy a borsodi földvár terüle-téről kitelepítette a cigány lakosságot, a házakat lebontatta, a földvár egész területét régészeti kutatásra átengedi, és ezt anyagilag is támogatja.

Ennek alapján kezdtük meg a földvár belsejében az ásást, amelynek során hét szelvényt nyitottunk meg. A nagy mennyiségű, IX-XI. századi ke-rámiaanyagon kívül bronzékszerek (hajkarikák, karperecek), égett gabona-magvak kerültek elő. Feltártunk két földbe mélyített lakóházat, melyek kö-zül az egyikben kőkemencét és benne egy edényt találtunk. Előkerült to-vábbá egy szabadon álló kemence is, melyből négy ép edényt bontottunk ki. (L. Wolf Mária)

(HOM Évkönyve XXVII. Miskolc, 1989. 557. p.)

• Edelény

1988. október 21-én terepbejárást végeztem Edelényben és környékén. Fazekas Lajos (Hangács, Rákóczi u. 36.) bejelentésére megtekinttem egy általa avarnak mondott lelőhelyet. Ez a lelőhely az edelényi benzinkút mel-lett, az egykori Borsod község temetőjében helyezkedik el, azonos az Edelény, Sztálin út 268. sz. (később Fő út, jelenleg Borsodi út) alatt nyil-vántartott lelőhellyel. *(A házszám téves! A szerk.)* A temető háta mögött egy körülbelül 10-15 éve épült utca helyezkedik el. Kérésünkre az itt lakók el-mondták, hogy a házak építése közben több helyen is találtak csontvázakat és hajkarikákat is.

A lelőhelyet kora Árpád-korinak tartja a kutatás. (L. Wolf Mária)

HOM Évkönyve XXVIII-XXIX. Miskolc, 1991. 650. p.)

• Edelény

A Gátrajáró az Edelényből Szendrőlád felé vezető műút jobb oldalán, a borsodi földvártól mintegy ötszáz méterre É-ra helyezkedik el, mint lelőhe-lyet 15-20 évvel ezelőtt Fazekas Lajos fedezte fel. A nagyobbacska domb D-i részén sűrűsödtek a leletek. Őrlőkő töredéket és nagyobb mennyiségű neolitikus kerámiát, valamint néhány atipikus kőeszközt gyűjtöttünk. (L. Wolf Mária)

HOM Évkönyve XXVIII-XXIX. Miskolc, 1991. 650. p.)

• Szendrő

1988. X. 10-14. között tovább folytattuk az alsó paleolit szórványlelőhelyként ismertté vált település 1987-ben megkezdett ásatását a Temetődombon. E munkával egy időben több sztratigráfiai fúrást végeztünk.

A lelőhely s az új Bódva-völgyi leletgyűttes kronológiája valószínűleg a közeli Edelény akácos-hegyi bányájában 1987-ben metszett szelvény alapján adható meg, ahonnan ez évben „in situ” került elő ugyanez a leletanyag, 4 méter mélyen vörös, magas agyagtartalmú, eltemetett talajban.

Az ipar nyersanyagkészlete kvarc, kvarcit és radiolarit kavics, valamint tömbkova esetén clactonien. Az eszközök között sok a chopper (*a legkezedtelegesebb ember alkotta eszközök egyike*) és chopperszármarék. Megtalálható a szakóca és néhány középső s felső paleolit típus is.

Kora – teraszmorfológiai és paleopedosztratigráfiai adatok alapján – mindenképpen középső pleisztocén, feltehetőleg a 9. oxigénizotópos fázis interglaciális, 300-350 ezer év körül. (Ringer Árpád)

HOM Évkönyve XXVIII-XXIX. Miskolc, 1991. 652. p.)

• Szendrő

A Kálvária-dombon (Temetődomb) a több hektárnyi kiterjedésű alsó paleolit szórványlelőhely 1987-ben megkezdett rétegtisztító ásatását 1989. X. 25-28. között folytattuk. A felszínt borító paleotalajban szántásmélység alatt sikerült kultúrréteget találnunk. Miután a Bódva és a Sajó völgyében mindmáig több mint tíz lelőhelyen mutattuk ki ezt az új leletgyűttest – köztük geosztratigráfiai jól értékelhető rétegsorokban is – a jövőben szükségessé válik egy újabb magyarországi alsó paleolit kultúra elkülönítése. Ez a kvarcit, kova és andezit kavicsot feldolgozó alsó paleolitikum mind technológiailag, mind tipológiailag különbözik a vértesszőlősi őstelepen megismerttől. Valószínűsíthető kora 250-400 ezer év. (Ringer Árpád)

HOM Évkönyve XXVIII-XXIX. Miskolc, 1991. 659-660. p.)

• Aggtelek

A Barlangigazgatóság által tervezett jelentős átalakítások hírére bejárást végeztünk a leendő munkaterületeken. Az ismert kora vaskori cserepeken kívül újdonság, hogy a közelmúltban a már bolygatott földben emberkoponyát találtak, alsó állkapocs nélkül. Az embertani anyagot átadták a Herman Ottó Múzeumnak. (B. Hellebrandt Magdolna)

HOM Évkönyve XXVIII-XXIX. Miskolc, 1991. 661-662. p.)

• Edelény

Az elmúlt három évben tovább folytattuk a borsodi földvár 1987-ben megkezdett feltárását. Kemencéket, földbe ásott házak nyomát, nagy meny-

nyiségű kerámiaanyagot, gabonamagvakat, állatcsontot találtunk. A vár ÉK-i oldalán egy 5 x 5 méteres kőépület alapjait sikerült feltárnunk. A köveket vörösre égetett agyagba rakták, néhol habarcsmaradványokat is találtunk közöttük. Az épület alján, egymással párhuzamosan több elszenesedett fagerenda is előkerült. Feltártuk továbbá egy igen nagy méretű, kb. 10 méter széles, 3-3,5 méter mély árok több részletét, amely keresztben, É-Ny-i irányban átszeli a földvár belsejét. Az árok D-i szélén a kőépület falazási technikájához hasonlóan épült, vörösre égett agyagba rakott kőfalat találtunk. A kőfal alatt kb. 50 db részben ép, részben a föld által összenyomott edényt, karpereceket, hajkarikákat, késeket, nyílhegyeket találtunk. A telepjelenségek az árok két partján, illetve az alján jelentkeztek. A földvár sáncát két helyen, a DK-i, valamint a DNy-i oldalon vágtuk át. A felső szinten két kazettasor futott végig a külső, illetve a belső oldalon, közöttük egyszerű földtöltés. Alul sűrű gerenda-rácsszerkezet volt, de a gerendák a sánc-irányra ferde szögben feküdtek, a felső, kazettás szerkezetnél valamivel nagyobb területet befogva. Ez alatt egy egyszerű földsánc került elő. A sánc metszete három építési fázist árul el. A sánc valamennyi részében sok kora Árpád-kori cseréptöredék került elő. (Nováki Gyula - L. Wolf Mária)

HOM Évkönyve XXVIII-XXIX. Miskolc, 1991. 663-664. p.)

1993-tól már nem jelenik meg az évkönyvekben az évenkénti ásatásokat és leletmentéseket ismertető összefoglaló, azonban az érdeklődők figyelmébe ajánljuk az azóta megjelent alábbi írásokat, melyek az Edelényi kistérség régészeti kutatásához szolgálnak adalékkul.

– A borsodi földvár sánca / Nováki Gyula. A HOM Évkönyve XXX-XXXI. Miskolc, 1993. 125-145. p.

– A földvárkutatás jelenlegi helyzete, a borsodi földvár / Wolf Mária. A HOM Évkönyve XXXVII. Miskolc, 1999. 315-328. p.

– Újkőkori arcós edények a Kárpát-medence északkeleti részéről / Kalicz Nándor - S. Koós Judit. A HOM Évkönyve XXXVIII. Miskolc, 2000. 15-44. p.

– Edelény, Szendrő és Izsófalva vízivára / B. Hellebrandt Magdolna. A HOM Évkönyve XLI. Miskolc, 2002. 15-37. p.

– 10. századi kerámialeletek Borsodon / Wolf Mária. A HOM Évkönyve XLI. Miskolc, 2002. 39-60. p.

– Adatok 10. századi edényművességünkhöz: A borsodi leletek tanúságai / Wolf Mária. A HOM Évkönyve XLII. Miskolc, 2003. 85-108. p.

– A csorbakői vár története 1648-ig / Szörényi Gábor András. A HOM Évkönyve XLII. Miskolc, 2003. 165-226. p.

Összeállította: **Hadobás Pál**

A szuhogyi Csorbakői vár

XVI. századbeli pénzhamisító műhelye

A Borsod megyei Szuhogy község feletti Nagy-hegy kör alakú tetején, 312 m magasságban van a középkori Csorbakő, vagy ahogy most a nép és a katonai térképek is „elferdítve” mondják: Cserbakő vár romja. A romokból nem sok látszik, első figyelmünk akkor fordult felé, mikor 1928. évben a hegy másik végén levő jégkorszakbeli barlangot ásatta a Borsod-Miskolci Múzeum. Diluviális ősszállatcsontok, különösen a gyapjas orrszarvú és ősló maradványai kerültek ott elő. Az ásatást vezető dr. Saád Andor ekkor egy-pár sima felületű, gyengén ezüstözött rézlapkát hozott be onnan, amiből nem volt nehéz megállapítani, hogy pénzhamisítás céljaira készültek. A lapkákat ott lelték Csorbakő romjainál. Később köhordás és kőporszedés közben is találtak hol középkori kerámiai emlékeket, hol ilyen pénzlapkákat, – így tervbe vettük, hogy ott próbaásatást végzünk. Nemsokára ezután Szegő András szuhogyi cipészmeister hozott be vagy 200 darab réz és igen gyengén ezüstözött rézlapkát, egy csomó össze-vissza szabdalt lemezdarabot, nyíradékot, közte egypár olyant is, amiből a pénzlapkák ki voltak vágva. Nyilvánvalóan egy pénzhamisító műhely maradványait. Ő akkor már kilencedik éve kutatta a várat a legnagyobb figyelemmel, annál is inkább, mert azelőtt bányász volt. Ezt a munkáját olyan aprólékos gonddal végzi, annyira összegyűjt minden legkisebb leletet, darabkát és számot tud adni, hogy mit hol és hogy talált, hogy semmi különösebb rombolást és régészeti szempontból kártevést nem tapasztaltunk, mikor ott próbaásatást végeztünk. Ennek megtörténte után őt bíztuk meg azzal, hogy a további kiásást végezze, a leletek kötelező beszolgáltatása mellett.

A vár alapfalainak romjai jórésztben még a föld alatt vannak, így fel sem mérhető teljes pontossággal. Egy kb. 20 m hosszú, 15 m széles fellegvárból, ettől 6-7 m-re egy 1,60-2 m széles, kapukkal, ablakokkal áttört belső, – és ettől kb. 10 m-re eső s a belső várat látszólag kör alakban övező külső falból áll. A külső fal előtt még egy földerődítmény is lehetett, – valószínűleg sáncárok. A falak két széle lapos, nagy kövekkel volt kirakva, közöttük oda behányt apróbb kövekkel kitöltve.

A vár nyugati oldalán levő egyik helyiségből kerültek elő a leletek. Kifelé a völgy felé a fal egy részén bolthajtás nyomai bejáró ajtóra vagy ablakra mutatnak. A kb 6 x 6 m méretű szoba, a vár külső falaihoz igazodva, körnegyed alaprajzú, (északi része a nyugati oldalra derékszögben merőleges, a déli fal pedig félkör alakú). Ebből a földszinti helyiségből egy lépcső vezet (15 lépcsőfokkal) az emeleti, természetesen már meg nem lévő szobákba. Nyomok vannak arra, hogy itt is folyt a pénzhamisítás, mert innen s

a vár többi részeiből is kerültek elő hamisított pénzek, olvasztó tégelytöredékek. A szobából egy átjáró visz egy másik, kb. 3,5 x 5 m méretű helyiségbe. Itt a sarokban van a kéménykürtő, előtte nagy hamuréteg, sok kormos kő, összeolvadt fémsalak, s mind a két helyiségben olvasztótégelyek töredékei, melyek közül kettő teljesen épen maradt meg, 22-nek csak a fele, harmadrésze, 36 fenékrész, 21 nagyobb és több száz kisebb tégelytöredék. A számok mutatják, hogy sok olvasztótégelyt használtak.

Ezek a tégelyek alul kerek, nyílásuknál háromszög alakúak, némelyiknél kis kiöntővel. Erősen kiegészített finom homokos agyagból készültek. Soknál az eredeti alak a tűzben deformálódott. Van amelyikben belül egy kis bronzrög jelzi, hogy olvasztáshoz használták. Az egyik teljesen ép, mérete: 10 cm magas, szájníylásának széle 11 cm, a másik tégely 7,5 cm magas és 9 cm széles. Egy fél darab magassága 13 cm. Alakjuk teljesen azonos azzal a XVI. századbeli pénzverőműhelyt ábrázoló képen látható olvasztótégellyel, melyet az Iparművészet könyve I. k. 121. lapján közöl Ráth Gy., Az érem c. művében. (Egy pénzverő műhely I. Miksa korában.)

Volt a leletek közt három, egészen kis alakú tégely töredéke is, fenékátmérőjük 13, 20, 20 mm. Hogy mi célra szolgáltak, nem tudjuk. Bár látszólag azt mutatják, mintha ezüstöt, vagy ónt olvasztottak volna bennük, semmiféle fémlerakódás rajtuk ki nem mutatható. A fehéren csillogó pettyek a homokcsillám lemezkei.

Vaskések, kis vésők, bronz karikák, összelapított puskagolyók, bronzlemezek és sok, részben már felismerhetetlen vastárgy került elő a két helyiségből. Magára a pénzverésre vonatkozó szerszám, annak töredéke, vagy éppen a verőtövek idáig nem jöttek napfényre.

Sok vörösréz és bronzlemez darabot, forgácsot, nyiradékot sikerült kiásni. Százat meghaladja ezeknek a száma. Van vastagabb réz rudacska, vannak ezekből szétkalapált, szalagszerű, 10-12 mm széles, 2 mm vastag, és vannak egészen laposra kalapált kisebb-nagyobb szabálytalan formájú, szélről levágott, keskeny, forgácsszerű darabok. Legfontosabbak azok a keskeny, vörösréz és bronz lemezek, amelyekből a pénzlapkákat kör alakú véső segítségével kivágták. Ilyen idáig 41 darab került ki a romok közül. A legépebben megmaradt két példánynak a hossza 20, illetve 22 cm. Mind a két tőn 13-13 lapka kivágás helyével. A pénzverési technika szempontjából nagyon becses lelet ez, mert ezekből is kitűnik, hogy az egész vékonyra kikalapált lemezeket keskeny szalagalakra vagdalták és abból pontos távolságra egymástól vésték, ütötték ki a kör alakú véső és kalapács segítségével a lapkákat. Olyan egy sem került elő, mely szabálytalan alakú lemez volna, vagy éppen azokból a lapkák rendszertelenül lennének kivágva. Van olyan, amelyikből nem esett ki a körülvágott lapka, nem kapott elég erős ütést ahhoz, hogy teljesen átvágja a lemezt. A pénzveréshez szükséges – vörösrézből és

alig 5 % ónt tartalmazó bronzból készült – fémlapkákból 1391 darab, illetve töredék került elő. Egy részük ezüstözött és ónozott felületű, tehát verés alá előkészített. Az ezüstözés elég gyatrán történt, a legtöbbször átlátszik a bronz színe. Ha nem volt ezüstjük, ami úgy látszik sokszor megesett, ónozták a lapkákat és pedig kétszer, kiverés után is. Sok a szabálytalan kivágás, ami nem sikerült vagy behasadt és a nagyobb része töredék, ami bizonyára a lapka kivágása közben törhetett le és mint selejtest dobták el. Teljesen ép karimájú 329 van, de ha jobban megvizsgáljuk ezeket, akkor kiderül, hogy ezek sem egészen tökéletes darabok, nem egyenletes felületűek stb., lehet, hogy már ezek is selejtezték voltak és azért maradtak ott, szétdobálva, a műhelyben.

A lapkák kétféle méretűek. Van egy nagyobb típus, átlag 14-16 mm átmérővel, ez a denár veréséhez volt alkalmas. Ezek bronzból s kisebb részben vörösrézből készültek. Van egy kisebb forma, 10-12 mm-es nagyságban, ez az obulus formának felel meg, ezek mind vörösrézből valók. Obulus hamisítvány nincs a kivert példányok közt, ami 2 obulus van, azok jó veretek.

Hamisított pénznél egységes és törvényes súlyt természetesen nem lehet keresni. Itt csak a forma s a veret megközelítő hasonlatosságára törekedtek. Az ezüstözött, illetve ónozott lapkák súlya 34-62 cgrm, a nagyobb rézlapkáké 35-65 cgr, a kisebbeké 43-67 cgr közt ingadozik.

Kivert pénz 131 volt a leletben és két olyan, amelyen verési kísérlet történt. A pénzek között a II. Lajos előttiék jó, törvényes veretek, ezeket talán a hamisított pénzek ezüstözésére, beolvasztásra akarták felhasználni. A többi azonban hamisítvány. Az utóbbiak közt alig van egypár, amit forgalomba lehetett volna hozni, a többi hibás, törött, tehát már a műhelyben kiselejtezt darab lehetett.

A hamisítás az akkori pénzverési eljárás szerint kalapácsveréssel történt. A veretek nem olyan élesek, mint a törvényes denároké, vagy a kalapácsütések voltak gyöngébbek, vagy ami inkább jobban magyarázza a gyöngö veretet, az, hogy a vörösréz és bronz keményebb, mint az ezüst és nehezebben verhető. A pénzek vésetei, a Sz. Mária s a címer rajzai, a betűk kifogástalanok. Ha jó ezüsből volnának, csalódásig hasonlóknak lennének az eredetihez. Seholy egy rossz betű, vagy évszám nincs a hamisítványokon. A verőtövek készítői mesterek voltak. A II. Lajos némelyik denárán előforduló fordított kettes évszámot is hűen utánozták a CNH. 308 hamisítványon.

Minket természetesen az is érdekelt, megállapítható-e egy olyan speciális denártípus, melyet közelebbről ezen műhely termékének nevezhetnénk meg. Az lenne ugyanis a legtökéletesebb végcél, ha legalább is a történetileg legismertebb pénzhamisítók pénzeit külön-külön meg tudnánk jelölni. Ennél az érdekes leletnél meghatározó jellegűnek csak azt tudjuk lerögzíte-

ni, hogy a vésetek kifogástalanok, az anyag azonban igen silány, alig ónozott, illetve ezüstözött vörösréz és bronz.

Az idáig előkerült pénzek ezek:

- Zsigmond CNH. 121, CNH. 129, C–C réz, 22 drb.
- I. Ulászló CNH. 141, B–P réz, CNH. 145/a réz, CNH. 149/a I–h.
  - V. László CNH. 202, a CNH.-ban közölt rajznál valamivel nagyobb.
  - I. Mátyás CNH. 217, CNH. 222 I–D, CNH. 232 K–P és rózsa, 3 drb; K–V és A, CNH. 232 törött, CNH. 242 K–P és rózsa, obulus.
  - II. Ulászló CNH 272 K–h 2 drb, CNH. 272/b, CNH. 276 K–E és S, CNH. 278/a 1505 K–H, 1509 K–G, 1511, CNH. 283 K–h obulus.
  - II. Lajos 1524 K–?, 1526 K–P, a Mária oldalon átvert, címer nyomokkal, CNH. 308/a 1524.

Zápolya János 1527.

I. Ferdinánd 1528 2 drb, 1530 2 drb, 1531 2 drb.

Hamisítványok

II. Lajos CNH. 308/a 1524 9 drb L–K.

I. Ferdinánd 1536 5 drb K–B, 1537 26 drb K–B, 1538 20 drb K–B, 1539 19 drb K–B, évszám? 49 drb K–B, gyenge veretű 3 drb, sima lapka, egy pajzs nyomaival, ezüstözött lapka, pár betű nyomaival.

Külföldiek

Cseh II. Ulászló 2 drb filléres.

Osztrák I. Ferdinánd féllapú, 2 drb.

Salzburgi érseki pénz

A CNH. 308/a. sz. denároknál kétféle veretet különböztethetünk meg, a Ferdinánd-féle 1536. évinél 2, az 1537. évinél 4, az 1538. évinél 3, az 1539. évinél 3 féle veretet, de ezek csak egészen lényegtelen, apró változatok. Ennyiféle verőtövet mindenestre használtak.

Az utolsó évszám 1539. Amint látni fogjuk, a pénzhamisítás 1541-1553. évek közti időben történt. Itt tehát antedatálásról van szó. Azon, hogy Ferdinánd vereteinél régebbiekeet, II. Lajos denárait is verték, nem kell csodálkoznunk, maga a törvény megengedte, hogy régebbi denárokat is lehet a forgalomban használni és éppen ezért gyártották a régieket is, mert a közhasználatban is úgy forgott a régi az újjal együtt. Talán éppen ezzel az antedatálással akarták elterelni a figyelmet arról, hogy a pénzek akkor – 1541-1553-ban készültek.

Lássuk most már azt, kik és mikor gyártották itt a hamis pénzeket?

Borsod megyében ez időben két nagy családnak, a Perényieknek és a Bebekeknek voltak nagy birtokaik. Szuhogy és a hozzátartozó Csorbakő vára előbb a Perényieké volt, kik azt 1351-ben szerezték meg. 1403-ban Zsigmond megengedte Perényi Imrének, hogy a már omladozó várat újra felépíthesse. 1541-ben pelsőci Bebek Imre birtokába került Csorbakő vára.

A Bebekek ősrégi felvidéki család. Ferenc, akinek nagy birtokai voltak Borsodban is, Abaúj és Gömör megyék főispánja, a Felvidék kapitánya volt. A korra igen jellemző kalandos életrajzából elég annyit tudni, hogy 1529-ben Ferdinánd-párti, de 1530-ban már Zápolya mellé áll. Valósággal fosztogatja a Felvidéket, éppen úgy, mint Csoltói Bazsó Mátyás, aki szintén hamispénzverő volt. 1540-ben ismét Ferdinánd pártjára állt Bebek, 1554-ben pedig Izabella híve lesz. Ferdinánd az országgyűlés elé idézteti és számkivetésre ítélik. Bosszúból a Szepességet kezdi pusztítani és török segítséggel megveri Ferdinánd ellene küldött seregét. Később a szultánt Izabella ellen ingerli s magát a törökkel Erdély vajdájává neveztetni ki. Izabella 1556-ban hazaárulónak nyilvánította és megölette. Fia György, aki apja halála után szintén pusztítja a Felvidéket s élete végén Zápolya pártján vezér lett, volt a Bebek-család utolsó tagja.

Ennek a Bebek Ferencnek a testvére volt Bebek Imre, II. Lajos titkára, gyulafehérvári prépost, aki 1534-ben református lett és feleségül vette a krétai származású görög Arbanász Ilonát. János király elzáratta, de nemsokára kiszabadult és 1541-ben Ferdinánd fogadta kegyeibe és Csorbakő várát neki adományozta, „a várra nézve Perényi Pétert, a vár eddigi tulajdonosát kielégítette”. 1541-ben, illetve egy másik adat szerint már 1540-ben kerül tehát a vár Bebek Imre birtokába. Egy 1554. évi oklevél jegyzi fel, hogy Bebek Ferenc törette le a várat s abból Lázár István és Barna Pál „takarták” ki a már akkor özvegy Bebek Imrénét. A várat a szomszédos Rudabánya bányavároskából hozott bányászok rombolták le. Bebekné Horvátiba, egy felsőborsodi községbe ment lakni. Nyilván fel is égtek a tetőt, mert az égési nyomokat még fel lehet fedezni a köveken. Egyébként a csorbakői várra akkor már nem is volt szükség, mert a sokkal nagyobb és stratégiaileg is fontosabb helyen felépített közeli Szendrő vára teljesen pótolta. Ez is a Bebeké volt.

Eddig még nem tudjuk, miért törette le Bebek Ferenc a várat, mi történhetett a családban, két – 1567. és 1568. évi – oklevél a várat a Bebek fiának, Jánosnak, ahogy az oklevél mondja „gonosztevő János” birtokának nevezi meg. Akkor már mint lerombolt várat említi Csorbakőt. Hozzá tartoztak a Szuhogy, Alsó- és Felső-Telekes, Kelecsény, Felsőnyárad községekben levő jobbágy- és zsellértelek. A lerombolást már csak azért sem értjük, mert ha

csak a Bebek Imréné elűzése lett volna a célja, akkor egyszerűen kilakoltatták volna az özvegyet a várból. Egy ilyen várlerombolás, feldúlás, kifosztás, birtok elkobzás egyébként nem volt különösebb dolog a Bebekeknél.

Ezekből a numizmatikai szempontból talán nem is fontos, de a Bebek-család jellemrajzára annál fontosabb adatokból kétséget kizárólag megállapítható, hogy a XVI. században, akkor, mikor a pénzhamisítás a csorbakői várban folyt, a vár a Bebekeké, közelebbről: Bebek Imréé volt. Itt felmerülhet az a kérdés, lehetséges-e, hogy a várban már a Perényi Péter idejében, tehát 1540-41 előtt verték volna a hamis pénzt. Az ott talált pénzeket nézve, tekintettel arra, hogy a legelső hamisított pénz évszáma 1524, illetve 1536, a legutolsó évszám pedig 1539, az első percben elfogadhatónak látszik ez a feltevés. Csakhogy a Perényiek nem voltak pénzhamisítók, s ha az lett volna is Perényi Péter és nem az az új vártulajdonos Bebek Imre, akkor a birtokba vételkor mindenesetre eltünteteti a nyomra vezető műhelyfelszerelési tárgyakat, szerszámokat stb., de az 1553. évi elpusztuláskor még minden ott volt és bizonyos, hogy a pénzhamisító műhely akkor is üzemben volt. A másik kérdés: feltehető-e, hogy a vár lerombolása után, tehát 1553 után készítették volna ott, mint elhagyatott, félreeső helyen, tehát biztonságban a hamis pénzeket, mások, nem Bebekék. A leletkörülmények kizárják ezt a feltevést. A sok pénzlapka, olvasztótégely s a hamisított pénzek a vár omladékai közt olyan fekvésben voltak, hogy a lerombolásnak okvetlenül a pénzhamisító művelet közben kellett történni, azonkívül olyan nagy üzemre vallanak a leletek, hogy ott zavartalanul végzett nagyobb munka és állandó berendezkedés tételezhető csak fel. Legfontosabb bizonyíték azonban az, hogy történelmi adatból tudjuk, hogy nemcsak Bebek Ferenc volt közismerten pénzhamisító, hanem maga Bebek Imre is.

Budai Ferenc Magyarország polgári históriájára való Lexikonában írja (I. 322) Bebek Ferencről: „Már 1530. esztendőben gyanúságba ejtette magát Zápolyához való hajlandósága felől, mert a murányi kapitánnyal, Basó Mátyással tzimborált a rossz pénz verésében, a ki pedig Zápolyától függött. Az ország törvénye szerint minden Márkában nyoltz egész lat ezüstnek kellett lenni, de Basó Murányban, Bebek pedig Krasznahorkán egy Márkába nem tettek többet egy lat ezüstmű, a többit rézzel pótolták ki, mégis mindenektől azt kívánták, hogy az ő pénzeket úgy vegyék el, mint finom ezüstöt, és akik ezt nem akarták, azokat fenyegették s kénszerítették. Nyilván kimutatta osztán magát 1532. esztendőben, mert már akkor a mely pénzt veretett, arra Zápolya nevént nyomatta. Többet hordatott össze iminnen-amonnan a falukról s városokról erőszakkal száz harangoknál és azokat mind pénznek verette.”

A Numizmatikai Adattár (93) közöl egy 1530. évi adatot: „Pelsőczi Bebek Ferenc, Gömör megye főispánja meghagyja a tornai bírónak, hogy az

ott tartani szokott vásárokon hirdesse ki, hogy mindenki bármilyen pénzt elfogadjon, mert a vonakodókat megbünteti.”

Ugyancsak az adattár (114) 1530. évi adata a Hain Gáspár-féle lőcsei krónikából ez a rész: „István király napján Bebek Ferenc a lőcseiekhez írott levelében azzal fenyegetőzött, hogy ha el nem fogadják az ő pénzdarabjait, melyeket igen silány voltuknál fogva mindenütt visszautasítottak, akkor ő majd ötezer törökkel jön a Szepességre és elsőben elpusztítja a városnak minden birtokát. Erről a pénzről pedig mondogatták, hogy egy márkájában alig van 3 lat ezüst, holott 8 latját kellett volna tartalmazni.”

A Quellen und Forschungen IV. k. 14. l. után Szilágyi Magyar Nemzet Tört. V. k. 184. l. azt írja, hogy a „pénzhamisítást az egyháziak is egészen szabadon üzték, így Bebek Imre prépost is.”

A Bebek Ferencre vonatkozó adatokat azért soroltam fel, hogy még tisztábban láthassuk a két testvér üzelmeit. Kétségtelen, hogy Ferenc volt az, aki nagyobb méretben üzte a hamisítást Gömörben, neki a főispáni hatalma is segítségére volt a rossz pénz elfogadtatásában. Nem lehetetlen, hogy együttműködve intézhették a dolgokat, s a szuhogyi műhely talán egy kisebb üzeme lehetett a krasznahorkainak. Egy bizonyos: a világtól jobban eldugott szuhogyi csorbakői várban egész biztonságban verethették a hamis denárokat.

Amit akkor nem is kellett titkolni. A mohácsi vész után a főurak egészen nyilvánosan verették a pénzt. I Ferdinánd 1529. évi pénzrendeletében panasolja, hogy a pénzt hamisítják s a hamisítást szigorúan büntetni fogja. 1530-ban Zápolya János a budai országgyűlésen elrendeli, hogy minden vármegyében állítsanak fel egy bíróságot, melynek kötelessége megvizsgálni, hogy akik a király beleegyezése nélkül pénzt veretnek, vagy verettek, fej- és jószágvesztésre ítéltessenek. 1538-ban ilyent a Ferdinánd-párti pozsonyi országgyűlés is elrendel.

Ezeknek a rendeleteknek az éle azonban főképpen mindig a másik király pénze ellen irányul, annak hitelrontását célozta. A főurak, kihasználva a három részre szakadt ország gyászos helyzetét és azt, hogy a pénzverési jogot nem ismerték el felségjognak, ami nem is volt törvénybe iktatva, – laza lelkiismerettel azt vélték, hogy felhalmozott ezüstjeikből büntetlenül verethetnek a sokgazdájú országban pénzt. Nemcsak ebben, de aztán főképpen abban volt a hiba, hogy pénzeikben minél kevesebb volt az ezüst és annál több a réz.

A pénzhamisítás szemérmetlenül folyt a főurak közt. Aki olvassa Komáromy Andrásnak a Századokban (1893) megjelent Egy hamispénzverő a XVI. században c. s a Numizmatikai Közlönyben Gálócsy Zoltán XVI.

sz. magyar pénzek hamisítványai c. közleményében (NK. 1905. 90.) is ismertetett tanulmányát, az látja a tényleges valóságban a mohácsi vész utáni hamispénzverés rejtjelmeit. Miklós mester, aki ötvösnek készült s Erdélyből Ugocsa megyébe került Perényi Gáborhoz, majd Huszt várába Kovacsóczy Kristófhhoz, onnan Munkács várába, 1537-ben Büdy Mihály beregi főispánhoz, Szerednyére Dobó Ferenchez, Homonnára Homonnay Györgyhöz, Jeszenőre Homonnay Gáborhoz, Csicsvárra Rákóczy Jánoshoz, Sárospatakra Perényi Ferenc udvarába, hol egy fél évig csak lószerszám- és nyeregdíszeket készített. Perényitől Füzér várába, innen Ugocsába, majd Nagymihályba, Homonnára, Kővárra Homonnay Antalhoz ment. Eleinte csak ötvösmunkát végzett, de az urak unszolására, – amint ő vallotta, – hozzáfogott a pénzveréshez. Végül is elfogták s részletes vallomása után kivégezték. (1552. évben. – Orsz. Levéltár. NRA. fasc. 547. nr 23.)

Mikor 1542-ben Homonnay Gáborhoz került, a három Homonnay testvér három pénzveréshez értő lengyel zsidót hozatott Jeszenő várába, hogy hasznát lássák a tárházaikban felhalmozott arany és ezüst „marhának”. Vártak még egy ércvésőt is, de azt a lengyelek elfogták és halállal büntették. A három pénzverő hamarosan megugrott, de Bebek György kiségitette őket és egész pénzverő bandát küldött a nyakukra. Alkalmasint nem tudott tőlük másként megszabadulni. Előljárójuk Mihály mester volt, aki a pénzveréshez szükséges formákat készítette, aztán Csetneki Bertalan, a félszemű János, (később eperjesi hóhér), Sturcz Tamás és egy Mihály nevű erdélyi ember. Ezek Lipolcz várában is működtek. Miklós mester nem említi a vallomásban, hogy Bebek Ferencnél, vagy Csorbakón Imrénél járt volna, pedig ha ő 1542-ben Jeszenőn, Csicsváron, Varannón, Patakon, szóval Zemplén megyében járt és onnan Abaújba is átjött, akkor közel volt Szuhogyhoz, mintegy 60 kilométerre. Akkor már Bebek Imre volt a vár ura.

Komáromy András azt is leírja, hogy „a pénzhamisítók kikutatására kiküldött bizottság a hamisítók minden szerszámját feltalálta, s hogy tőkéken, kemény fák törzsén, rézlemezekből verték a hamis pénzt, már készen is volt egy süveggel, csak éppen ezüstözni kellett. Erdőkben, hegyszakadékokban lopva, bujkálva verték a hamis pénzt.”

XVI. századbéli pénzhamisító műhelyt, illetve ilyennek maradványait idáig nem sokat találtak. Ernyey József az Oroszlánkővára és urai c. tanulmányában (Fejérpataky emlékkönyv 115-116.) megállapítja, hogy a vár hírhedt rablótanya volt s 1887-ben állítólag cseh tudósok régi írásokkal, rajzokkal napokig járták a romokat, míg alkalmas pillanatban kibontották az egyik üreget, egy tágas pincyszerű helyiséget. Az üregben kohó volt, mellette sok rozsdás szerszámot találtak és kosárszámra hordták ki a ferdeve-

retű, fél oldalon ezüstözött rossz pénzt, félig kivágott rézlemezeket, a cseh pénzverők emlékeit.

A pilishegyi Klapac-barlangban Bella Lajos bukkant rá egy kisebb pénzverőműhely maradványaira, melyet dr. Harsányi Pál ismertetett a Numizmatikai Közlönyben (1914. 13-14.)

Összefoglalóan megállapíthatjuk tehát, hogy a szuhogyi Csorbakő nevű várban a XVI. században, közelebről 1541-1553. években nagyobb arányú pénzhamisító műhely működött, melyet Bebek Imre volt prépost, a szintén pénzhamisító Bebek Ferenc gömöri főispán testvére és György nagybátyja, – tartott fenn. A pénzeket ezüstözött, vagy még többször ónozott vörösréz- és bronzlapkákra verték, 1524, 1536, 1537, 1538, 1539 évszámokkal, II. Lajos és I. Ferdinánd neveivel, igen jó s a törvényes denárokéhoz csalódásig hasonló vésetekkel. Obulusokat is vertek, de ezekből kivert példány idáig nem, csak a lapkák maradtak meg. Különösebb jellemző sajátosságot nem tudunk megállapítani arra nézve, hogy e Bebek-féle hamisítványokat meg lehetne különböztetni a többi – egykorú – hamisítványoktól.

Leszih Andor

(Megjelent : Numizmatikai Közlöny 40. sz. (1941) 49-54. p.)

Száműzetés vagy peregrináció? (Szathmáry Király Ádám útja Ilyvótól Párisig)

Szathmáry Király Ádám alakjával minden olyan könyvben találkozunk, mely a Rákóczi-emigráció lengyelországbeli sorsával foglalkozik. Az utat a Vereckei-hágótól Danckáig, még ha töredékesen is, legteljesebben és leghívebben naplóírónk örökítette meg. II. Rákóczi Ferenc életéről és viselt dolgairól részletesen csupán ez a diárium tudósít, habár Beniczky Gáspár¹ lejegyzi a száműzetés elejét, habár Hopp Lajos² és Várad-Sternberg János³ föltárja a számba jöhető lengyel, ukrán és orosz forrásokat is.

Rákóczi franciaországi tartózkodásáról, Köpeczi Béla több évtizedes, fáradhatatlan kutatásának és publikációjának köszönhetően, igen részletes és sokoldalú ismeretünk van. Köpeczi mértéktartással ír Szathmáry Király Ádámról⁴, naplóját csak történelmi kútfőnek ismeri el. Ő már szinte a bőség zavarával küszködik, annyi francia nyelvű forrás egészíti ki azt, amit Szathmáry Király lejegyez.

Szalay László 1862-ben megjelent történeti munkájától⁵ kezdve ismert a naplóíró személye, és elismert forrás diáriuma. A kéziratban fennmaradt munkát hol elismerik irodalmi alkotásnak⁶, hol (hallgatólagosan) nem találják arra méltónak⁷.

Noha a naplóíró apród jegyzeteiben hat évről ad számot, alakja még ma is talányosnak tűnik, cselekedeteinek indítékairól sehol sem vall, személyisége elvész a múltban.

Dolgozatomban nem foglalkozom a naplóval, érdeklődésem arra serkent, hogy most Szathmáry Király Ádám személyiségéről fejtssem ki gondolataimat.

Ez a téma sem előzmények nélküli. Thaly Kálmán már megpróbálta lefesteni az apród alakját, fölvezetni lelki alkatát⁸. Hosszú-hosszú pauza után 1992 nyarán, egy Boldván tartott emlékülés hozott újabb eredményeket ebben a tárgykörben. Akkor R. Várkonyi Ágnes mellett fiatal tudósok is, Kis Domokos Dániel és Laki-Lukács László, beszámoltak kutatásaikról. Az akkor szóban elmondott gondolataik utóbb itt-ott szétszórva meg is jelentek.

R. Várkonyi Ágnes megközelítését talán egy széljegyzetnek szánt megjegyzése fejezi ki legjobban: „Az apa (Szathmáry Király Miklós) a (szathmári) megegyezés oszlopos tagja, a fiú (Szathmáry Király Ádám) Rákóczi mellett! A magyar történelem »Apák és fiúk« fejezetét még nem írta meg senki sem, pedig ezen a szalon is átfogható az ezeréves múlt”⁹. A megközelítés kortörténeti abban az értelemben, hogy a fiú személyét behelyezi korába s a háttérhez viszonyítja. Igazságtalan lennék ugyanakkor, ha nem emelném ki jellemzésének mozaikdarabjait: hősünk *remek megfigyelő*, so-raiból kihallszik a *személyes élmény*, mindemelllett *elegánsan tartózkodó*,

„[t]itkos szenvedélye a város, az építészet, a mechanikus szerkezetek, a tér élménye és a színház”¹⁰.

R. Várkonyival ellentétben Kis Domokos Dániel a naplólíró személye felől közelíti meg a kort¹¹. Ádám 1717-es hazatérése, kapcsolata szüleiével érdeklik a fiatal történészt. Az általa feltárt levéltári adatok alapján a hazavágyódó, szüleiért és a családjáért aggódó fiú képét láthatjuk magunk előtt.

Laki-Lukács László a helytörténész szemével tekint Szathmáry Király Ádámra¹², aki a családi hagyományokat továbbviszi s a kor lehetőségei szerint tovább is adja fiának, Pálnak, aki – és íme megint a sors iróniája – Mária Terézia testőre, „apródja”.

Valamennyien fölvetik a kérdést: miért? Miért követte Szathmáry Király Ádám a kuruc fejedelmet?

Kis Domokos Dániel tanácstalan: „Mi lehetett a valódi oka Ádám bizonytalanságának, hogy hazatérését ennyire későre halasztotta, valójában nem tudom [...]”¹³ R. Várkonyi Ágnes is próbál a cselekedetek mögé belátni, a motiváció okát fölhalálni: „*Vajon miben dönthetett egy 19 éves nemesifjú 1711 elején Magyarországon? [...] Miért döntött mégis úgy, hogy más útra tér [,] mint családjá, vállalja a szolgálatot Rákóczi mellett?*”¹⁴

Válaszokat kapunk: kötelesség, tanulmányok, talán pénztelenség.¹⁵ R. Várkonyi történészhez nem illő, de emberismeretre valló választ ad: „A Rákóczi mellett kitartó fiatalokat nyilvánvaló, hogy erősen befolyásolta az elkötelezettség és az ifjúkor szinte elemi erővel feltörő igénye, hogy világot lásson. Mindenáron.”¹⁶

Ez utóbbi megállapítás az, ami engem leginkább megragadott s továbbgondolkodásra késztetett. Nem vitatkozni akarok az idézett szerzőkkel, hiszen megállapításaik tényeken, dokumentumokon alapulnak, sokkal inkább kiegészíteni mondandójukat.

Milyenek lehettek Szathmáry Király Ádám gyermekkorának utolsó és serdülésének első évei? Erről az időszakról nincsenek megbízható adatok. Ami biztos: a családi kör és a Gömör megyei Királyi. A szülők nemzedéke aktív részese a szabadságharcnak. Így a biztos is állandó változásban van. Hol a hadi helyzet, hol a tanácskozások, hol a hivatal szólítja el otthonról Szathmáry Király Jánost, a nagybácsit és Szathmáry Király Miklóst, az apát. Ha nevelik a fiút, biztosan fegyelemre, engedelmességre okítják, ez a háborús idő követelménye. Hogy a betűvetést és a számolást Ádám otthon sajátítja-e el, nem tudhatjuk. Talán igen, talán a közeli Tornalján kisiskolás, ahogy Kis Domokos Dániel idézi Thalyt.¹⁷ Talán valóban a kassai református kollégium diákja is lesz, hisz épp a napló bizonyosság arra, hogy elsajátította a latin nyelv alapjait is. Csupa változás, új helyszínek, új arcok, új élmények. S noha szerintem nem lesz a Nemes Ifjak Társaságának tagja, hisz akkor miért esküdött volna föl Rákóczira Lengyelországban? De mégiscsak

Vay Ádám mellé kerül valahogy, talán épp azzal a szándékkal, hogy apród lehet, és a felkelés, majd a száműzetésbe vonulás elsodorja őt is. Hadd idézzem még egyszer: „erősen befolyásolta [...] az ifjúkor szinte elemi erővel feltérő igénye, hogy világot lásson. Mindenáron.”

Amikor Rákóczi is, Vay Ádám is elhagyja az országot, még bízni lehet a sikerben. Nem száműzetésbe mennek a kitartó kurucok s maga a fejedelem. Nemzetközi segítségben bíznak, talán külső körülmények még megmenthetik az ügyet. Szathmáry Király Ádám ha tudott valamiről, akkor az ennyi lehetett, de nem több. Tudás, politikai éleslátás nem, de az otthon beleplántált fegyelem és kitartó hűség kötelezhette őt erre az útra. Túl sokat – igaz, ez is elég – ne feltételezzünk róla!

Minden hadseregnek alapelve a szilárd fegyelem: minden katona, minden harcos annyit tudjon, amennyi szükséges. De többet ne! Nem várhatunk el többet a naplóírótól sem, mint amennyit helyzete folytán megtudhatott. A tárgyalások tényéről tudósít, a tárgyról nem tudhatott. Köpeczi szigorúan különválasztja a tartalmi momentumokat, melyeket Rákóczitól, levéltárakból vett idézetekkel bizonyít is, s a külső történéseket, melyeket az apródtól idéz: „Szathmáry Király Ádám részletesen leírja, hogy [II. Rákóczi Ferenc] mikor, kivel találkozott és mit csinált, de nem kommentál.”¹⁸

Milyen helyzetben volt hősünk a lengyelországi magyar udvartartásban?

A vitézlő fejedelem szűk köréhez sokáig nem tartozott. Ezt az állapotot tükrözi Rákóczinak Vay Ádámhoz írott levele: „a lovainkat küldje ide utánunk, együtt Szathmári névő, Kegyelmed mellett lévő ifjúval, a kit elmene-telivel az inasoknak, ugyanannak applicálni akarunk.”¹⁹ A megszólítás ide-genre kell, hogy vonatkozzon, nemes apródra semmiképp. A nyilvántartások is szigorú különbséget tesznek nemes apród és inas között. Hopp Lajos közölt kimutatásokat a lengyelországi udvartartás számadásaiból. Külön rovatban tüntetik fel „Mikes Kelemen uram” járandóságát, mely 3 rénes forint és 51 krajcár, és kiutalnak „Szakmári Ádám inasnak [...] 2 flor Rhn 48 Xr”-t.²⁰ Címben is, fizetésben is különbség van a két fiatal között. A hierarchia és a rang méltóságot ad, kötelezettségeket ró ki.²¹ A közös sors, nem kételkedhetünk, bizonyos fajta bajtársiasságot kialakít, de a rend/fegyelem és a rang/hierarchia csak fennmarad. Kis Domokos Dániel a felsőzsolcai előadásában²² utal arra, hogy a bejáró inasoknak a fejedelem testi kényelmét szolgáló alantas munkát is el kellett végezniük.

Nem volt ez túl nagy ár a kalandvágy kiéléseért?

Ha csupán az életnek ezen eseményeit vesszük számba, akkor igen. De több volt a vállalt száműzetés, mint csak szolgasors.

Rögtön itt a naplóírás. Abban minden történész egyetért, hogy Szathmáry Király Ádám nem titokban jegyezte le a napi eseményeket. Noha

lengyelországi tartózkodásuk alatt el-elszakadt rövidebb-hosszabb ideig fejedelem urától, végül csak bekerült a Rákóczit körülvevő legszűkebb körbe, és mondhatjuk azt is, hogy bizonyos távolságtartással, de a bizalmasok körébe is. Talán épp ez a magyarázata annak, hogy miért oly kitaró és akkurátus a napló vezetésében. Rákóczi a hivatalos papírokat intézte, tárgyalásokat folytatott, nyíltan és titokban. Az adminisztráció mellett nem kellett törődnie újabb regisztrációval, ott volt egy nevet, eseményeket szabadon, de szabatosan rögzítő diárium.

Egy fiatal, aki féliánására 1712. november 9-én ezt jegyezte föl: „Danczkánál szállottunk be a’ hajóba négyen: a’ Felsőleges Fejedelem, Kisfaludi, Mikes Uraimékkal edgyütt”²³, joggal érezhette, hogy eldugott falujából fejedelmi udvarba került (még ha külföldi segélyekből pénzelt udvartartásba jutott is), bizalmas állásba, ahol igenis szükség van szolgáltatására és személyes feljegyzéseire.

Számunkra, akik majdnem háromszáz év távolából tekintünk vissza a Rákóczi-szabadságharcot követő eseményekre, sok minden nemcsak hogy homályos, de érthetetlen is. De vegyük figyelembe azt is, hogy a szatmári békét követően vajon hány, a császár hűségére visszatérő nemesnek volt bizonytalan a sorsa, vagyoni helyzete, nézett elébe hosszas hivatalos procedúrának, mondhatni, bírósági eljárásnak a reacquisitio következtében. Szathmáry Király Ádám éveken át nem kapott itthonról hírt, bizonytalanságában kézenfekvő volt választása: a mólóról nincs visszaút, irány a csónak, a *St. George* angol vitorlás hajó és Franciaország.

Nemcsak a bizonytalanság, nemcsak a szerzett, kiharcolt bizalom, nemcsak a kalandvágy hajthatta, hanem a tudásvágy is űzhette tovább.

Akik az írrok bírálói, leginkább azt hányják szemére, hogy nem elég képzett, nem elég művelt. Felróják neki következetlen helyesírását, magyarra fordított idegen neveit és elírásait. Kétségtelen, ezek a vonások jellemzik írását. Ezen nincs mit vitatkozni. De ez előtt a húszéves fiatal előtt kinyílt a világ. A kalandok mellett figyelt az élet ezer apróságára, a tájak, a városok szépségére, egy-egy vár sajátosságára, a helybéliek szokásaira. S ha látott, tapasztalt, akkor nemcsak írt, hanem tanult is.

Nem feladva a Nemes Ifjak Társaságának egyik feladatát, maga a fejedelem is egyre azon volt, hogy a vele együtt élők, a száműzetés kenyerét evők ismeretekben is gyarapodjanak. Ugyanakkor lehetetlen nem észrevenni, hogy Szathmáry Király stílusa nincs megterhelve latin kifejezésekkel. Magyarul ír. Nem érzem, hogy hatással szeretne írni, nem érzem, hogy választékosságra törekedne, a kéziratban (amit az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában őriznek) sincs utólagos stilisztikai javítás, jobbításra való törekvés. Napló a szó legszorosabb értelmében. Mindebből az következik, hogy sem nem született író, sem nem tanult író Szathmáry Király

Ádám. De igenis helyén van az esze, magyarul gondolkodik, ír. Bán Imre is megjegyzi, hogy nem „lehet megtagadni tőle bizonyos fokú irodalmi érzéket”.²⁴ Van valami megejtő abban, ahogy a távollét harmadik évének végén még mindig így jegyzi le a vadászatot (1714. április 3-án): „Az Felséghe Fejedelem magánál [egymagában] ebédelt Clanyiban. Ebéd után ment ki ő Felséghe az Felséghe Királlyal [XIV. Lajossal, a Napkirállyal] az mezőre, az holott is az Felséghe Király Rárókkal, Sólymokkal, Kerecsnyekkel, Ölyvökkel és agarakkal fogdostatott nyulakat, fáczánokat, és egyéb madarokat.”²⁵ Mintha otthon lenne a Sajó völgyében és a Királyi körül elterülő mezőkön madarászna, vadászna.

A tudományban való előrehaladásnak apró jeleit mindazonáltal felfedezem a naplóban. Itt csak egy aprócska pontra hadd mutassak rá. 1714. február 28-án vásárba ment szabad idejében az inas/apród „holmi curiositásokat nézni”.²⁶ Egy oldalnyi terjedelemben részletezi a vásári látványosságokat, melyek elkápráztatják vagy elborzasztják a nézősereget. Ugyanebben az évben, december 28-án lejegyzi: „Egynehány visitát tett ő Felséghe az városban [Párizsban], estve penig az Operára ment, az holott is Telemacot²⁷ repraesentálták.”²⁸ Akit igazában a vásári forgatag köt le, és akinek az írásmódja elárulja, hogy élvezetet lel a bámulásban, az utóbb a dráma címét is lejegyzésre érdemesnek találja. 1715. március 24-én magáról írja: „Én ezen az nap az kötélén-tánczolóknál voltam.”²⁹ Majd április 4-én: „reggel kilencz 9. óraker holt megh az Mathesist [mennysiségtant, matematikát] tanító Mesterünk.”³⁰ (Íme egy mondhatni félsoros megjegyzés arról; fontos volt a fejedelem szemében az is, hogy a nemes apródok ne csak származásuk, ne csak megjelenésük alapján, hanem műveltségüket tekintve is kiváljanak a társadalom tömegéből.) 1716. március 5-én Szathmáry Király Ádám szintén kint volt „a Szent-Germenyi vásárban az kötélén-tánczolókat nézni”.³¹

Egyszer a falusi udvarházból városba került félművelt ember szól a szavakon keresztül, másszor meg az új ismereteket elsajátító diák beszél természetességgel.

S végül, 1717. február 5-én újra kiment a saint-germaini vásárba, mondhatni, tátja a száját a sok csuda látványon, és 23-án: „Voltam az Comédiára, az holott az Furiosus Rolandot³² repraesentálták az Theatrumon”, és 24-én: „Voltam az Comédiára, az holott Sz.-Írásbeli historiát az az Athaliát³³ repraesentálták”.³⁴ Mennyire igazságtalanok lennénk, ha csak a vásári bábészkodót vennénk észre! Ki tud végigülni egy operát, melyet ráadásul vagy olaszul vagy talán franciául adnak elő? Ki élvezi a francia nyelvű drámát, ha nem az, aki már bírja a francia nyelvet, aki annak árnyalatait is képes felfogni és értelmezni.

A történelem vihara elsodorta a tizenkilenc éves Szathmáry Király Ádámot, s kényszerítette a száműzetés keserű kenyerén tengődni. Hamisan csengenek ezek a szavak! Talán Vay Ádám apródjaként, talán pártfogoltjaként, hogy tudniillik egyszer a Nemes Ifjak Társaságához tartozhat, talán tudatlanul, talán kalandra éhesen vágott neki ez a fiatalember a Kárpátokon átvezető hágónak, de az élmények és tanulmányai hatására értelme kinyílt. Utóbb ébredező felelősségtudata visszaparancsolja hazájába, falujába, családjához. De ez már egy más história.

Jegyzetek

¹ Beniczky Gáspár naplója, in: Thaly Kálmán (szerk.) *Rákóczi tár: történelmi érdekű naplók, emlékiratok, levelezések, pátensek, hadiszabályok, országgyűlési diariumok és törvényczikkek gyűjteménye II. Rákóczi Ferenc korához. Első kötet, Rákóczi imádsága; Beniczky Gáspár, Szathmáry Király Ádám, és Ráday Pál naplói; A szécsényi országgyűlés diariuma s törvényczikkei.* Pest: Lauffer Vilmos, 1866. p. 262.

² Hopp Lajos, „A lengyelországi Rákóczi-emigráció irodalma” In: *Filológiai közlöny* ISSN 0015-1785. 1972 és *A Rákóczi-emigráció Lengyelországban.* Bp.: Akadémiai Kiadó, 1973. 230 p. (Irodalomtörténeti füzetek, ISSN 0075-0840; 80. szám)

³ Váradi-Sternberg János. *Századok öröksége: tanulmányok az orosz-magyar és ukrán-magyar kapcsolatokról.* Budapest: Gondolat Kiadó; Uzsgorod: Kárpáti Kiadó, 1981. 371, [1] p. ISBN 963-281-130-5

⁴ Elég legyen idézni két legutóbbi idevágó munkáját: Köpeczi Béla. *A bujdosó Rákóczi.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1991. 572, [1] p. ISBN 963-05-5933-1 és „Rákóczi Versailles-ban és Párizsban.” In: Köpeczi Béla. *Rákóczi útjain: tanulmányok.* Budapest: Lucidus Kiadó, 2004. 170 p. (Kisebbségkutatás könyvek, ISSN 1586-3144) ISBN 963-9465-19-4

⁵ Szalay László. *II. Rákóczi Ferencz bujdosása. Első kötet.* Pest: Lauffer Vilmos kiadása, 1864 (Pest: Kozma Vazul). XII, 304 p.

⁶ Természetes, hogy Thaly Kálmán áradozik naplóírónról („Szathmáry Király Ádám, Rákóczi bujdosó társa. (1692-1752).” In: *Vasárnapi Újság.* 16. évf. 24. sz. (1869. jún. 13.) p. [321]-322. és 16. évf. 25. sz. (1869. jún. 20.) p. 342-343. A Benedek Marcell főszerkesztésében megjelent *Magyar irodalmi lexikon* harmadik kötetébe (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965) fölveszik Szathmáry Király Ádámot, illetve Vargha Kálmán és V. Windisch Éva (szerk.) *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája I. [köt.]* Budapest: Akadémiai kiadó, 1972 és a Sötér István (főszerk.): *A magyar irodalom története. 2. [köt.]* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1964 is feldolgozza munkáját. Az 1950-es és 60-as években a szépirodalmat a szaktudomány a legszélesebb értelemben vette, és az 1772-t megelőző kor minden írását ide sorolta be. Legutóbb a *Magyar remekírók* sorozatban jelent meg válogatás a naplóból: Kovács Sándor Iván (vál.). *Magyar utazási irodalom, 15-18. század.* A szöveggondozás és a

jegyzetek Monok István munkája. Bp.: Szépirodalmi Kiadó, 1990. 1013 p. (Magyar remekírók, ISSN 0133-1035) ISBN 963-15-4255-6. Ez a gyűjtemény már nem szépirodalmi műként veszi számba Szathmáry Király naplóját.

⁷ A Péter László szerkesztésében megjelenő *Új magyar irodalmi lexikon* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1994. 3 kötet) föl sem veszi a szócikkek sorába.

⁸ Thaly Kálmán, i. m.

⁹ Várkonyi Ágnes, R. „A szathmári béke ifjúsága: (a Szathmáry Király Ádám születésének 300. évfordulója alkalmából rendezett tudományos emlékülésen, Boldván, 1992. július 11-én elhangzott előadás szerkesztett változata).” In: *Szülföldünk* ISSN 1216-7347. 31. [köt.] (2003. dec.) p. 48.

¹⁰ Uo., p. 49.

¹¹ Kis Domokos Dániel. „A fejedelem bujdosótársai: (Szathmári Király Ádám naplója alapján).” In: Földesi Ferenc és Czeglédi Sándor (szerk.) *Bercsényi Miklós és kora: történettudományi konferencia Hódmezővásárhelyen, 1993. október 8-9-én, a Rákóczi-szabadságharc megindulásának 290. évfordulója alkalmából*. A konferencia rendezői: Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, Bethlen Gábor Gimnázium, 62. Bercsényi Miklós Gépesített Lövészdandár. [Hódmezővásárhely] : Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal, [1998]. 115, [1] p. ISBN 963-03- 4045-3

¹² Lukács László. „Szathmáry Király Ádám”. In: *Szülföldünk* ISSN 1216-7347. 18. [füz.] (1992. augusztus) p. 161-162. és Laki Lukács László. A Hangács patak mente [sic!] múltjából.” In: *Szülföldünk* ISSN 1216-7347. 20. [füz.] (1993. június) p. 90-93. és Laki-Lukács László és Kulcsár Géza (szerk.) *A Sárospataki Református Kollégium Szathmáry Király György Egyháztörténeti Múzeuma*. Tervező Safarcsik Tibor. Fotó Kulcsár Géza. Edelény: CSER Közmű Rt., [2002]. [12] p. És legutóbb a Szathmáry Király családot bemutató kiállítást megnyitó előadása Felsőzsolcán 2004. nov. 14-én.

¹³ Kis Domokos Dániel. „Szathmáry Király Ádám hazatérése: az 1992-ben megrendezett tudományos konferencia keretében a boldvai református templomban elhangzott előadás.” In: *Szülföldünk* ISSN 1216-7347. 31. [köt.] (2003. dec.) p. 56.

¹⁴ R. Várkonyi Ágnes, i. m. p. 43. és 48.

¹⁵ Kis Domokos Dániel, uo.

¹⁶ R. Várkonyi Ágnes, i. m. p. 49.

¹⁷ Kis Domokos Dániel. „A Szathmáry Király család a Rákóczi-szabadságharc idején, és szerepe a 18. században: a szabadságharc kezdetének és Szathmáry Király György születésének 300. évfordulóján, Hangácson, 2003. szeptember 27-én tartott előadás bővített változata.” In: *Szülföldünk* ISSN 1216-7347. 31. [köt.] (2003. dec. [2004?]) p. 40., illetve Thaly Kálmán. „Szathmáry Király Ádám, Rákóczi bujdosó társa. (1692-1752)”. In: *Vasárnapi Újság*. 16. évf. 24. sz. (1869. jún. 13.) p. [321].

¹⁸ Köpeczi Béla. *A bujdosó Rákóczi*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1991. 572, [1] p. ISBN 963-05-5933-1 p. 201.

¹⁹ Rákóczi Ferenc. *II. Rákóczi Ferencz leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival, 1703-1712. 3. köt., (1710-1712.)*. Közli Thaly Kálmán. Budapest: Eggenberger, 1874. X, 747 p. (Archivum Rákócziánium: II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. 1. osztály, Had- és belügy; 3.) p. 724-725.

²⁰ Hopp Lajos. „Rákóczi és Mikes a törökországi emigráció előtt.” In: Köpeczi Béla, Hopp Lajos és Várkonyi Ágnes, R. (szerk.). *Rákóczi-tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980. 778, [1] p. ISBN 963-05-1947-x p. 433.

²¹ Ságvári György. „A Nemes Compánia a fejedelmi udvarban.” In: Tamás Edit (szerk.) *A Rákócz-szabadságharc és Közép-Európa: tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300. évfordulójára 1. [köt.]* Sárospatak: Sárospataki Rákóczi Múzeum, 2003. 422, [2] p.; 22 cm (A Sárospataki Rákóczi Múzeum füzetei, ISSN 0487-3890; 45.) ISBN --- p. 397-422.

²² Kis Domokos Dániel. „Szathmáry Király Ádám bujdosása és hazatérése.” Kiállítás és emlékülés a Szathmáry Király család emlékére. Felsőzsolca, 2004. nov. 14.

²³ „Szathmáry Király Ádám Napló-Könyve 1711-1717 Esztendőkbén, II. Rákóczi Ferencz Fejedelem Bujdosásiról.” In: Thaly Kálmán (szerk.). *Rákóczi tár [...]*.

²⁴ Bán Imre. „Szathmáry Király Ádám.” In: *Napjaink* ISSN 0547-2075. 15. évf. 11. sz. (1976. november) p. 8.

²⁵ „Szathmáry Király Ádám Napló-Könyve [...]” p. 308. (Azt már csak zárójelben jegyzem ide: „Kell immár énnekem csak jó ló, hamar agár, / Ifjak társasága, éles szablya, jó madár [...]” Balassi Bálint: *Kiben örül, hogy megszabadult az szerelemtül*

²⁶ Uo. p. 303.

²⁷ *Les aventures de Télémaque*, François Fénelon darabja. (Kovács Sándor Iván, i. m. p. 900.

²⁸ „Szathmáry Király Ádám Napló-Könyve [...]” p. 338.

²⁹ Uo. p. 348.

³⁰ Uo. p. 350.

³¹ Uo. p. 376.

³² *Orlando furioso*, Ludovico Ariosto műve. (Kovács Sándor Iván, i. m. p. 901.)

³³ *Athalie*, Racine darabja. (Kovács Sándor Iván, i. m. p. 901.)

³⁴ „Szathmáry Király Ádám Napló-Könyve [...]” p. [382]. és 383-384.

Töltéssy Zoltán

VISSZATEKINTŐ

A Borsodi Tájház vendégeknyéből

Örülök a Tájház fejlődésének, az anyag gazdagodásának, és további lelkesedést kívánok.

2002. 05. 04. Olvashatatlan aláírás

A bódvaszilasi napközi otthonos óvodából jöttünk. Nagyon szép minden. Úgy éreztük magunkat, mintha visszacsöppentünk volna a régmúltba.

2002. 06. 05. Tóth Sándorné

Jó látni, hogy vigyáznak a régi szép házak fennmaradására, hogy az utókor is láthassa. Nagyon szépek a házak és érdekes a kiállítás is.

2002. 08. 07. Schulling Árpád és felesége Vácról

Itt jártunk Csongrádról. Örülünk, hogy a múlt értékeit ilyen szépen megőrzik. Szép ez a hely.

2002. 08. 22. Petró család, Boda család

Köszönjük, hogy sok új dolgot megtudhattunk a múlttól, s utazhattunk kicsit az időben.

2002. 08. 31. Kérdő Tímea Budapestről

Csodálatos a kiállítás, büszke lehet rá Edelény városa. Páratlan a kézimunka gyűjteménye, csodákat láthattunk a kézimunka remekekből.

2003. 05. 24. Kislászló Csabáné, Gulyás Sándorné Igrici és még több olvashatatlan aláírás

Köszönöm a sorsnak, hogy tagja lehetek a szendrőládi nyugdíjas klubnak és a Népfőiskolai Egyesületnek és eljöhettek ide. Újra éltem lélekben a fiatalságomat minden emlékével. Mindig szeretettel fogok visszaemlékezni.

2003. 05. 31. özv. Zagraj Ferencné

Nagyon szép a kiállítás, sokkal bővebb és szemléletesebb, mint más helyeken.

2003. 06. 12. Madarasi Tamás

Köszönjük a látványt, eddig is tudtuk, de most megláttuk, hogy Edelényben található minden kincs.

2003. 06. 19. Tiszaújvárosból a Szederke Díszítőművészeti Szakkör tagjai

Köszönjük a szíves vendéglátást, kalauzolást. Örömmel néztük a sokoldalú gyűjtemény együtteseket, az utánunk jövő generációnak pótolhatatlan dokumentáció a régi paraszti, kismesterségbeli tárgyvilágról.

2003. 07. 02. Végh Endréné

Egy kis időutazás nagyszüleink korába. Miért van, hogy a háborúk ellenére is emberibbnek érezzük azt a világot, s mi is nosztalgiával gondolunk rá a tárgyakon, fotókon keresztül?

2003. 07. 1111. Pénzes család Komáromból

Az a kérésünk, hogy a hagyományőrzést továbbra is szívvel, lélekkel ápolják, hogy az utókor számára fel tudják mutatni a régmúlt emlékeit. Nagyon tetszett minden.

2003. 07. 27. A várpalotai, pétfürdői Kertbarát Kör nevében 56 fő

Mi, a tarcali „Maltúz Imre” Szőlész-borász és Környezetvédő Szakkör tagjai, a helyi kertbarát kör vendégei voltunk. Megható emlékeztetések, barátkozások keretében jutottunk el a Borsodi Tájháza. Nagy erkölcsi elismerésünket nyilvánítjuk, azzal az elvárással, hogy minden település, kis- és nagyközség, kisváros példát vehet abból, amit mi itt láttunk. Isten adjon erőt, a kormány pénzt ahhoz, hogy tovább fejleszthessétek, amit elkezdtek.

2003. 08. 23.

Gratulálunk! Követendő példát állítottak minden település számára.

2003. 08. 27. Ádám Károly Bajáról

Most járok először Edelényben és nagyon örülök, hogy a barátnőm és az édesanyja elhoztak engem a tájházba, nagyon érdekes és szép.

2003. 09. 07. Lukács Kata Debrecen

Nagyon sokan először járunk itt a tájházban. Sok ismerős és még több ismeretlen dologgal találkoztunk. Egy jól rendezett kiállítás együttest néztünk meg. Köszönjük a kiállítás létrehozóinak.

2003. 09. 13. Habselyem '98 Kft. Kazincbarcika

Jó megállni és visszagondolni a múltra, értelmezni és továbbgondolni a jövőt.

2003. 09. 21. Kovács Gyula

„Múlt nélkül a nemzet félkarú óriás.” Ez most itt beigazolódott.

2004. 04. 18. 9. b. osztály Baktalórántháza

Hollandiából voltunk itt lengyel barátnőmmel. Őt is egészen elkápráztatta a faluház.

2004. 05. 07. Tápai Katalin, Marta Leszczynska

Csodálatos itt minden. A Szent család áldása kísérje a ház lakóit, fenntartóit!

2004. 05. 09. Olvashatatlan aláírás

Tisztelt Edelény!

Ilyen gyönyörűen megőrzött múltat ritkán láthat az idetévedt magyar ember. Őrizzék tovább ezt a csodát!

2004. 05. 24. Cs. Szabó István színész

„Ki a múltját nem becsüli, az a jövőt nem érdemli!”

Nagyon örülünk, hogy itt ilyen szépen bemutatják az elmúlt idők hangulatát az itt lévő tárgyak alapján.

2004. 06. 22. G. Nagy Péter

Örülünk, hogy értő kezek nem engedték, hogy az enyészeté legyen a múltunk. Tovább, tovább ezen az úton.

2004. 08. 03. Dr. Horváth György Szentés

Végre sikerült ide együtt eljutnunk. Nagyon kedves emlék marad. Sok hasonló kezdeményezésre és még több megbecsülésre lenne szükség.

2004. 08. 13. Sziráczi család

Minden nagyon szép és nagyon érdekes. Köszönjük szépen.

2004. 08. 18. Elena Wágner Dresdából

Nagyon kellemes volt visszanézni az elmúlt idők emlékeire. Köszönöm, hogy annyi fáradsággal megőrizték a régi munkaeszközöket és a történelmet.

2004. 08. 18. Stefane Angustinné, Besztercebánya

A Borsodi Tájház hírei

Május 27.

Bányász emlékek címmel nyílt kiállítás a Vadászy-ház egykori kamrájában. A kiállításon néhány munkaeszköz, fotó, makett, bányász fokok, emléktárgy látható a szűkebb pátriánkából.

Május 27.

A XIII. Edelényi Hét keretében helytörténeti előadásokat tartottak az Izsó Miklós Gimnázium és Szakképző Iskola 9. évfolyamos tanulói részére. Elhangzott előadások: Izsó Miklós szobrászművész élete; A Borsodi Tájház kiállításai; Irodalmi emlékek a Bódva völgyében.

Június 14-18. és 21-25.

Kézműves tábort tartottak a város általános iskolás tanulói részére. A foglalkozásokat a Nefelejcs Óvoda pedagógusai vezették.

Június 19.

Cseh Tamás, a neves énekes, nagyszerű koncertet tartott a IV. Borsodi Művészeti Fesztivál keretében a tájház udvarán.

Július 31.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Miskolcon megrendezett 36. vándorgyűlésének egy csoportja meglátogatta a tájházat és a L'Huillier-Coburg-kastélyt.

Augusztus 8.

Első alkalommal került megrendezésre a Borsodi Kézműves Találkozó, melyen kézműves foglalkozásokat is tartottak.

Szeptember 18.

A Jósmafőn megrendezett II. Országos Tájház Találkozó résztvevői látogattak el a tájházba.

Szeptember 24.

Az Edelényben megrendezett IX. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia résztvevői voltak a tájház vendégei. Kézműves és kismesterség bemutatáson is részt vettek.

November 4.

Kazincbarcikán rendezték meg a Magyar Népművelők Egyesülete 21. országos vándorgyűlését, melynek egy csoportja ellátogatott a tájházba.

- Több Mint 2800 látogatója volt a tájháznak 2004-ben. Örvedetes, hogy kazincbarcikai és miskolci iskolák is egyre gyakrabban töltenek el egész napot a létesítményben.

Diák Honismereti Akadémia Edelényben

Ebben a barátságos észak-magyarországi kisvárosban rendezték meg idén szeptember végén azt a rangos tudományos diákfórumot, amely Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia néven vált ismertté nemcsak az országban, hanem határain kívül is. Ezt az immár kilencedik alkalommal szervezett akadémiát rendhagyó néprajzórák, kézműves foglalkozások, a tanulmányúton: Borsod – Szalonna – Perkupa – Jósza – Aggtelek – Gömör-szőlős helységekben felkeresett/megcsodált történelmi/természeti műemlékek, színpompás tájházak és az ilyenkor elmaradhatatlan diákelőadók érdekes szakdolgozatai tették számunkra felejthetlenné. Kitérő örömmel fogadtuk a hírt, hogy meghívták iskolánk, a csíkszeredai Segítő Mária Római Katolikus Gimnázium Domokos Pál Péter nevét viselő néprajz/névtani diákszakkörét – immár hatodik alkalommal –, amelyet Mirk László irányító tanárunk vezetésével Csergő László X. 1., Petres Enikő és Péter Katalin XI. 1., valamint alulírott, a XII-es Szabó Mónika képviselt. Részvételünk alapfeltétele volt, hogy az általunk – még a nyár folyamán – gyűjtött néprajzi tárgyú írásos anyagot korreferátum formájában a konferencián előadjuk a hazai diákszerzők társaságában, és lehetőleg a javasolt fő témában: A népi kismesterségek élő hagyományai, de úgyszintén helyet kaptak a bármely más kutatási területről szóló kiselőadások is.

Már a fogadtatás és az akadémiát nyitó előadások/értekezések szívet-lelket melengetők, meghitt hangulatot varázsolók voltak mindannyiunk számára. Az előadók között volt dr. Veres László, a Herman Ottó Múzeum igazgatója, Halász Péter néprajzkutató, a Honismereti Szövetség elnöke, valamint F. Tóth Mária, aki *A népi kismesterségek szerepe mindennapi életünkben* címmel tartott előadást. A diákrésztvevők bemutatkozását egy zene/énekes ajándékműsor követte: az európai hírű népzene-kutató, zenepedagógus, dr. Barsi Ernő és az általa vezetett sályi pávakör csodálatos népdal-esttel örvendeztetett meg. A következő napokban szakszerűen gyűjtött és megírt korreferátumokat hallhattunk anyaországi és kolozsvári diákoktól, többek között a batikolásról, a szitakötő mesterség titkairól, a kalotaszegi bútorfestésről, a röszei paprika termesztési hagyományairól. A mi szereplésünket kísérő tapsból és gratulációkból ítélve, úgy érezzük, tetszetek az előadásaink: Csergő László a Gyergyó-vidéki molnárok mesterségbeli tudásáról értekezett, Petres Enikő a csíki festékesekről, Péter Katalin a kápolnásfalusi kapufaragókról tartott kiselőadást, én pedig a csíkrákosi mézeskalács-készítésről beszéltem.

Az egész napos tanulmányi kiránduláson felkeresett borsodi, perkupai, jósza és aggteleki tájházak, és az ott serénykedő nemezkeszítőkkel, szövőasszonyokkal, korongozókkal, gyertyaöntőkkel folytatott beszélgetések,

valamint a gyönyörűséges Aggteleki-cseppkőbarlangban tett látogatásunk felejthetetlen élményként maradnak emlékezetünkben. Köszönet érte az akadémia szervezőinek, az edelényi házigazdáknak, a népművészet mestereinek, a neves néprajzkutatóknak, történészeknek.

Szabó Mónika

Csíkszereda

(Megjelent: Hargita Népe 16. évf. 235. (4126.) sz. 2004. okt. 6.)

Könyvismertetés

Hubbes Éva: Benkő Ferenc egyetemjárása. Tanulmány és Benkő Ferenc peregrinációs albuma

Érc- és Ásványbányászati Múzeum, Rudabánya, 2004. 141 p.

BENKŐ Ferenc nagyenyedi tanár, az első magyar nyelvű ásványtan könyv szerzője külföldi tanulmányairól eddig elsősorban *Diáriumából* tudtunk. A források száma jelentősen gazdagodott HUBBES Éva székelyudvarhelyi könyvtáros felfedezésével, aki az 1960-as évek vége felé Udvarhelyen az egykori katolikus gimnázium könyvtárában megtalálta BENKŐ Ferenc *peregrinációs albumát*, vagyis azt a vendégkönyvet, amelyet külföldi tanulmányútjaira magával vitt. Ebbe a kor szokása szerint itthoni pártfogói, az útközben meglátogatott lelkészek, tudósok, professzorok, diáktársak írtak emléksorokat, legtöbbször pontos helymegjelöléssel és keltezéssel ellátva a beírást. Ily módon pontosan nyomon követhetjük az emlékkönyv tulajdonosának útvonalát és azokat a szellemi hatásokat, amelyek utazásai közben érték. Szakmánk tudománytörténetének szempontjából különösen érdekes, hogy BENKŐ Ferenc honnan szerezte ásványtani ismereteit, amelyeket magyar mineralógiájában leírt. A most megjelent könyv ezekre a kérdésekre ad választ. A szerző már röviden ismertette a témát a Földtani Társulat szakülésén, valamint a Földtani Közlöny 2004. évi 134. 1. számában. A most kiadott könyvben először röviden ismerteti BENKŐ Ferenc életútját és munkásságát, majd a *peregrinációs album*, valamint a *Diárium* alapján részletesen leírja a külföldi tanulmányutak lefolyását. A *peregrinációs album* két utazásról tartalmaz feljegyzéseket: 1776-1778. között Svájcban, Zürichben folytatott teológiai tanulmányokat, majd 1780-1782. között Göttingenben tanult, itt már elsősorban természettudományos tárgyakat. Mindkét esetben az oda- és visszaúton is számos egyetemet, múzeumot, jelentős személyiséget látogatott meg. Az *Albuma* ez után, Erdélyben is ke-

riült még néhány értékes beírás, így összesen 191 bejegyzést tartalmaz. A most kiadott könyv forráskiadásnak is jelentős, mert betű szerinti átiratban közli ezeket a magyar, latin, német, francia és angol nyelven írt bejegyzéseket. Sajnos, a kiadásból néhány görög, héber és arab betűkkel írt bejegyzést ki kellett hagyni.

HUBBES Éva hatalmas kutatómunkát végzett, amikor mind a 191 bejegyzés szerzőjének kilétét feltárta. A bírók között van BORN Ignác, FAZEKAS János debreceni ónöntőmester, FICHTEL erdélyi mineralógus, GESSNER, a zürichi Fizikai Társaság megalapítója, GMELIN göttingeni mineralógus, ifj. INTZE Mihály, a jénai mineralógiai társaság magyar tagja, a báró JESZENÁK testvérek, akik Göttingenben a Werner-könyv fordítását támogatták, LANG selmeci akadémiai tanár, Moses MENDELSSOHN berlini filozófus, Franz Josef MÜLLER, a tellúr felfedezője, RIBITZEI Ádám bányatulajdonos és BENKŐ pártfogója, TITIUS, a drezdai, ZAUSCHNER, a prágai természettudományi kabinet igazgatója, erdélyi magyar főnemesek, lelkészek, diákok. A korabeli erdélyi, magyarországi, bécsi, prágai, svájci és német szellemi élet körképe rajzolódik ki ezekből a rövid életrajzokból. Fel-tűnő az a szoros kapcsolat, amely a külföldi tanulmányok révén az akkori erdélyi magyar szellemi vezető réteget Európához kötötte. A legtöbb erdélyi bíróról hollandiai vagy németországi tanulmányai után foglalta el otthoni lel-készi, tanári vagy hivatalnoki állását, sokszor valamelyik kisvárosban vagy faluban, így közvetítették otthon a kor európai szellemi áramlatait. Ennek egyik szép példája BENKŐ Ferenc munkássága is, aki az akkor éppen ki-alakuló ásványtan eredményeit hozta haza viszonylag kis késéssel Erdélybe.

A beírások lefordítása és az idézetek, versek, gondolatok kritikai, mű-velődéstörténeti elemzése még nagyon szép további feladat lehetne a jövő-ben a szerzőnek, vagy más érdeklődő kutatóknak.

A könyv szövegét 21 képmelléklet egészíti ki, amelyek a jellegzetes be-írásokat, az utazások útvonalát és főbb állomásainak korabeli képét mu-tatják be. A rendkívül nehéz kézirat pontos másolása és a szép kiállítású könyv megjelentetése a rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeum és személy szerint HADOBÁS Sándor igazgató érdeme. Ki kell emelni, hogy ez a múzeum már az elmúlt évek során is nagy szolgálatot tett a szakmának azáltal, hogy az ásványtani és földtani tárgyú forrásmunkák egész sorát adta ki.

Viczián István

Vanyó László halálára

Váratlanul költözött el közülünk az örökkévalóságba Vanyó László professzor, az ókeresztény dogma- és irodalomtörténet kiváló ismerője, kutatója, műfordító. A pápai teológiai bizottságnak egy évtizedig tagja volt, munkájára a Hittani Kongregáció a jövőben is számított. Röviddel halála előtt vehette kezébe a Pápai Tudományos Akadémia tagjai közé való kinevezését. Hatvanegy éves volt.

Életpályájának kezdete nem a papi hivatáshoz kötődik, még csak nem is a tudós bölcsészethez, hanem a képzőművészethez. A Képzőművészeti Főiskolán festészetet tanult, majd diplomát szerzett. Az akkori fiatal művészekkel kialakult jó barátságát megőrizte, különösképpen az ígéretes egyházművészeti jövő előtt álló, de korán elhunyt *Götz János*hoz fűződő kapcsolatát. A művészet iránti vonzódása teológus korában is megmaradt, bár a rajzolással és festéssel felhagyott, örömét lelte az ókeresztény kor művészeti felfogásának, eszméinek és szimbolikájának bemutatásában.

Huszonkilenc évesen szentelték pappá az Egri Főegyházmegye szolgálatára. Mindössze egy évet volt lelkipásztori beosztásban, a nyíregyházi főplébánián. De a lelkipásztori munkától sohasem szakadt el, professzorként is plébániákon lakott, mindig rendszeres munkát vállaló kisegítő volt, legutoljára a budapesti Szent Rókus-kápolnában.

Konferenciabeszédeket, lelkigyakorlatokat évről évre rendszeresen vállalt. 1991 és 1995 között a Központi Szeminárium rektora volt. Nem annyira papnevelő volt, hanem inkább okos és megszívlelendő tanácsokat adott a leendő papi nemzedéknek.

Timkó Imre hajdúdorogi püspökké történt kinevezése után, 1975-ben vette át elődjétől a Hittudományi Akadémia patológiai katedróját, amelyben egyetlen örökölt szeminaristája voltam, ezért ért a megtiszteltetés és méltatás megírására.

A patrisztika művelőjeként elsősorban az ismert társadalmi berendezkedés okozta sajnálatos hiányok és mulasztások pótlására törekedett. Ezért indította el az *Ókeresztény írók* sorozatot 1980-ban, amely címválasztásával tükrözni kívánta a második világháború előtti sorozatot, a *Keresztény remekírókat*. Tizennyolc kötetének jelentős része az ő fordítása. Fordításainak megjelenését nagyon nehéz technikai adottságokkal kezdte meg, mondhatnánk: azon évek filológiai kiadásaival összevetve hátrányos helyzetben. Sok kritika érte ekkor őt, joggal állíthatjuk, igazságtalanul és méltatlanul.

Az egyházatyák írásainak jelentős része a szent liturgiához kötődik. Ezért 1995-ben új sorozatot indított a Jel Kiadónál *Ókeresztény örökségünk* címmel. Az utóbbi évtizedben világi kiadónál is jelentek meg fordításai,

tanulmányai. Gondja volt a hiányzó jegyzetek, később tankönyvek és a didaktikában szükséges segédanyagok megírására vagy szerkesztésére. Munkásságában talán most zárult volna le ez a hiányzótló programsorozat.

Feledhetetlen érdeme az új teológusnemzedék nevelése, segítése. Ebben nagyon áldozatos volt. Ha az általa szerkesztett fordításkötetek munkatársait számba vesszük, tapasztaljuk nevelőmunkájának céltudatosságát és következetességét.

Aki irodalom- és történettudománnyal foglalatoskodik, arról önkéntelenül kérdezhetjük, ki volt számára a legkedvesebb, legvonzóbb személyiség az általa szeretett és kutatott korban. Vanyó László *Nisszai Szent Gergely* személyéhez és a vele együtt (a IV. század utolsó negyedében) tevékenykedő kappadókiai atyákhoz kötődött és a nagy alexandriaiakhoz, például *Szent Cirill*hez, „a keresztény fáraóhoz”. Hiányozni fognak azok a viták, amelyeket tanuló éveimben és később folytattam vele, néha talán provokálva őt, az ellentétes iskola, az antióchiaiak védelmében.

Vanyó László teológusokkal imádkozó, egyszerű pap volt. Beszélgetéseink előtt mindig át kellett nézmem a breviáriumok múlt hetének olvasmányai imaóráiból az egyházatyákra vett elmélkedéseket, mert rendszeresen reflektált rájuk, „diskurálni” kellett vele róluk.

Az utóbbi évtizedben a magyar kulturális élet megtiszteltetéseiben részesült. Előbb a Szent-Györgyi Albert-díjat kapta meg 1993-ban, két esztendőre rá a Stephanus-díjat, majd a tudományos Széchenyi-ösztöndíjjal ismerték el szellemi fáradozásait.

Vanyó László váratlan halálával nemcsak egy lelkipásztor tudós teológust, egyetemi oktatót és nevelőt, illetve a magyar keresztény kultúra szorgalmas és tehetséges gazdagítóját veszítettük el, hanem olyasvalakit, akinek gondolkodására a jövőben is szükségünk lett volna. Az isteni Gondviselés másképp döntött. Mi, tanítványai híven őrizzük a „mester” emlékét, örökségét, és mindazoknak, akik ismerték őt, imádságos szeretetükbe ajánljuk.

Ladocsi Gáspár
püspök

Dr. Vanyó László egyetemi tanár temetésének időpontja 2003. augusztus 16-a, szombat 10 óra, helye a budapesti Egyetemi-templom. A szertartás szentmisével kezdődik, ezt követően az elhunytat az Egyetemi-templom sírboltjában helyezik örök nyugalomra.

(Dr. Vanyó László Bódvaszilason született 1942. február 11-én. A család akkor Komjátiban lakott, majd Sajószögedre költözött. Érseki tanácsos (1978), címzetes prépost (1988), pápai preláthus (1991), egyetemi tanár, a Pápai Tudományos Akadémia tagja (2002).

Akkor nem volt módunk megemlékezni haláláról, most ilyen módon szeretnénk hozzájárulni neves földink emlékének megőrzéséhez.)

Tartalomjegyzék

Búcsú Janka Lajostól	3
Búcsú Dobog Bélától	12
Dobog Béla: Sírfelirat	13
ÉVFORDULÓK	14
A Bocskai-szabadságharc edelényi csatájának 400. évfordulójára	14
Adatok az edelényi - besenyői csata történetéhez 1604-ben	15
A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai	21
Hángács - nyomári háborús krónika	28
ÉPÍTÉS, KORSZERŰSÍTÉS	35
Már ismét szól a császtai dülő harangja. Ápolják gazdag történelmi múltjukat, keresztény hagyományukat	35
A rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeum újjárendezett ásvány- és őslénytára	38
35 ÉVE ÍRTÁK	43
A Rakacai Víztorló	43
MÚLTIDÉZŐ	48
Az Edelényi Kistérség régészeti leletei a Herman Ottó Múzeum évkönyveiben	48
A szuhogyi Csorbakői vár XVI. századbeli pénzhamisító műhelye	66
Száműzetés vagy peregrináció? (Szathmáry Király Ádám útja Ilyvótól Párisig)	75
VISSZATEKINTŐ	83
A Borsodi Tájház vendégkönyvéből	83
A Borsodi Tájház hírei	86
Diák Honismereti Akadémia Edelényben	87
Könyvismertetés	88
Vanyó László halálára	90

BIHARIENSIS. etc. * SPECTABILI AC MAGNIFICO DOMINO DNO
STEPHANO BOCHKAY DE KSMARA COMITI COMITATVS